

ВЛАСИ

Станојевић

Бор, ул. Зографија 85/12

тел. ~~24 169~~ 35-114

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ЗАВИЧАЈНИ ФОНД

Инв. бр. P-45

Б О Р

1948 - 1949. ?

RAD SVETOZARA PEJANOVIĆA - OZN-a ?

Da bi lakše objasnili današnje stanje među Vlasima u severoistočnoj Srbiji kao i delovanje Ravuna prema njima, potrebno je da se osvrnemo u najkraćim potezima na prošlost tih krajeva i poreklo Vlaha.

Današnje stanovništvo severoistočne Srbije najvećim delom doseljeno je u te krajeve tokom 18 i 19 veka. U srednjem veku ti krajevi bili su kompaktno naseljeni srpskim elementima. Vlaha u tom kraju moglo je biti vrlo malo kao što ih je malo bilo i u čitavej srpskoj srednjovekovnoj državi.

Po Dru E. Višeru u starij srpskoj državi bilo je 12.000 Vlaha koji su po planinama vodili pastirski život odvojen od Srba sa kojima se nisu smeli mešati. Vlasi nisu smeli da se nastanjuju u srpskim naseljima, nisu smeli ulaziti u srpske domove niti su smeli pak otkupiti brakove. V L A S I Vlasi u to vreme bili su bez ikakvih političkih i građanskih prava i od srpskih vladalaca bili su darivani manastirima.

Najstariji prepisi - listine u srpskoj srednjovekovnoj državi datiraju iz vremena Kralja Milutina a kojima se govori o Vlasima kao o podanicima manastira za čiji su radni uglavnom čuvali stoku. Stevan Dečanski je oslobodio Vlahu od svih kraljevskih poseleva zato što ih je u potpunosti predao crkvi. Po Stojanu Novakoviću, manastir Banjski imao je 47 sela i 4 zaseoka kao i 8 katuna (260 kuća Vlaha). Prikrenski manastir sv. Arhangela imao je 60 sela i zaseoka, 9 katuna Arbanaca i 8 katuna Vlaha (447 kuća). Stevan Nemanja darovao je 1198 godine manastiru Hilendaru 176 vlaških familija. Stevan Uroš II poklonio je crkvi Sv. Nikole u banji blizu Skoplja sve Vlahu koji su tu bili naseljeni.

U Dečanskoj darevnoj povelji Stevan Dečanski naredjuje da se Srbin ne buni Vlahinjom, tj. seljaka (Srbin) da ne uzima kćer nenaseljenog pastira Vlaha.

V L A S I

Da bi lakše objasnili današnje stanje medju Vlasima u severoistočnoj Srbiji kao i delovanje Rumuna prema njima, potrebno je da se osvrnemo u najkraćim potezima na prošlost tih krajeva i poreklo Vlaha .

Današnje stanovništvo severoistočne Srbije najvećim delom doseljeno je u te krajeve tokom 18 i 19 veka. U srednjem veku ti krajevi bili su kompaktno naseljeni srpskim elementima. Vlaha u tom kraju moglo je biti vrlo malo kao što ih je malo bilo i u čitavoj srpskoj srednjovekovnoj državi.

Po D-ru E. Fišeru u staroj srpskoj državi bilo je 12.000 Vlaha koji su po planinama vodili pastirski život odvojen od Srba sa kojima se nisu smeli mešati. Vlasi nisu smeli da se nastanjuju u srpskim naseljima, nisu smeli ulaziti u srpske domove niti su smeli pak sklapati brakove sa Srbima. Vlasi u to vreme bili su bez ikakvih političkih i građanskih prava i od srpskih vladalaca bili su darivani manastirima.

Najstariji propisi o Vlasima u srpskoj srednjovekovnoj državi datiraju iz vremena Kralja Milutina u kojima se govori o Vlasima kao o podanicima manastira za čiji su račun uglavnom čuvali stoku. Stevan Dečanski je oslobodio Vlahe od svih kraljevskih poslova zato što ih je u potpunosti predao crkvi. Po Stojanu Novakoviću, manastir Banjski imao je 67 sela i 4 zaseoka kao i 8 katuna (260 kuća Vlaha) . Prizrenski manastir sv. Arhangela imao je 60 sela i zaseoka , 9 katuna Arbanaca i 8 katuna Vlaha (447 kuća) . Stevan Nemanja darovao je 1198 godine manastiru Hilendaru 176 vlaških familija . Stevan Uroš II poklonio je crkvi Sv. Nikole u banji blizu Skoplja sve Vlahe koji su tu bili naseljeni.

U Dečanskoj darovnoj povelji Stevan Dečanski naredjuje da se Srbin ne ženi Vlahinjom, tj. seljaka^rratar (Srbin) da ne uzima kćer nenaseljenog pastira Vlaha .

Ukoliko bi se i protiv tog propisa Srbin oženio Vlahinjom on nije mogao otići sa ženom u pastire, već se žena morala nastaniti u selu muževljevu.

U zakoniku Cara Dušana pominju se Srbi i Arnatuti kao zemljoradnici a Vlasi kao pastiri.

Vlasi su bili ostaci poromanjenih ilirskih plemena koje su naši preci zatekli prilikom doseljenja na balkansko poluostrvo. Po Stojanu D.-r Novakoviću Sloveni su na Balkanskom poluostrvu prilikom doseljenja zatekli romanizovane Ilire koji nisu više govorili maternjim jezikom, već romanski i delili su se na Romane i Arbanose. Po Novakoviću Vlaha romanske narodnosti bio je u staroj srpskoj državi tri vrste: nastanjenih, polunastanjenih i potpunih nomada.

Nastanjeni Vlasi živeli su po gradovima i selima, većinom su bili trgovci i zanatlije.

Polunastanjeni Vlasi živeli su po planinama kao stočari. Oni su imali svoja naročito planinska naselja koji su se zvali katuni, a u kojima je bilo po 50-60 pa i više familija. Stanovali su u slabim drvenim ili od kamena naslaganim kolimabama.

Treća grupa Vlaha nije imala stalnog prebivališta niti svoje pašnjake, već je iste uzimala u zakup krećući se od mesta do mesta.

Naselja Vlaha stočara bila su razbacana po čitavoj teritoriji srpske srednjovekovne države po planinskom suvatama. Oni ni u jednom kraju nisu sačinjavali pretežni deo stanovništva, pa ni u severoistočnoj Srbiji.

Prilikom turske najezde pored Srba pokrenuli su se Vlasi na severozapad i severoistok. Mnogi su prešli preko Dunava, a neki su dospeli i u istočni deo Istre.

Turci su zauzeli Timočku oblast 1396 godine posle zauzeća Vidina. Kakve su se promene dešavale u severoistočnoj Srbiji pod turskom vlašću sve do polovine XVII veka za sada nemamo podataka. Po jednom predanju koje je zabeležio D.-r Dušan Pantelić iz nekih krajeva ove oblasti zbog naselja Turskih iselilo se gotovo svo stanovništvo preko Dunava.

U narodu živi predanje kako je za vreme turske vladavine bila Crna Reka potpuno opustila tako da u njoj " za sedam godina pevac nije kukurikao".

Pouzdanijih podataka ima od početka Austrijsko-turskih ratova na Balkanu, tj. od druge polovine XVII veka. Posle poraza turske vojske pod Bečom 1683. godine Autrijanci su prodrli preko Save i Dunava gde su izazvali ustanak Srba. Tada su se pobunili i Timoćani, ali je ustanak bio ugušen.

1688 godine austrijski vojskovođa Ludvig Badenski pobedivši Turke kod Niša krenuo je Timočkom dolinom ka Kladovu. Tako je Timočka dolina bila očišćenja od Turaka. Iduće godine austrijska vojska je odstupila a Timočka krajina bile je izložena turskoj osveti. Zbog toga se mnoštvo stanovnika tog kraja preselilo preko Dunava ili razbeglo po planinama. Nešto usled ove emigracije a nešto zbog puštošenja Turaka ovi krajevi su jako opusteli. S time je stvoreno zemljište za nove doseljenike. Prema Cvijiću od mnogih iseljenika sa Kosova i Metohije koji su se kretali na sever jedna grupa se odvojila i krenula u severoistočnu Srbiju. Oni su se naselili uglavnom duž Timoka sve donjegovih ušća i u dolini Crne Reke .

Jedva da je prošlo četvrt veka posle ovih događaja, kad između Turske i Austrije dodje dogovog rata, Evgnije Savojski zauzeo severnu Srbiju i 1718 godine zaključio mir u Požarevcu po kome Timočka Krajina bi priključena Austriji. Austrija je zatekla ove krajeve prilično opustele. U Ključkom i Krajinskom srezu bila je trećina mesta naselja.

Posle dvedesetak godina Austrija ponovo zarati sa Turcima . Poprište borbi bila je Timočka dolina. Godine 1739. Turci ponovo zauzimaju Timočku Krajinu. U poslednjem tursko-austrijskom ratu od 1788-1791. godine, poznatim pod imenom Kočina Krajina, borbe su se ponovo vodile u Timočkoj Krajini. Timoćani su učestvovali kao dobrovoljci protiv Turaka . Godine 1790 Liptaj pobedi Turke kod sela Bukovča i protera ih preko Timoka . Tada Krajina ponovo bi priključena Austriji.

Po odredbama Svištovskog mira 1792 . godine Austrijanci ustupiše Krajinu Turcima.

Tako je Timočka Krajina često služila bilo kao prolazna oblast za turske i austrijske vojske ili kao ratište. Usled toga narod je stalno emigrirao i spašavao se bogatstvom preko Dunava. Ugarska je lepo prihvatila begunce, naseljavala ih pored svoje južne granice stvarajući od njih bedem protiv Turaka. Mnogi su se nastanjivali i u Erdelju, Vlaškoj i Moldaviji.

Krajem XVIII veka posle velikih ratova napušteni i opustošeni krajevi Severoistočne Srbije počele se naseljavati nešto vraćanjem starog srpskog stanovništva iz emigracije na ranija staništa, a nešto pridolaskom srpskog življa iz jugozapadnih srpskih krajeva.

Naseljavanje Vla-ha u opustošene krajeve severoistočne Srbije počelo je krajem XVII veka pa se produžilo kroz ceo XVIII i XIX vek. Vlasi su u početku naseljavali samo planine i njihove padine pa su se tek docnije počeli spuštati na istok ka Negotinu i Žaječaru i na zapadu prema Svilajncu i Požarevcu.

Jedan od glavnih uzroka za iseljavanje Vlaha u severoistočnu Srbiju bio je teško ekonomsko stanje i ogromni tereti koje su im nametali feudalci. U XVIII veku posle pobuna seljaka u Erdelju da bi избегли osvetu i svirepe kazne koje su Madjari bez milosti spremali, pobunjenici se velikim delom prebaciše preko Dunava u Srbiju. Oni naseliše Miroč, Stolove, Deli-Jovan i Homolje. Naročito je veliko preseljavanje bilo početkom XIX veka kada su u Rumuniji seljaci bačeni u potpuno boljersko ropstvo.

Sa Vlasima koji su dolazili u Srbiju bilo je i mnogo Srba koji su u raznim vremenima bežeći od Turaka prelazili u Vlašku i Erdelj. Većina od njih za vreme dugog boravka u tuđini bila se povlašila. O tome da su mnoge doseljeničke porodice bile srpskog porekla postoje jake tradicije. D-r Jovan Cvijić , D-r Tihomir Djordjević , Milan Milićević kao i drugi naši i strani istoričari, dokazuju da se mnoge od tih povlašćenih familija sećaju svog srpskog porekla i tvrde da su došle sa Kosova i drugih srpskih krajeva.

Neke od ovih porodica i sada nose imena svojih predaka. Milan Milićević u svojoj knjizi "Knježevna Srbija" navodi da u selu Ranovcu- srez Mlavski, postoji predanje da su stanovnici tog sela kao Srbi pobešli od Turaka u Rumuniju, tamo se povlačili i otuda kao povlašeni Srbi vratili na svoja stara ognjišta u Ranovcu.

Povlašavanje Srba moglo bi se podeliti u dva perioda. Od XV pa do XIX veka u Erdelju, Moldaviji i drugim krajevima današnje Rumunije prešli Srbi velikim delom su povlašeni. Rumunski profesor D-r Ilija Barbulesku tvrdi da su mnoge izbegle srpske familije koje su živele u Rumuniji, Moldaviji i Erdelju primili Rumunski jezik, običaje i pretopili se u rumunsku rasu. Od ovih familija u svim oblastima ostala su srpska običaji, srpske igre i neka srpska jela. Mnogi od njih preselili su se u severoističnu Srbiju.

Drugi period je novijeg datuma i on pada u prvu polovinu XIX veka kada se Vlasi u znatnom broju doseljavanju u severoističnu Srbiju. Za vreme vladavine Kneza Miloša nastojalo se da se prilično nenaseljeni krajevi severoistične Srbije nasele makar i Vlasima. U to vreme doseljeno je sa velikog ostrva iz Rumunije odnosno preseljeno je čitavo selo na našu stranu (to je selo Mihajlovac). D-r Tihomir Djordjević navodi da je knez Miloš želeo da se Srbija što više naseli da bi bila brojno jača, da bi se ekonomski ojačala i da bi bila sposobnija za odbranu.

Povlašavanju Srba pa dolasku u severoističnu Srbiju u velikoj meri doprineli su rumunski sveštenici koji su služili službu u crkvama na rumunskom jeziku. O tome da je bilo više takvih sveštenika ima dosta podataka. Tako je 1734. godine u selu Majdanpeku bio sveštenik neki Šarban, rodom iz Oreza, koji je znao samo rumunski. On je bio sveštenik u vlaškim selima Neresnici, Duboki, Voluži, i u čisto srpskim selima Kruševici, Kučevu i Kušaju. U Zaječaru je 1780-1790 godine bio sveštenik neki Vlah Barbul koji nije znao srpski. U čitavom tom kraju, sve do polovine XIX veka bilo je mnogo sveštenika koji su na rumunskom jeziku služili u crkvama.

Napred navedenom treba dodati i to da su Vlahinje koje su se udavale za Srbe, što ranije nije bio redak slučaj, uticale na povlašćivanje Srba. Skoro je redovna pojava da srpska kuća u koju se uda Vlahinja ubrzo počne da govori vlaški. Takav uticaj Vlahinja na srpski živalj koji je kulturniji nebi se mogao objasniti samo tvrdoglavošću i upornošću Vlahinja, što se najčešće ističe kod objašnjavanja te pojave. Smatram, ma da nisam imao dovoljno mogućnosti da to detaljno proučim, da je tome uzrok položaj ekonomski koji Vlahinja ima u kući. Ranije je, po običajnom pravu, Vlahinja u bračnu zajednicu unosila deo nepokretne imovine koju je uzimala kao miraz iz svog doma. Najčešće je bio slučaj da ženska deca nasledjuju majčinu imovinu, a muška očevu. I posle donošenja građanskog zakonika u bivšoj Srbiji to se održavalo i rešavalo medjusobnim sporazumima bez učešća suda. Pozna to je da Vlahinja učestvuje ravnopravno sa mužem u svim radovima van kuće. Ona ore, kopa, pa čak i kosi isto kao i muševi. To i dominantan položaj u kući davali su joj izvesnu prevagu nad mužem i omogućavali joj i uticaj koji je ona vršila po udaji u srpskim kućama. Deca iz tih mešovitih brakova po pravilu su govorila vlaški. U zadnje vreme to se u izvesnoj meri gubi.

Navodi se kao uzrok povlašćivanju Srba i to što se navodno vlaški jezik lako uči, jer je siromašan sa rečima i nema gramatičkih pravila. Ranije ni jedan od trgovaca nije mogao trgovati sa Vlasima ako nije znao vlaški. I danas žene na pijacama govore vlaški i ne boje se da budu prevarene.

Navešćemo nekoliko primera povlašćivanja srpskih sela :

Selo Podgorac u Boljevačkom srezu ranije je bilo pored Timoka na mestu koje se danas zove Selište. Selo je bilo čisto srpsko a postalo je XVII veka. Obrazovali su ga doseljenici sa Kosova iz grupe Sumrkovčana i Zvezdanaca. Kasnije se zbog turskih zuluma raselilo pa su porodice Arsenijevića i Kovačevića došle "pod gorom" i osnovale selo Podgorac. Selo nije starnije od nekih 160 godina.

Kroz njega protiču Velika Reka i Sirota Reka. Brdo istočno od sela zove se Velina Čuka. Dakle, u srpskom selu su srpska imena. Krajem 18 veka došla je grupa doseljenika Vlaha i pretopila Srbe, tako da danas govore svi vlaški. Interesantna su i imena u selu, tako u donjem kraju : Basarbe, u sredini sela Arsenijevići i Kovačevići (osnivači sela), u zapadnom delu Djordjevići i Rajkovići, u istočnom kraju Kući i Trailovići, a u severnom Novakovići i Dimitrijevići.

Iznad sela Zlota na jedan sat hoda nalazi se selište, ostatak bivšeg naselja. Postoji staro groblje i ostaci stare crkve po kojoj je i dolina dobila ime Valja Manastiri. Selo je bilo srpsko. Turci su ga raselili. Zbog velikih naselja u Erdelju dobegnu u taj kraj hajduci iz sela Almaša na Dunavu i tu su čitavih sedam godina hajdukovali. Pošto su dobro upoznali zemljište i prilike, vraćali su se u Almaš, dovedili svoje porodice i tamo senastanjivali. Ovo doseljavanje je otpočelo početkom 18 veka. Kako je ko dolazio tako je zauzimao mesto i organizovao salaš. Docnije je stvoreno selo. Verovatno je da su doseljenici i ovde zatekli nešto srpskog življa koga su brzo pretvorili u Vlaha. Za ovu pretpostavku imamo dva dokaza : prvo, almaški hajduci nisu mogli živeti bez stamovništva u tim predelima, i drugo, što danas u Zlotu postoje mnoga srpska imena planina, reka i dolina, koje su nazive doseljenici morali primiti od Srba koje su tu zatekli. Tako u samom selu imamo: Ogašu Srbuluj i "F" nt " na Srbuluju, zatim na zapadu planine Malinik, Karnjet, Gračika, Krš, Obješ, Krljinac, Kobila itd. Najbolja zemlja nalazi se ispod sela u mestima : Carina, Dabrava i Valaj Zlotuluj.

U Porečkom srezu selo Miroč naseljeno je delom Vlasi~~ma~~ a delom Lazaropoljcima. Vlasi su uspeli da Lazaropoljcima nametnu vlaški jezik i ovi van kuće govore vlaški, dok u kućama govore i dalje srpski. Isti je slučaj i sa selom Golubinjem u tom srezu, gde se govori u kućama srpski a na ulici vlaški. Pore u istom srezu naseljavali su Srbi.

OPŠTI PREGLED STANOVNIŠTVA KRAJINE I KIJUČA

	rodova	%	kuća	%
Starinci	29	1,40	329	2,20
Doseljenici nepoznatog porekla	186	8,96	1351	9,08
Rumunsko-srpska struja (struja od Rumuna i porumunskih Srba)				
Carani i Porumljeni Srbi	725		4845	
"Urgujani" i porumunjani Srbi	123		1120	
Svega :	848	40,86	5965	
Dina-rska struja :				
Crna Gora i Vrda	54		314	
Hercegovina	6		69	
Bosna	6		20	
"Arnautluk"	31		322	
Stari Vlah	7		764	
Šumadija	39		473	
Svega :	143	6,89	1262	8,48
Kosovsko-metohijska struja :				
Kosovo i stara Srbija	269		2402	
Metohija i Prizren	4		94	
Etapno doseljavanje	61		640	
Svega:	334	16,10	3136	21,09
Braničevsko-timočka struja :				
Požarevački kraj	54		434	
Timočki kraj	71		518	
Poreč u Podunavlju	34		164	
"Od planine "	7		69	
Svega:	166	8,00	1185	7,94
Šopska struja :				
Pirotski kraj	11		42	
Okolina Zaječara	11		25	
Bugarska	87		535	
Svega:	109	5,25	602	4,04
Koravsko-varinarska struja :				
Pomoravlje	18		107	
Povardarje	55		216	
Grčka	8		11	
Svega :	81	3,81	334	2,25
Inverzne migracije	61	2,95	395	2,65
Unutrašnja kretanja	120	5,78	317	2,16

UKUPNO: 2077

14876

U selu Urovicama, srez Brzopalanački, jedan deo sela zove se Srbija. Veliki broj prezimena u tom selu čisto je srpski. Mnogi pričaju da taj deo sela nije znao ranije da govori vlaški. Kasnije, preko ženidbe svi su naučili vlaški i zaboravili srpski.

Selo Srbovo u blizini Negotina sada naseljavaju povlašeni Srbi. Sada selo na vlaškom nazivaju Srbovliš. Selo Mokrinje u istom srezu bilo je takodje srpsko pa je dolaskom žena iz vlaških sela povlašeno.

Od 1900-1910. godine vršio je ispitivanja u Krajini i Ključu Kosta Jovanović. On je te krajeve ispitivao u okviru akcije koju je sprovođila Srpska akademija nauka radi ispitivanja naselja i porekla stanovništva. On je detaljno proučio naselja i stanovništvo Negotinske Krajine i Ključa (prilažemo kartu odnosno skicu kraja koji je ispitivao), pa ćemo izneti njegova zapažanja koja su, po našem mišljenju, objektivna i koja će odlično poslužiti radi rešavanja problema Vlaha.

"Podaci za manastire Bukovo, Vratnu i Blacki manastir svedoče da su u srednjem veku oblasti (Negotinska Krajina i Ključ) bile naseljene srpskim stanovništvom. Za vreme duge turske uprave nastajale su sve teže prilike za život u oblastima i njihovim naseljima. Surova turska uprava u činila je da je zatečeno stanovništvo moralo bežati i sklapati se iz oblasti. Tako stanje trajalo je sve do početka XIX veka a za dve do tri desetine godina docnije, te su oblasti bile slabo naseljene, a najslabije, izgleda, u XVII veku kada je svakako i započelo jače naseljavanje novim stanovništvom.

U Krajini i Ključu imamo podatke za 2.075 rodova sa 14.876 kuća (porodica) od kojih 1.393 roda (67,13%) sa 11.817 kuća (79,44%) dolazi na Krajinu, a 682 roda (32,87%) sa 3.059 kuća (20,56%) na Ključ. Od ovog broja ima "starinaca" ukupno 29 rodova (1,40%), sa 329 kuća (2,20%) koji su svi samo u Krajini, a ostalih 2.046 rodova (96,60%) sa 14.547 kuća (97,80%) su doseljenici. Doseljenika nepoznatog porekla ima 186 rodova (8,96%) sa 1.351 kućom (9,08%) od kojih 134 roda (6,45%) i 1.150 kuća (7,73%) dolazi na Krajinu a 52 roda (2,51%) i 201 kuća (1,35%) na Ključ.

Ostalih sosedjenika, za koje je poznata oblast ili mesto odakle su doseljeni, kao i onih koji su učestvovali u unutrašnjim kretanjima ima 1.860 rodova (89,64%) sa 13.196 kuća (88,72%) , od kojih je 1.230 rodova (95,34%) sa 10.338 kuća (69,50%) u Krajini, a 630 rodova (30,30%) sa 2.858 kuća (19,22%) u Ključu.

U tabelarnom pregledu koji sleduje pokazano je iz kojih su oblasti i mesta došli doseljenici.

Prema prednjim tablicama i pregledima rumunsko-srpska struja (struja od Rumuna i porumljenih Srba) u obe oblasti je zastupljena sa više od jedne trećine celokupnog stanovništva, jer ima 40,86% od rodova (848) i 34,11% od kuća (5.965) , dok na ostalo stanovništvo dolazi 59,14% od rodova (1.227) i 59,89% od kuća (8.911). Ali ovakav donos nije isti i u Krajini i u Ključu. U Ključu je procenat rumunsko-srpske struje znatno veći nego u Krajini, jer je u njemu ova struja zastupljena sa 59,09% od rodova (403) i 60,72% od kuća (2.042) dok je u Krajini zastupljeno samo sa 31,73% od rodova (442) i 33,36% od kuća (3.924). Prema tome u Ključu na ostalo stanovništvo dolazi 40,99% od rodova (279) i 33,28% od kuća (1.018) , a u Krajini 68,27% od rodova (951) i 66,64% od kuća (7.893). Rumunsko-srpska struja je jače zastupljena i u pojedinim naseljima Ključa jer od 20 naselja u 15 predstavlja većinu stanovništva a najveći procenat ima u Manastirici (48,33%) , u Rečici 37,57% i u Kladovu (24,87%). U Krajini od 50 naselja samo u 12 čini većinu, a najveći procenat ima u Luci (43,39%), Tabakovcu (47,57%) , Mokranju (46,53%) i u Srbovu (38,57%) , dok u 10 krajinskih naselja ima samo po jednu ili nema nijedna kuća.

Posle rumunsko-srpske struje u obe oblasti je najjače zastupljena kosovsko-metohijska struja . Ona ima 15,10% od rodova (334) i 24,09% od kuća (3.136). U Krajini je ona jače zastupljena , jer ima tamo 21,82% od rodova (304) 25,94% od kuća (2.966), dok u ključu ima samo 4,39% od rodova (30) i 5,55% od kuća (170). Kosovsko-metohijska struja ima većinu u 16 krajinskih naselja, a najveći procenat ima u Jelešnici (46,55) , Glogovici (31,51) , i u Malajnici (37,59).

U Ključkoj Grabovici je zastupljena sa 94,06% .U većini ključkih i lo krajinskih naselja nema ni jedne kuće od te struje .

Dinarska struja u obe oblasti zajedno ima 6,89% od rodova (143) i 8,48% od kuća (1.252) . U Krajinskom stanovništvu je zastupljena sa 6,17% od rodova (86) i sa (9,05% od kuća (1.070) ,, a ključkom sa 8,36% od rodova (57) i 6.14% od kuća (188).Ova struja čini većinu stanovništva u Jasenici (Krajina) i u Petrovom Selu (Ključ) a najveći procenat ima samo u Krajinskim naseljima ; Tamnič (28,23), Rajcu (39,73%) i Sikolu (46,42). U mnogim naseljima od obe oblasti nema ni jedne kuće .

Braničevsko-timočka struja ima u obe oblasti 8,00% od rodova (166) i 7,94% od kuća (1.165). Posebno u Krajini ima 9,83% od rodova (137) i 9,21% od kuća (1.088) ,a u Ključkom samo 4,25% od rodova (29) i 3,16% . Braničevsko-timočki doseljenici imaju u krajinskim naseljima najveći procenat u Dubočanu (41,30%), Plavni (43,69%), u Vratni (46,78%), a u ključkom nemaju nigde. U trećini naselja ove oblasti nemaju nijedne kuće.

Doseljenika šopske struje ukupno ima 5,25% od rodova (109) i 4,04% od kuća (602) . U krajini ima 2 ,19% od rodova (15) i 2.06% od kuća (63%). Najveći procenat imaju šopski doseljenici u Krajinskom selu Veljkovcu (39,38%) kuće.

Moravsko-varđarska struja je najslabija u obe oblasti, jer ima samo 3,81% od rodova (79%) i 2,25% od kuća, (334) . U Krajini ima 3,23% od rodova (45) i samo 1,98% od kuća (100). Ali ni u Krajini ni u Ključu nema naselja u kojima bi moravsko-varđarski doseljenici bili u većini ili bar imali najveći procenat u stanovništvu, a u polovini naselja obe oblasti nema ni jedne kuće Moravsko-varđarskih naseljenika.

Unutrašnje kretanje u obe oblasti još su manje zastupljene : 5,78% od rodova (120) , a 2,16% od kuća (317) . U Krajini ima 6,53% od rodova (91) i 2,11% od kuća (250) , a u Ključu 4,25% od rodova (29) i 2,18% od kuća (67) . Nema naselja u kome bi unutrašnje kretanje preovladjivalo ili imalo najveći procenat, a u mnogim nema ni jedne kuće.

U inverzstne migracije ukupno je uračunato 2,95% od rodova (61) i 2,65% od kuća (395), posebno u Krajini 2,23! od kuća (262), a u Ključu 4,84% od rodova (33) i 4,24% od kuća (132) . Inverzne migracije su zastupljene sa najvećim procentom u Krajinskom naselju u Čokomjaru (44,44) , ali u polovini naselja obe oblasti nisu uopšte zastupljene.

Doseljenika nepoznatog porekla u obe oblasti ima ukupno nešto više : 8,96% od rodova (186) i 9,08% od kuća (1351) i to u krajini 9,61% od rodova (134) i 9,73% od kuća (1.159), a u Ključu 7,62% od rodova (52) i 6,57% od kuća (201) . Doseljenici nepoznatog porekla imaju samo većinu u Krajinskim naseljima: _ Maloj Kamenici, Slatini, Kupusištu i Brznoj Palanci , a najveći je procenat u Radujevc-u (40,06) i Sumrakovcu (41,53) . U dvadeset naselja obe oblasti nema ih nikako.

Pokazani procenat stranaca : 1,40 od rodova (29) i 2,20 od kuća (329), odnosno se na obe oblasti, ali kako njih nema nikako u Ključu, njihov je procenat prema ostalom stanovništvu u Krajini veći, jer ih ima 2,08 od rodova i 2,78 od kuća (329) " Starinci" čine većinu stanovništva samo u Trnjanu, a u Sikolu ih posle Dinaraca ima najviše, ili ih u nekoliko naselja ima vrlo malo, a u ostalim ih nema nikako.

Prema prikazanom pregledu porekla stanovništva Krajine i Ključa Rumunsko-srpska struja je u većini ili ima najveći procenat u 34 naselja. Ona preovladjuje u 48,57% naselja i to u Krajini 32,00% a u Ključu u 90% . Kosovsko-metohijski doseljenici su u većini ili imaju najveći procenat u 20 naselja oblasti jedne i druge i preovladjuju u 28 naselja (i to u Krajini 38% a u Ključu samo 5% .Dinarska struja čini većinu i ima najveći procenat u 6 naselja, tj. preovladjuju u 7,14 % naselja) i to u Krajini u 8% a u Ključu u 5%. Braničevsko-timočki doseljenici imaju najveći procenat u tim naseljima te preovladjuju u 4,29% naselja (i to samo u Krajini , u 6%) . Šopska struja ima najveći procenat samo u jednom naselju, preovladjuje u 1,42 % (i to samo u Krajini , u 2%).

Doseljenici nepoznatog porekla imaju najveći procenat i većinu u 6 naselja , preovladjuju u 8naselja (i to samo u Krajini u 12% . " Starinci" su u većini u jednom naselju, preovladjuju , dakle, u 1,43% naselja) i to samo u Krajini , u 2%).

Moravsko-vargarska struja, inverzne migracije i unutrašnje kretanje stanovništva nemaju većinu ili najveći procenat ni u jednom naselju u obe oblasti.

Pomenutih 29 rodova sa 329 kuća " Starinaca " (za čije se stare pretke ne zna kada su doseljeni u Krajinu) u znatnoj većini su dva susedna sela : u jednom , ^{TRNJANU} ~~TRNJANU~~) čine od svog stanovništva većinu od 63,18 , a u drugom Sikolu, imaju 43,26% . U susednom selu Luci ima ih oko 30% , a u nekoliko drugih naselja samo po neka kuća i oni su preseljeni iz Trnjana i Sikola . Po predavanjima preci su im pre 300-400 i više godina stanovali su u negotinskoj ravnici, negde oko Radujevca, Bukovče i Kobašnice i bavili se stočarstvom i zbog stoke koja je radi dobre pašne " bežala " u ovaj brdski kraj, morali su se preseliti ovamo i zasnovati sela Trnjane i Sikole koje su se docnije iz pokazanih uzroka po dva tri puta premeštali. Ali je najverovatnije da su i " starinci" potomci starih poseljenika koji su se prvo bili naselili u negotinskoj ravnici, a zatim se oni njihovi potomci preselili u ovaj brdski kraj. Nepoznato je što je bilo i sa ostalim tadašnjim stanovnicima negotinske ravnice kojih je svakako moralo biti i više , ali kako su danas u ravnici pored Dunava napred pokazanih 6 naselja u kojima je većina ili najveći procenat doseljenika nepoznatog porekla, možda su baš oni potomci ostalog starog stanovništva u ravnici. Kako ovi stanovnici znaju da kažu samo to da su im i radni preci " bežali u Vlašku" , verovatno je da su zaboravili zbog bavljenja u tuđini mesto ranijeg stanovanja njihovih predaka , dok su " starinci" pošto su se sklonili u brdovite i zaklonjene krajeve, mogli očuvati predanje o tome gde su im stari ranije stanovali. Verovatno je i to da je tada u ravnici bilo i više stanovništva, ali su se i oni morali skloniti satih mesta, te su mnogi prošli u Rumuniju, gde im se izgubio trag, drugi se izmešali sa novim doseljenicima, a neki otišli u druge oblasti.

Iz tih su se oblasti neki vradžali, a većina je ostala tamo. I u Sikolu se na primer kaže da je bilo više starinskih rodova ali da su se odselili u Požarevački kraj pa je možda tako bilo i u vremenu premeštanja iz ravnice.

Prema predanjima doseljenika poznatog porekla prvo su počeli dolaziti kosovsko-metohijski doseljenici. Najstariji koji su bili i najbrojniji svakako spadaju u onu veliku struju kosovsko-metohijskih doseljenika koji su u 17 veku ili nešto ranije naselili u susednu Crnu Reku,, gde su na severu njihova velika naselja ; Vražognac, Rgotina , Gornja i Donja Bela Reka . Kako su ti doseljenici bili stočari , te za sve tamo nije bilo dovoljno mesta za nastanjivanje, zbog toga su, ako ne većina, a ono mnogi od njih prešli u Krajinu i produžili da se naseljavaju na sever do Dunava, do granice srpskih zemalja na toj strani. Naseljavanje Krajine i Ključa kosovsko-metohijskim doseljenicima bilo je olakšano time što su, kako izgleda, te oblasti tada bile dosta zapuštene .Na to ukazuju napred pokazana mnoga groblja i drugi tragovišto su ostali od ranijih naselja o kojima današnje stanovništvo ne zna da kaže ništa . Po redanjima mnoga današnja i ranije neka naselja zasnivali su preci ranijih ili današnjih najstarijih stanovnika, a možda su im oni dali današnja imena. Svakako je ovih starih rodova kosovsko-metohijske struje bilo ranije više , ali zbog poznatih kretanja, koja su izazvala turska nasilja i drugi uzroci, mnogi su napustili naselja i oblasti i odlazili " preko planine", a naročito preko Dunava , odakle su se mnogi vraćali, ali sa zaboravljenim poreklom, a često sa izmenjenim govorom, kako se to po predanju i kaže za mnoge rodove u nekim naseljima u Krajini i Ključu. U prve naseljenike Kosovsko-metohijske struje oni mnogobrojni rodovi i njihove kuće koji su neposredno došli iz matice : " od Kosova " 6146) rodova, 7,03, sa 1.398 kuća, 9,39 % (sa Kosova ") (13 rodova , 0,64% , sa 139 kuća 0,93 %) , " od Kosova i stare Srbije " (21 rod , 1,30 % sa 229 kuća, 1,85 " sa Kosova i Stare Srbije " / 5 rodova 0,24 % sa 67 kuća, 0,45% , " iz stare Srbije i sa Kosova " / 6 rodova " / , 0.28, sa 32 kuće, 0,21% , " preseljenih s Čubre " / 5 rodova sa 0,28 % sa 79 kuća, 0,53% " iz stare Srbije " / 23 roda , 1,06% sa 171 kućom, 1,14% itd. "Kosovljani" (4 roda , 0,19 sa 107 kuća, 0,72 % i " Kosovci " / 9 rodova, 0,43% sa 114 kuća, 0,47% , kao doseljenici" iz Krsne na Kosovu " / 16 rodova , 0,77% sa 128 kuća, 0,86% /, doseljavali su se posle i svakako za vreme velike seobe pod Čarnojevićima, što se jasno vidi iz podataka iznetih u posebnom delu, Doseljavanje iz etapnih oblasti mesta zbijanja se od 17 pa dokraja 19. veka.

Dinarci su počeli dolaziti u 17 veku i posle prvih kosovsko - metohijskih naselja, a pojedini rodovi su se doseljavali i do kraja 19 veka .Većinom su došli iz matica , najviše iz tzv." Arnautluka" /"Arnauti" : 30 rodova , 1,44 % , sa 321 kućom, 2,15 % . Po predanju u Velikoj Jasikovi su preci današnjih " Arnautskih" rodova 15 rodova, 0,72% , sa 90 kuća, 0,60 % došli krajem 17 veka i obnovili tada napušteno naselje Jasikovu, koje su docnije podelili u Veliku i Malu Jasikovu. U tom, ili nešto ranijem vremenu su došli najstariji crnogorski /9 rodova, 0,43% sa 190 kuća , 1,27% i hercegovački / 3 roda, 0,14% sa 62 kuće, 0,41% doseljenici. U Sikolu je do skora na Starom groblju postojao spomenik iz 1721 godine na kome je bilo napisano ime Velimira, rodo-načelnika današnjeg velikog roda Velimiraca. Neki raniji Velimirov potomak, Mihajlo Velimirović , bio je seoski sveštenik 1731 do 1736 godine. Iz drugog hercegovačkog roda / Plještići u Sikolu/ je bila Čukuć Stana, žena hajduk Veljkova. Doseljenici iz raznih krajeva i mesta Crne Gore /30 rodova , 1,44% ,sa 94 kuća , 0,63 % / su sredinom 19 veka osnovali najnovije naselje, Petrovo selo. Od etapnih oblasti i mesta najviše doseljenika ima : iz Šumadije /13 rodova , 0,62% sa 153 kuće, 1,02% iz " Gornjeg vilajeta" / Šumadije, 5 rodova, 0,24% , sa 56kuća , 0,38%, zatim"iz Karanovca /Kraljeva , tri roda, 0,14% , sa 77 kuća, 0,51% a po predanju doseljenici od " Jasenice " u Šumadiji / 10 rodova) , 0,48% , sa 126 kuća , 0,84% su osnovali Jasenicu .

Doseljenici rumunsko-srpske struje, iako najmnogobrojniji, nesumnjivo su se u Krajini i Ključu naseljavali posle prvih kosovsko-metohijskih doseljenika . Glavna je masa dolazila sasevera i sa severoistoka , preko Dunava iz Rumunije : " Carani" i porumunjeni Srbi /725 rodova, 34,94% , sa 4.845 kuća, 32.52% , a mnogo manje sa zapada ,preko Braničeva: " Ungurjani" i porumunjene srpske porodice /123 roda, 5,92% sa 1.120 kuća, 7,59% . Carani su dolazili iz matice, iz Rumunije , A Ungurjani iz etapnih oblasti, iz Banata ,Požarevačkog i Timočkog i iz drugih krajeva sarumunskim stanovništvom. Prvi su naselili nizijâ pored Dunava i u nekoliko Timok, a drugi brdske krajeve. Da je ova struja napočela svoje naseljavanje i posle starijih doseljenika Kosovsko-metohijske struje, dokaz su i napred pokazani pisani podaci iz vremena austrijske okupacije u početku pisani podaci iz vremena austrijske okupacije u početku 18 veka.

Jer mali broj porodica (320) odnosno kuća (320) , koliko ih je bilo u samom početku okupacije (1718) godine upoređen sa onim iz 1723 godine (943)"X" lbovi " , kuće / , a naročito sa 1643 kuće iz 1736 godine dovoljno pokazuju da je u tim medjuvremenima bilo jakog naseljavanja , a naročito u naseljima u kojima je danas ta struja u većini. Interesantno je ovde istaći da su svih 22 krajinsko-ključkih sveštenika, čija su imena napred pokazana po podacima iz 1736 godine, postavljeni na parohije baš za vreme austrijske okupacije, a nema ni jednog koji je na takvom mestu bio pre tog vremena, što ukazuje na to da su za vreme austrijsko-turskog rata, pred okupaciju sa narodom izbegli i njihovi sveštenici. Pa da u oči da su od sveštenika, postavljeni za vreme austrijske okupacije, samo njih 8 nesumnjivo srpskog porekla, a ostalih 14, i ako većinom imaju srpska imena, rođeni su u " Karavlaškoj" ili porumunjenim krajevima , u čijem je naseljima bilo najjače doseljavanje iz Rumunije , te su se usled toga i lakše porumunjavali zatečeni i doseljeni Srbi. Nesumnjivo je ovako jakog doseljavanja Rumuna i porumljenih Srba bilo i docnije , naročito u nekim naseljima (na primer u Jabukovcu, Urovici), jer inače ne bi bilo moguće da je u njima 10,20 pa i više puta , veći broj današnjih kuća narastao samo priraštajem .

Ovo potvrđuje osnivanje i obnavljanje nekih naselja (na primer : Ljubičevca , Kladašnice i Davidovca) sredinom 18 veka sa rumunskim i porumunjenim stanovništvom, kao što su docnije (1834.godine) Rumunski doseljenici ili izbeglice osnovali selo Mihalovac, u komei danas čine 95,35% od rodova (43) sa 97,57 % od odkuća (288).

Nesumnjivo je da ni svi Carani ni Ungurjani nemaju pouzdano to poreklo. To su i prilikom ispitivanja potvrdili nedovoljni odgovori mnogobrojnih njihovih rodova , pošto ni pouzdano nisu mogli reći: da li su im preci došli ili su se povratili iz " Vlaške " ili iz " Povlašanih" krajeva (Bánata, Poreča, Požarevačkog i Timočkog kraja ili iz kraja preko Timoka u Bugarskoj). Tako za veći broj rodova (153) 7,3% kuća (894) , 6,00 % i kazalo mi se samo to da su im se preci "povratili ili došli" iz Vlaške .

Takođe za veliki broj rodova (55)2,65% i kuća (789), 5,30% rečeno mi je da su se "povratili ili došli iz Vlaške ili povlašanih krajeva. Za manje rodova (23 1,0%) i kuća 230, 1,45% odgovoreno mi je da su "Ungurjani i povlašene srpske porodice" a jedan rod (0,004%) sa 2 kuće (0,001%) se "povratio ili došao iz Izvora Rumunije". Verovatno i među ostalim Caranima ima rodova koji su se povratili iz Rumunije, ali su meni mnogi mesto tačnih odgovora kazivali samo da su im stariji ili noviji preci iz ovih oblasti "bežali u Vlaško" i neki tamo ostali stalno. Uopšte, stanovništvo rumunsko-srpske struje nema tako učenih predanja o svome poreklu kao drugi doseljenici. Najobičnije su znači kada im je gde bio rođen ded, ali retko i za kojeg starijeg pretka. Izgleda da zbog nepoverenja i sumnje često nisu hteli i više razgovarati. Zato sam im sve pomenute rodove uračunao u rumunsko-srpsku struju.

Braničevski-timočki doseljenici su iz susednog Timočkog kraja, iz Poreča, iz Požarevačkog kraja, i od "planine". To su predeli koji sa Krajinom i Ključom čine oblast iz koje je polazila Braničevsko-timočka struja u druge oblasti. Za većinu ovih rodova (111,5,39%) i kuća /668,4,49% / pokazana sumesta odakle su doseljeni, a za ostale /55 rodova 2,56%, sa 527 kuća, 3,40% samo krajevi ili okoline glavnih mesta. I ako je ovo jača metanastazička struja u Krajini i Ključu, doseljavanja su bila samo u toku poslednjih 200 godina, i to u Česni, pojedinačnim i malim rodovima u XIX veku (101 rod, 4,86%, sa 431 kućom 2,89% a sa većim rodovima u XVIII veku /65 rodova, 31,13% sa 754 kuća 5,07%. Za jedan veliki rod od 45 kuća /Jarakovići, Banačkovići i dr./ se kaže da su im preci sa ostalim osnivačima "udarili kolacTrnjanu".

Šopska struja bi verovatno bila još slabija kadabi se znala mesta doseljavanja onih rodova koji su došli ili se povratili iz tzv. "Bugarije," a njih ima oko polovina /56 rodova, 2,286 kuća, 1,09% od svih šopskih doseljenika. Nesumnjivo je da bi mogli takvi rodovi biti računati u braničevsko-timočku struju koja bi za toliko više imala rodova i kuća. Ostalim su doseljenicima pokazana mesta ili okolina odakle su došli i njih najviše ima: od Vidina (10 rodova-0,48%, sa 86 kuća-0,57% iz Šašince /2 roda-0,09% sa 36 kuća-0,24% / i d "Pirota" /7 rodova-0,33% sa 37 kuća-0,24%. I šopski su doseljenici došli za poslednjih 200 godina. To su obično bili mali rodovi koji su dolazili pojedinačno,

a u najstarije bi moždadošli oni veći rodovi, koji su, po predanju, iz nekadašnjeg naselja u Orašju prešli u današnji Rajac.

Najslabija struja morevsko-varcarska je verovatno mnogo slabija pošto su u nju uračunati svi doseljenici iz Pomoravlja (18 rodova -86%, sa 107 kuća) čija su mesta i krajevi doseljavanja verovatno bili samo etape njihovim precima, koji su bili iz kosovsko-metohijskih krajeva i dinarskih krajeva. Njih ima malo rodova / 14,0 67% , ali se mnogo kuća /181,1,21% / , a doselili su se u XVIII veku. Ostali su rodovi manji ali mnogobrojniji /65 rodova-3,13% , sa 153 kuća -1,02% / i pojedinačno suse doseljavali u XIX veku.

U interesne migracije uračunati su doseljenici za koje mi je kazano da su se pouzdano " povratili iz Vlaške " ili iz nekog drugog kraja, gde su im preci nepoznatog porekla bili izbegli kao i oni rodovi koji su ovamo prvi put došli iz inverernih oblasti i neznaju poreklo. Svakako i medju onim mnogobrojnim rodovima za koje mi je kazano da su se " povratili ili došli iz Vlaške " ili su se " povratili ili došli iz Vlaške ili povlašnih krajeva" i sl. ima takvih koji pripadaju inverernim migracijama ,ili zbog nedovoljnog dokaza oni su uračunati u rumunsko-srpsku ili braničevsko-timočku struju, kao što su neki za koje mi je odgoreno da su se povratili, a nepoznatog su porekla, uračunati u odgovarajuću struju. Inverernih migracija bilo je za vreme poslednjih 200 godina, ali mnogo manje u toku poslednjih 100 godina , sve su ostale bile u XVIII veku. U XVIII veku su došli i najjači rodovi : " iz Rusije" /5 rodova - 0,24% sa 75 kuća -0,50% , " Od Vršca " / 1 rod-0,04% sa 23 kuće - 0,15 % " iz Vlaške " i Blata Verzi / 13 rodova- 0,62% sa 120 kuća -0,83% . Neki su od njih po predanju učestovali u zasnivanju Dupljana 3 roda -0,14 % , sa 18 kuća - 0,12% i Čekonjara 5 rodova-0,23% , sa 20 kuća - 0,13% .

Unutrašnje seljakanje u oblasti je bilo mnogo jače nego što je pokazano u pregledu, jer su u njemu uračunati samo oni mali rodovi čije je poreklo nepoznato, a znaju se naselja iz kojih su se preselili. Ali se u njemu uračunati samo oni mali rodovi čije je poreklo nepoznato, a znaju se naselja iz kojih su se preselili. Ali se znatno više rodova preselilo i pošto im se znalo poreklo uračunati su u odgovarajuće migracione struje.

Kako su se unutrašnja kretanja vršila u toku poslednja dva veka, broj današnjih njihovih kuća veći od 2.000 i osim Reke i Rečice nema naselja iz kojih se nije preseljavalo u usedna i daljanaselja naših oblasti. Iz nekih se naselja mnogo više preseljavalo nego iz drugih. Najviše se preseljavalo iz ovih mesta: Grabovica (171) kuća, Luke (168), Čubre (138), Velike Jasike (134), Malajnice (100), Plavne (86), Sikola (80), Radujevca (61), Jabukovca (58), Štubika (51). Pada u oči da su se za poslednjih 100 godina bila česta pojedinačna seljakanja, dok su u XVII veku iz nekog naselja preseljavalo po više rodova. Izgleda da su u XVIII veku neka od imenovanih naselja bila kao etape iz kojih su se izvršila preseljavanja u oblasti. Tako su, po predanjima, odseljenici od Jasikove (Velike Jasikove) zasnivali Malu Jasikovu, Popovicu su zasnivali presljeni rodovi iz Luke, Glogovice su obnovili izbeglice iz Čubre, a oni iz Grabovice obnovili su Ljubičevac (Burdelj) itd. Malajnica, Plavna, Radujevac, Štubik i dr. su Plavna, Radujevac, Štubik i dr. su bili u XIX veku, pa su još i danas naselja iz kojih se neprekidno vršilo seljakanje i to pojedinačno, a vrlo retko se odseljavao i ceo rod.

Cigani /77 rodova sa 214 kuća / su uračunati u odgovarajuće migracione struje, u doseljenike nepoznatog poreklaⁱ u unutrašnje kretanja. Većina su kovači, a ostali su koritari, nadničari i svičari.

Rumunsko-srpski međusobni etnički uticaji i ostale etničke prilike u obe oblasti

Prema pokazanim podacima i gradnji u posebnom delu ovoga rada, tačno je da je skoro cela južna Krajina naseljena stanovnicima srpskog porekla, na severu ih ima malo, a u Ključu / osim novo-doseljene grupe Dinaraca u Petrovom selu/ još mnogo manje. Ostale delove ove oblasti naselili su doseljenici rumunsko-srpske struje. Ali je nesumnjivo da se je još u 18 i u prvim desetinama 19 veka stanovništvo srpskog porekla kompaktnije pružalo mnogo dalje na sever. O tome svedoče njegova današnja ostrva medju doseljenicima rumunsko-srpske struje. Nema sumnje da je u ranijim vekovima srpsko stanovništvo zauzimalo ove oblasti. Ne zna se u kome se vremenu počeo menjati taj raspored, ali je na osnovni iznetih podataka jasno da jeto moglo nastati tek posle velikih istorijskih događaja u srpskom narodu krajem 17 i u drugoj polovini 18 veka.

Kao što je napred pokazano vrlo veliki broj srpskog življa iz ovih oblasti otišao je, usled turskih naselja i austro-turskih ratova u tudjinu, u Rumuniju i Austriju. Živeći medju tudjinskim stanovništvom, ovi iseljenici su gubili, negde brže, a negde sporije, svoje srpske osobine / što je zavrsilo od broja izbeglica i od vremena bavljenja). A promene političkih ili najstajanje snošljivijih prilika u zavičaju, kao i žudnja zamir, učinili su da se većina, pre ili docnije, povratila u svoju staru postojbinu. Jedan, istina mali, deo izbeglog srpskog stanovništva koji se bio kraće vreme zadržao u tudjini ili i povlašenim krajevima, pa se povratio medju svoje saplemenike, ubrzo je povratio svoje ranije srpske odlike i samo su neki rodovi sačuvali predanje da će im se stari preci "povratili iz Vlaške" (Bankovići u Jelašnici, Martinovići u Dražavljavu i Draželjevci u Koprivnici, Perići, Nerići, Plještići, Cvajići i Djurići u Sikolu, Jošići u Čubri, Karići u Štubiku i Sirovičići u Metrišu) ili "povratili iz Ciganaša" u Rumuniji (Galići, Jonovići u Rajcu) ili su "bežali u Vlašku" (Siđonovići, Mišići i Jeremičići u Tamničju i Pržići u Karbulovu) ili "bežali u Debeli Lug" u Poreču (Jecići i Trnjaju) ili bežali u Tandju" u Poreču (Gojinčići u Klenovcu) ili bežali u "Rakitnicu" u Bugarskoj (Dmitrovcu u Brestovcu). Ali je nesumnjivo mnogo više redova čiji su se preci duže vremena zadržali u tudjini i vratili se sa "tudjim jezikom", ali je samo manji njihov broj sačuvao predanje o poreklu ili znaju i mesto odakle su im preci bili izbegli. Tako, po predanju, preci Živulovića, Stepića, Stojmirovića, Krivaševića, Marjanovaca, Jovanovića i Redjepovaca u Čokonjaru, bežali su u Vlašku iz Koprivnice " i po povratku, u XVIII veku su zasnovali Čokonjar. Preci Rkulešta, Trikulešta, Rodulešta i Beržešta u Dupljanu" povratili su se iz Vlaške i zasnovali Dupljane, a preci Simonešta i Jovešta su se "povratili iz Balta Djerdji" u Rumuniji. Rodonačelnici Ivanovića sa Soldatima Zgrku, Vidoješta i Jovanešta sa Lazarevićima kao Debašta i Koserešta sa Tuceštima, Balesjom, Tufanom i Dinom, "povratili su se u Grabovcu iz Izvora" u Rumuniji. Prlešti, Trukešti i Podvršci" povratili su se iz Vlaške " gde su im "preci bili izbegli iz Djanjeva" (Dušanovca). Preci Mijalešta i Jovišta obnovili su selo Rečić kad su se "povratili iz Ardjela" (Erdelja). Djetulani iz Dušanovca "bežali su u Mođdavu" (Rumunija), a po ranijem predanju su osnivači Sipa čije je poreklo "od planine Šare" bežali u "Vlašku" i pradedovi onih rodova koji su se prvi povratili (Tomići i Marinkovići, Blagojevići i Znešti i Kršobešti) useli su mnogoda pričaju o staroj srpskoj prošlosti. Ali je najviše rodova rumunsko-srpske struje, kao što je napred pokazano, koji ne znaju svoje poreklo, niti mogu pouzdano kazati

da li su im preci bežali ili došli iz "Vlaške", nego samo kažu da su im se preci" povratili ili došli iz Vlaške ili povlašnih krajeva". Nesumnjivo je mnogim, verovatno većini takvih rodova, koji međusobno govore "vlaški" poreklo iz Rumunije (tako je i uračunato u pokazanim pregledima i u posebnom delu ovog rada). Njihovu dolasku je najviše doprinela slaba naseljenost ove oblasti, posledica bežanja ranijeg stanovništva u druge oblasti, iz kojih se mnogi nisu vratili. Jaka rumunsko-srpska struja naglo je osvajala položaj zemljišta i potčinjavala i prilagođavala sebi ostalo retko stanovništvo u oblastima. Naročito je je tome doprinela mnogo jedna vera, jer zajednička crkva u selu i sveštenik, koji je većinom bio došljak sa tuđim jezikom učinili su da je i većinom zatečenog srpskog stanovništva u selu primila rumunski jezik. Ovakvo je naročito bilo za vreme austrijske okupacije u početku XVIII veka, kada je većina sveštenika, iako mnogi sa srpskim imenima i prezimenima, bila rođena u "Karavlaškoj" ili porumunjenim krajevima. Da su ti sveštenici većinom slabo znali srpski, potvrđuje "Ekszamensova / šenikov "Distrikt Krainskom" iz 1736 godine iz koga se vidi da su i crkvene knjige bile "vlaške". Sveštenika sa rumunskim jezikom nesumnjivo je bilo više do vremena prisjedinjenja ove oblasti Srbiji, jer je i crkva pripadala pod vidinsku eparhiju. U poslednjem delu su prikazani mnogi rodovi porekom iz "Vlaške" čiji su preci bili sveštenici u porumunjenim selima (Popešti u Glogovici, Bukovču, Radujevcu, Dušanovcu, Mihalovcu, Ljubičevcu i Podvršcu, Popovici i Kobišnici, Srbovcu, Dušanovcu, tri roda u Korbovu itd), a neki su čisto srpskim naseljima (Popovići, Brusniku i Salašu i Popovići u Rogljevu). Od njih ima danas 275 kuća (ili) 4,61%) od rumunsko-srpske struje, a verovatno još i više. Mnogi su mi starci kazivali da pamte kad su neki od tih sveštenika vršili božju službu i druge crkvene obrede na rumunskom jeziku. Nesumnjivo je da se je usled mešanja rumunskih i porumunjenih rodova sa zatečenim srpskim stanovništvom u selu porumunjavanje još više pojačalo. Naročito je tome doprinela ženidba "sa Vlahinjom", muž, naročito ako je išao ženi u kuću brzo bi naučio rumunski govor, a deci bi to bio maternji jezik.

zemlje u Dunavskom Ključu, ali ih oni ostavljaju, jer se ne mogu navići na zemljoradnju: jednima volovi polipšu, jer ne umeju da ih neguju, drugi ih prodaju pa kupe ovce i koze. Neće da žive u dunavskom Ključu kod Kladova, traže planinsko zemljište, jer su oni vele stočari. Premeštaju se sa novim doseljenicima u Petrovo selo, na Miroču, najviše 1854. godine i to im ide rdjavo, jer se uz stočarstvo treba baviti i zemljoradnjom, a oni i posle 15 godina 1869 g. ne mogu da plate porezu i oprašta im se. Tako se iz ovoga vidi da proces prilagodjavanja ovih Crnogoraca nije bio brz i lak, čemu je nesumnjivo bilo donekle uzrok i izdvojenost njihova od ostalog stanovništva istog jezika. Ali su oni danas dobri stočari i zemljoradnici i imućniji od okolnog rumunskog i porumunjenog stanovništva.

U prošlom veku naročito, posle prisajedinjena ove oblasti Srbije iz ekonomskih uzroka se doseljavali i mnogi mali rodovi i većinom oni koji su se kao trgovci, zidari, zanatlije, mehandrije itd. nastanjivali u većim naseljima. Najviše njih pripada Moravsko-varđarskoj i šopskoj, a manje ostalim strujama. Njihovim doseljavanjem započele su se obrazovati starije varošice Brza Palanka i Tekija i varoš Kladovo, a početkom XX veka, začele su se varošice S_{pl}aš, Brusnik, Jabukovac i Štubik. Kladovo, Brza Palanka i Tekija počele su jače napredovati kad su doseljeni samci stverili porodice ženidbom iz mesta i okoline, a nešto i dovodjenjem iz mesta doseljenja, i sada su te varošice posle Negotina naj jača ekonomska središta u ovim oblastima.

Doseljavanjem mnogih rodova izazvali su i mnogi uzroci. Nekoliko su slučajeva bila posledica ubistva Turaka, posle čega se obično morao bežati ceo rod. Tako su neki stariji preci Dobrića (u Koprivnici, braća Sibin i Ugrin pobjegli iz Krivog Vira u Crnoj Reci, gde su zbog "ženske časti" ubili tamšnjeg spahiju Turžina i da bi zametnuli trag neko su vreme stanovali u Mokranju. Zbog istog su slučaja u Rgotini tri brata, Miloško, Raša i Ivan, pobjegli u Urovicu (Zlatojevići). Čukun ded Badjića i Vojinovića (u Plavni) Badja, pobjegao je sa roditeljima i braćom iz Metovnice (Crna Reka), gde je ubio tamšnjeg spahiju koji je bio veliki " seledžija " a naročito " nasrtao na ženskinje i zahtevao da sa svakom nevestom provede prvu noć ". Ovakvog je bežanja bilo i iz jednog mesta ovih oblasti u drugo.

Pračukundedovi Dolkučića u Štubiku su zbog ubistva dobegli iz Grabovca, a Čikuned Radulovića u Vidrovcu sa ženom i sinčićem iz Luke, gde je bio zapalio kuću te su u njoj izgoreli neki Turci, koji su bili došli na prenošišta a posrtali na "žensku čast". Zbog straha od turske osvete praded Ajdučića u (Tamnič) kao "hajduk" je dobegao iz Šumadije, a Barbulešti (u Plavni) su izbeglice od Vidina.

Preci Karandjulića (u Vidrovcu), muž i žena sa dva blizanca došli su iz nekog mesta zato što im porod nije dugo živeo, a sahani (u Kladušnici) i u Davidovcu) i Čičilikešti (u Manastirici) su se zbog "mume" ili nečeg drugog preselili iz tada rasturenog sela Šajne. Predak Truconja (u Mokranju) je kao austrijski vojnik, možda kao frajtkovac iz poslednjeg austrijsko-turskog rata, zastao u Radujevcu, a tako su verovatno učinili i preci Čelinkovića (u Korbovu) jer su "kao vojnici na glavi nosili kalpak i čelenku". U novije vreme je otac Moldavešta (u Podvršci) dobegao kao austrijski, a Karamešta (u Velesnici) kao rumunski vojnik. Za vreme rata 1876-1877 godine došao je kao dobrovoljac iz Prilepa Stojičević (u Kladovu), a tako i drugi koji se pominju u posebnom delu.

Iseljavanje ili privremeno napuštanje oblasti prouzrokovali su pomenuti ratovi i turska nasilja, a negde i drugi uzroci. Osim mnogobrojnih rodova, pokazanih u posebnom delu u mnogim naseljima koji su "bežali u Vlašku" mnogo su izbegli i u okolne i u neke dalje krajeve. Mnogima se zna samo mesto ili oblast u koje su izbegli ili ostali stalno, a nekim se zna i vreme povratka. Tako su pračukundedovi Jeličića - Stanojlovića (u Brusniku), Veloje i Veljko, izbegli u Lozovik, odakle se Veljko povratio, a Veloje otišao u Klok (u Jasenici) a od njega su, vele, tamošnji Ivanovići. Pračukuned Pajića (u Smedovcu) Gmitar posle očeva i stričeva povratka iz "Bežanije" u Kranu bio je prvo novorodjenče u celoj okolini i mnogi je narod dolazio da ga vidi i čestita roditeljima.

Mandići u (Brusniku) su bežali u "Gornji Vilajet" (Šumadiju) a jedan njihov pračukunded (Pavle) izbegao je Vračevac preko Timoka i od njega je tamošnji veliki rod Vaškovići-Milovanci. Pračukunbaba Ivanovića (u Grabovici) Marija, posle pogibije svoga muža u borbama Turcima, prebegla je sa sinom Lazarom u Izvor (u Rumuniji, gde je došla Ivana). Lazar je ostao u Izvoru, a Ivan i drugovi mu Tuca (predak Tučešta) i Krsta (predak Dobešta) prešli su na ovu stranu i "hajdukovali", dok nisu dobili "ferman od cana" da se slobodno mogu nastaniti u Grabovici, čukundedovi Dimitrovića (u Brestovcu) Lila i Stjevan krišeni su u Rakitnici u Bugarskoj, a barbul (predak Djetulana u Dušanovcu), gde su im bili izbegli roditelji. Čukunded Jonožić - Markovića (u Malajnici) pošto je zbog "ženske časti" ubio Turčina, izbegao je u Loznicu (u Homolju) i od njega su vele, tamošnji Tuluži. Praded Danilovića (u Mokranju) Milisav, posle ubistva svogaoca Dušana (od koga su Dušančiči u Rogljevu) odmetnuo se u "Hajduke" i posle pogibije hajduk Veljkove izbegao je s porodicom u Austriju, gde su ga "tamošnje vlasti kinjile" te se povratio u Srbiju i nastanio se u Mokranju. Rašići (u Slašu) su bežali u Resavu, a Jecići (u Travanu i Debeli Lug u Poreču). Od Dokučića (u Plavni) su neki zaostali u Rabrovu, a od Kralića (u Šar-Kamenu) u Miloševu. Radića (u Brusniku) ima odseljenih u Bračevac i u "Gornji Vilajet", a Velimirovića (u Sikolu) u Lozovik. Miloševo, Malo i Veliko Laole, Zabrdje i druga sela smederevskog i požarevačkog kraja. Još znamo da iz Krajine ima doseljenika u ovim oblastima: u Hlavi 121 rod sa 985 kuća, u Požarevačkom Pomoravlju i u Jasenici 59 rodova sa 533 kuća, u Jasenici 27 rodova sa 166 kuća, u Tamničju 4 porodice, i u Lepenici 23 roda sa 131 kućom".

Medju Vlasima koji danas naseljavaju severo-istočnu Srbiju sudeći po svemu nema potomaka onih starosedelaca koje su Srbi zatekli doselivši se u te krajeve. Imena mesta, voda, brekova i planina tome moraju kraju, sa veoma malim izuzetkom, sve su srpska. Mnoga od tih mesta po ovom imenu i po predanjima koja oko njih lebde u vezi su sa čisto srpskom istorijom. Moralo se proteći duže vremena, u kome su Srbi bili isključivi stanovnici i svoga kraja kada su mu u svemu, tako jasan i neizgladiv način srpski pečat udarili.

Mandići u (Brusniku) su bežali u "Gornji Vilajet" (Šumadiju) a jedan njihov pračukunded (Pavle) izbegao je Vračevac preko Timoka i od njega je tamošnji veliki rod Vaškovići-Milovanci. Pračukunbaba Ivanovića (u Grabovici) Marija, posle pogibije svoga muža u borbama Turcima, prebegla je sa sinom Lazarom u Izvor (u Rumuniji, gde je došla Ivana). Lazar je ostao u Izvoru, a Ivan i drugovi mu Tuca (predak Tučešta) i Krsta (predak Dobešta) prešli su na ovu stranu i "hajdukovali", dok nisu dobili "ferman od cara" da se slobodno mogu nastaniti u Grabovici, čukundedovi Dimitrijevaca (u Brestovcu) Lila i Stjevan krišeni su u Rakitnici u Bugarskoj, a barbul (predak Djetulana u Dušanovcu), gde su im bili izbegli roditelji. Čukunded Jonožić - Markovića (u Malajnici) pošto je zbog "ženske časti" ubio Turčina, izbegao je u Loznicu (u Homolju) i od njega su vele, tamošnji Tuluži. Praded Danilovića (u Mokranju) Milisav, posle ubistva svogaoca Dušana (od koga su Dušančiči u Rogljevu) odmetnuo se u "Hajduke" i posle pogibije hajduk Veljkove izbegao je s porodicom u Austriju, gde su ga "tamošnje vlasti kinjile" te se povratio u Srbiju i nastanio se u Mokranju. Rašići (u Slašu) su bežali u Resavu, a Jecići (u Travanu i Debeli Lug u Poreču). Od Dokučića (u Plavni) su neki zaostali u Rabrovu, a od Kralića (u Šar-Kamenu) u Miloševu. Radića (u Brusniku) ima odseljenih u Bračevac i u "Gornji Vilajet", a Velimirovića (u Sikolu) u Lozovik. Miloševo, Malo i Veliko Laole, Zabrdje i druga sela smederevskog i požarevačkog kraja. Još znamo da iz Krajine ima doseljenika u ovim oblastima: u Mlavi 121 rod sa 985 kuća, u Požarevačkom Pomoravlju i u Jasenici 59 rodova sa 533 kuća, u Jasenici 27 rodova sa 166 kuća, u Tamničju 4 porodice, i u Lepenici 23 roda sa 131 kućom".

Medju Vlasima koji danas naseljavaju severo-istočnu Srbiju sudeći po svemu nema potomaka onih starosedelaca koje su Srbi zatekli doselivši se u te krajeve. Imena mesta, voda, brekova i planina tome moraju kraju, sa veoma malim izuzetkom, sve su srpska. Mnoga od tih mesta po ovom imenu i po predanjima koja oko njih lebde u vezi su sa čisto srpskom istorijom. Moralo se proteći duže vremena, u kome su Srbi bili isključivi stanovnici i svoga kraja kada su mu u svemu, tako jasan i neizgladiv način srpski pečat udarili.

I zaista, i Kučevo i Braničevo, bili su pre najzede Turaka gusto Srbima naseljeni, ali su im ratovi u drugoj polovini XV veka znatno poredili stanovništvo. Godine 1481. kada su Knez Pavao Zmaj Despot Vuk preveli preko 50. 000 duše u Banat, ovi su krajevi morali ostati gotovo sasvim pusti. Tako je stvorena mogućnost za naseljavanje narodom iz drugih krajeva, tim pre što su doline Morave, Mlave, Peka i Tomoka rodnoću vazda imale dovoljno privlačne snage za okolne stanovnike.

Vlasi u ovu oblast počinju da se naseljavaju u drugoj polovini XVIII veka. Iz Sibinja su se počeli naglo doseljavati tek za vreme vladavine Franje Josipa, pred Kočinu Krajinu usled velikih nasilja koja su vršila nad njima i osвете pobesnelih feudalaca posle pobjede seljaka u tom kraju pod Horijom. Doseljenici iz Sibina naselili su se po Kučevo i Braničevo, a prešli su ponegdje i u Vodopaću Timočku. Daje ovo doseljavanje bilo kasnijeg datuma svedoči nam i izveštaj egzarha Maksima pisan 1773. godine, u kome su pobrojana sva sela što su onda u Braničevo i Kučevo postajala pa im je ponemut i broj stanovnika i njihova narodnost, ali u kome nema mnogih sela kojih u tom kraju danas nalažimo i sa stanovništvom gotovo isključivo vlaškim. Kučevski i Braničevski Vlasi zovu se Urguđjani što pokazuje da su se doselili iz Madjarske. Oni govore narečjem kojim se govori u Sibinu. Doseljavanje Vlaha iz Vlaške u jačem opsegu počelo je po oslobodjenju Srbije, a njihova najjača seoba po izlaganju V. Karića pada tek posle 1832. godine usled pojačanja fudalnih okova u Vlaškoj. Doseljenici iz Vlaške zovu se Carani. Doobar prijem u Srbiji, a povrh svega politička i ekonomska ravnopravnost koju su po doseljenju dobili, stalno ih je privlačila i vukla u Srbiju.

Nemamo potpuno tačnih podataka o broju Vlaha u Srbiji u toku XIX veka. Statističke podatke koje ćemo navesti za Timočki, Moravski, Požarevački i Krajiński okrug kao i za čitavu Srbiju iz XIX veka ne mogu se primati kao potpuno tačni zbog toga što se mnogi doseljenici iz napred navedenih razloga deklarirali kao Srbi. Na to nas upućuje i uporedjivanje veličine prirasta srpskog i vlaškog stanovništva po tim statistikama.

Iz tih statističkih pregleda vidi se da je Vlaha bilo nekoliko sela preko Velike Morave, ali su se oni postepeno pretopili u Srbe te ih u statistikama posle 1859. godine više ne možemo naći. Vlaha je bilo u Smederevskom okrugu u predelu između ušća Morave i Jezave, poglavito u selu Kuliču i to 264. duše, ali su se oni potpunopretvorili u Srbe.

Na čitavom prostoru severoistočne Srbije vlaška sela nisu kompaktna, odnosno ona su između na mnogim mestima sa srpskim selima i prema selima u kojima žive čisti Srbi čine manjinu. Prema podacima iz 1900. godine na čitavom prostoru, gde žive Vlasi (su bili) imalo je 425 mesta, a samo u 165 od njih Vlasi su bili u pretežnom broju, što je po okruzima izgledalo ovako: u okrugu Timočkom (2 sresa) ima 49 srp. i 26 rum. sela, u okrugu moravskom (3 sresa) ima 95 srp. i 14 rum. sela, u okrugu požarevačkom ima 193 srp. i 69 rum. sela, u okrugu krajinskom ima 85 srp. i 56 rum. sela, svega 422 srpska i 165 rumunskih sela.

U popisima stanovništva u Srbiji vršenim u toku 1834, 1841, i 1843. godine Vlasi nisu posebno izdvajani. Prvi put su oni u državnoj statistici posebno popisivani u toku 1846. g. Prema popisu iz te godine Vlaha je bilo u četiri gore navedenih okruga:

u okrugu Porečkom	19.545	Rumuna i	18.719	Srba
u okrugu Čuprijskom	7.348	"	35.563	"
u okrugu Požarevačkom	36.696	"	62.999	"
u okrugu Krajinskom	33.626	"	18.272	"
svega :	97.215	"	135.553	"

u broj Srba nisu uračunati oni Srbi, koji žive u srpskim selima pomenutih okruga.

Po propisima podacima iz 1859. godine bilo je u Srbiji Vlaha unapred navedena četiri okruga:

u okrugu porečkom	24.232	Vlaha i	22.958	Srba
u okrugu ćuprijskom	8.064	"	41.852	"
u okrugu požarevačkom	47.690	"	74.969	"
u okrugu krajinskom	42.607	"	20.304	"
	122.595	"	159.783	"

Prema podacima ekonomsko-statističkog odeljenja Ministarstva finansija iz 1850. godine Srbiji je bilo oko 104,343 Vlaha na 828.999 Srba.

Popisom stanovništva Srbije od oktobra 1866. godine nadjeno je u Srbiji :

u Beogradu	22	Vlaha	i	24.612.	Srba
u Topčideru	-	"		156	"
u okrugu aleksinačkom	-	"		48.136	"
u okrugu beogradskom	-	"		63.880	"
u valjevačkom okrugu	-	"		83.483	"
u okrugu knjaževačkom	-	"		55.079	"
" kragujevačkom	6	"		98.141	"
" krajinskom	42.	852		701293	"
" kruševačkom	-	"		67.439	"
" podrinskom	"	"		48.827	"
" požarevačkom	48.507	"		140.601	"
" rudničkom	1	"		47.467	"
" smederevskom	30	"		60.077	"
" užičkom	-	"		104.377	"
" crnorečkom	26.156	"		53.284	"
" čačanskom	"	"		58.037	"
" šabačkom	-	"		73.619	"
" ćuprijskom	9.840	"		55.884	"
" jagodinskom	1	"		62.184	"
svoga :	127.436	"		1,215576	"

Po podacima iz popisa od 1884. godine u Srbiji je bilo:

u okrugu kragujevačkom	52.019	Vlaha i	30.149	Srba
" " požarevačkom	57.568	"	120.802	"
" " ćuprijskom	10.621	"	57.810	"
" " crnorečko m	28.351	"	28.032	"
svoga :	149.559	"	236.793	"

Po popisu 31. decembra 1890. godine bilo je u Srbiji :

u okrugu krajinskom	52.191 Vlah i	35.923 Srba
" moravskom	8.473 Vlaha	148.890 "
" požarevačkom	51.815 "	146.566 "
" crnorečkom	29.044 "	38.566 "
S v e g a :	<u>141.523 "</u>	<u>369.945. "</u>

Po popisu 31. decembra 1895. godine bilo je :		
u okrugu krajinskom	54.582 Vlaha i	36.658 Srba
" moravskom	9.283 "	i 161.817 "
" požarevačkom	59.011 "	i 151.867 "
" crnorečkom	34.792 "	i 37.575 "
S v e g a :	<u>157.673 "</u>	<u>i 385.917 "</u>

Po popisu od 31. decembra 1900 godine bilo je :		
u okrugu krajinskom	45.647 Vlaha i	50.568 Srba
" moravskom	8.773 "	159.041 "
" požarevačkom	41.457 "	182.923 "
" Timočkom	24.781 "	108.480 "
S v e g a :	<u>120.658 "</u>	<u>501.012 "</u>

Ne raspolažemo statističkim podacima iz 1948. godine o broju Vlaha i Srba u krajevima severoistične Srbije. Smatramo da ti podaci ne bi bili tačni, jer su se mnogi Vlasi, pa i čitava vlaška sela deklarirali prilikom tog popisa kao i ranije, kao Srbi. Prilikom popisa 1948. godine mnogi Vlasi tražili su da budu uvedeni kao Srbi u popisne liste. U selu Mala Kamenica prilikom popisa niko od stanovnika nije hteo dase upiše kao Vlah izuzev jedne žene koja je doseljena pre desetak godina iz Rumunije. U selu ima 292 kuće. Sva nastojanja učitelja koji je vršio popis da budu upisani u popisane liste kao Vlasi, ostala su bezuspešna. To se selo nalazi u srezu brzopalanačkom. Kod mase postoji strah da se zovu Vlasima, jer se boje da će ako se deklariraju kao Vlasi eventualno izazvati i pojačati težnju Rumunije za prisajedinjavanje Rumuniji tog kraja, što oni nikako ne žele. Taj strah dolazi verovatno između ostalog i zbog tog što su u njihovom sećanju vrlo žive uspomene o teškom životu njihovih predaka u Rumuniji i Bugarskoj.

Ne samo kod mase nego i kod školovanih Vlaha i kod članova partije ne postoji nikakva težnja izdvajanjem od Vlaha. 1946. godine u Negotinu na skupu porotnika u Sudu na kome su trebali da se u biračkim spiskovima upišu kao Vlasi ~~na~~ ili Srbi, niko od Vlaha nije hteo da se upiše kao Vlah. 1947. godine kada je personalni referent SNO Gina Trokić tražili od učitelja Jovana Sandića, Vlaha, iz Malajnice da u biografske podatke unese da je Vlah, jer sam četiri godine gladovao u Nirberku kao Srbin".

I pre rata Vlasi su se bunili kada im je govoreno da su Vlasi. Nisu dozvolili da ih drugačije zovu nego Srbima. U tom pogledu za vreme bivše Jugoslavije na njih nije vršen nikakav pritisak. Želja da se zovu Srbima i da ih kao takve vode proizilazi je iz njihovog ubedjenja.

Postavlja se pitanje šta je dovelo do toga da se Vlasi deklarišu kao Srbi. Mi smo napred naveli da su se oni doselili u Srbiji iz kraja gde su bili feudalni robovi, a da su u Srbiji postali vlasnici zemlje i da su dobili sva građanska prava koja su imali u samoj Srbiji. To je bio u prvo vreme odlučujući momenat koji ih je vezao za novu domovinu. Tokom vremena međusobnim kontaktom to srastanje je bilo sve veće. Vlasi su tokom čitavog XIX pa i XX veka ravnopravno učestvovali sa Srbima u svim ratovima boreći se za očuvanje nacionalne nezavisnosti i za sve ono što su dobili u Srbiji. Njih su sa Srbima vezali isti interesi. Od prvog ustanka pa nadalje oni masovno učestvuju u borbi protiv Turaka. Pobratim Hajduk-Veljkov i komandant bataljona u njegovim jedinicama bio je Vlah Abraš iz sela Bukovča. Priča se da je bio hrabar isto kao i Hajduk Veljko. Kod Vlaha u čitavoj Krajini vrlo je živo predanje o učešću njihovih predaka u borbama koje je Srbija vodila tokom XIX veka.

U mnogim kućama i danas se čuvaju odlikovanja dobijena u ratovima. Nije ni mali broj Vlaha koji su kao podoficiri i oficiri učestvovali u tim ratovima. Bilo ih je koji su zauzimali vrlo važne položaje u vojsci. General u penziji Ćirić Dragoljub, koji navodno sada živi u Beogradu, poreklom je Vlah iz Vlačke Male iz Negotina.

Živojin Bacić, Vlah iz Kobišnice, srez negotinski, poginuo je kao aktivni pukovnik srpske vojske 1915. godine na Gučevu braneći svoj položaj.

Ima dosta živih Vlaha rezervnih oficira srpske vojske medju kojima više njih nosi " Karadjordjevu zvezdu" . Mnogi Vlasi zauzimali su razne odgovorne položaje u Srbiji i bivšoj Jugoslaviji.

Vlasi su aktivno učestvovali uporedo sa Srbima u svim ratovima koje je Srbija vodila. Veliki broj njih u I svetskom ratu povukao se preko Albanije u sastavu srpske vojske i kasnije učestvovali na Solunskom frontu. Nema podataka da su u toku prošlih ratova dezertirali iz Vojske. Navešćemo jedan podatak iz rata 1941. godine koji to karakteriše, Ma da se ne može uzeti samo jedan slučaj koji mi pokazujemo za dokumentaciju napred navedenog, u selu Dušanovcu, srez negotinski kada je jedne noći došao u kuću Stanka Kolića njegov zet Vlah pljunuo u lice, opsoveo ga i rekao : " Zar se puška baca i beži iz vojske ". Nije hteo da ga primi u kuću, a sugrađanin je saopštio i pričao kako je za vreme borbe 1915. godine na Torlaku nosio ranjenog druga (Vlaha) koji nije hteo da ostavi pušku dok ne preda na previjalište.

Nisu poznati slučajevi da su ranije, a to nije slučaj ni danas, Vlasi vojni obveznici bežali u Rumuniju da bi izbegli vojnu obavezu.

Po dolasku u ove krajeve Vlasi su primili mnoge običaje od Srba. Svi slave slavu i to bolje nego što to čine Srbi. Oni danas slave slavu onako kako su je ranije slavili Srbi. Retko da koja kuća ne slavi po nekoliko slava, pa čak i ženinu slavu. Pogrebni običaji, svadbeni i drugi su takodje primljeni od Srba. Retko se mogu naći stare vlaške igre. One su najvećim delom zemanjene srpskim igrama. U ornamentici na nošnji su mnogi izgubili od onoga što su doneli u ove krajeve. Nestalo je pregača kojih ima u Šopluku. Stara nošnja može da se vidi još vrlo retko na starim ženama.

Do sada nije nikada zapaženo da je bilo trvenja izmedju Srba i Vlaha kao što toga ima u krajevima gde postoje nacionalne manjine. Prilikom nedavnog diskutovanja o spajanju mesnih narodnih odbora u opštinske odbore kada je predlagano da se spoje srpske i vlaška sela nikada se nije čulo da Vlasi neće sa Srbima ili obratno.

Crkva je učinila dosta kod Vlaha na primeni srpskih običaja, jezika itd. Od polovine XIX veka srpski sveštenici vršili su bogosluženje na staroslovenskom. Pod njihovim uticajem davana su i srpska imena.

U nacionalnom pogledu Vlasi se osećaju Srbima . To oni kažu i medju sobom. Kao ranije, tako i danas oni negoduju kada se nazivaju Vlasima. Oni su u Srbiji imali i uživali sva prava kao i Srbi. Kroz borbu za nacionalna oslobodjenja oni punopravno učestvuju u stvaranju nacije i države. Kada se pored razvitka koji su vlasi prošli za zadnjih 150 godina uzme u obzir ono što monapred naveli, o njihovoj izmešanosti sa našim življem i pre dolaska u ove krajeve, onda je jasno zašto se oni tako osećaju. Ići danas linijom da se oni kao Vlasi izdvajaju kao nacionalna manjina ili narodnosna grupa bili bi protivu njihovih želja i intimnih osećanja. Takvu liniju oni ne bi prihvatili niti bi rad na tome mogao za dogledno vreme doneti pozitivne rezultate.

Vlasi ne žele da ih ma ko vezuje za Rumuniju. I sva nastojanja da se u tom pravcu utiče na njih ostala su bez uspeha, o čemu će biti detaljnije govora kada budemo govorili o delovanju Rumuna za prisajedinjavanje tih krajeva Rumuniji. U ključkom srezu pored Dunava često se dešavalo ranije, pa i posle oslobodjenja da se seljaci sa naše strane prepiru i svadjaju sa onima sa rumunske strane. U tim svadjama oni sa rumunske strane ove redovno nazivaju Srbima a ovi njih Rumunima. Danas se često čuje u tim selima kao i u drugim " fala bogu što nismo sa onima ", pokazujući rukom na Rumuniju. Interesantno je navesti i to da mnogi seljaci iz sela sa naše strane pored Dunava ne znaju kako se zovu sela na rumunskoj strani malo dalje od obale. Rodbinskih veza, izuzev sela Mihajlovca u tom pograničnom kraju skoro i nema.

Od 1945. godine u Zaječaru i Požarevcu postavljeno je pitanje Vlaha kao pitanje narodnosti grupe. U Zaječaru je bila stvorena partijska komisija koja je trebala da prouči to pitanje i da radi na stvaranju uslova za razvoj Vlaha kao narodnosne grupe.

Ta komisija bavila se pitanjem pisanja gramatike, vlašskog jezika, skupljanjem vlaških umotvorina, izdavanjem lista "Borba"nostra" i sl. Janko Simeonović izdao je i zbirku pesama na vlaškom. Nastojalo se da se stvori azbuka i pravopis po ugledu na banatske rumune. Taj pokušaj je bio bez realnih osnova, jer u tome poduhvatu nisu imali podrške u masama. Ta komisija, prema onome što smo saznali od članova partije iz Zajednice koji su u njoj učestvovali, nije to pitanje dobro proučeno niti se bavila prošlošću toga kraja i prošlošću Vlaha. Oni su smatrali da su Vlasi u tom kraju starosedeoci.

Jezik kojim govore Vlasi razlikuje se od jezika kojim govore rumunska sela u pograničnim krajevima. Rumuni su od XVIII veka naovamo nastojali da iz svog jezika izbace veliki broj srpskih i slovenačkih reči. Prema nekim istoričarima u to vreme do 50% reči rumunskog jezika bile su slovenske, uglavnom srpske. Srpski jezik bio je jedno vreme službeni jezik u Vlaškoj. Francuski naučnik Jakov Bongarsko, koji je 1585. godine proputovao kroz Vlašku za Carigrad kaže: da mu u Bukureštu izdali pasoš koji je bio pisan na srpskom jeziku kako bi mogao preći preko Dunava i kako se Vlasi u svojim javnim i crkvenim dokumentima služe srpskim slovima i srpskim jezikom. Od kraja XVIII veka Rumuni zamenjuju srpske reči latinskim i francuskim i pod tim uticajem postepeno nastaju razlike u govoru između Rumuna i Vlaha koji su se doselili u naše krajeve.

Vlaški govor je jako siromašan. On sadrži najviše oko 1.500 reči. Verovatno preko 50%, reči kojima se služe u govoru su srpske. Nekad ih upotrebljavaju pravilno, a vrlo često srpski koren dobija sufiks ili prefiks romanski. Oni koji su izučavali vlaški jezik kao i oni koji su sa njima u čestom kontaktu da je većina iz oblasti zemljoradnje srpskog porekla. To svedoči da su oni te izraze doneli prilikom dodeljivanja u ove krajeve.

Nemaju ni izraze za rodbinske veze, a njih su primili od Srba. Oni strica zovu ujak kao i ujaka. Nove reči su čisto srpske. Ukoliko se kulturno uzdižu, utoliko više upotrebljavaju srpske reči. Navešćemo nekoliko primera iz kojih se vidi koliko srpskih reči upotrebljavaju u običnom govoru:

1. - Noj kos? livadja nostra (Mi kosimo svoju livadu)
2. - Ajdešte merešte na kantarešte (Hajde da izmerimo na kantar)

- 3.- Saplaćešte na licu mesta (Plati na licu mesta)
- 4.- Brazda mja je lata ši lunga (Moja brazda je široka i duga)
- 5.-Vino je munka mja (Hodi na moju muku imanje)
- 6.-Am služat vojska la trinajesti puk la Negotin
(služio sam vojsku u trinaestom puku u Negotinu)
7. Umlje ploska ku rakija dulće (Napuni čuturu slatkom rakijom)
- 8.-Njevasta anakut dje praznik kolak frumos (Nevesta je napravila za praznik lep kolač).

Njihov jezik iz godine se u godinu gubi. Srpske reči u njemu sve više preovladjuju. Predavanja se na vlaškom jeziku ne mogu održavati. Više intelektualaca govorilo mi je da zbog siromaštva vlašskog jezika nisu u stanju da održe na vlaškom predavanje. Ranije je bilo mnogo žena koje srpski nisu znale, a danas u one retke. Svi muškarci znaju srpski. Ima slučajeva da roditelji i sami uče decu srpskom jeziku. U vlaškim selima u međusobnom kontakntu i u kućama govori se idijučivo vlaški. Izuzev u pojedinim mestima, pored Dunava odakle ima više službenika u brodarstvu.

Prel 1900 godine za vlade naprednjaka niko od Vlaha nije mogao biti predsednik opštine sko ne zna srpski da govori i piše.

List " Borba nostra " na Vlaškom koji je do pre izvesnog vremena izdavan za Vlaha nije rado priman i čitan. Zato ima više razloga. Prvo, on je pisan narečjem kojim govore Ungurjani, a pored toga dodavalo se i rumunskih reči koje su za njih bile nerazumljive. Carani nisu imali taj dijalekt, niti su ga dobro razumevali. Drugo, na Vlaškom nisu mogli da izraze ono što su hteli, pa su upotrebljavali dosta srpskih reči, i treće, ono što je, mislim najvažnije, plašili su se da ih to eventualno ne vodi ka Rumuniji, Poznato je da novine čitaju uzdignutiji, a oni dobro znaju srpski, pa su uvek tome listu pretpostavljali listove na srpskom jer su preko njih bili bolje obavešteni. Smatram dane bi trebalo ponovo pokrenuti ovaj list jer se za njim ne oseća nikakva potreba. Ima i suprotnih mišljenja i ona se zasnivaju na tome da će se preko vlašskog lista lakše uticati na vlaške mase.

Medjutim, ako se uzme u obzir sve što smo napred naveli, takvo mišljenje bi se smelo prihvatiti.

Ove godine u Zaječarsku učiteljsku školu primljen je veći broj Vlaha sa 3 razreda gimnazije. Oblasni komitet nameravao je da formira stvaranje učiteljskog kadra od Vlaha. Smatram da ovakav stav oblasnog komiteta ne bi bio pravilan ako se prihvati postavka da se Vlasi razvijaju kao Srbi. Vlasi učitelji-ce u tom slučaju usporavali bi razvitak koji teče svojim tokom već duže vremena. Mnogo bi bolje bilo kada bi Srbi učenici učiteljske škole na kursevima učili Vlački da bi mogli sprovesti pripremnu nastavu. Od postavke osnovnog pitanja tj. kako će se Vlasi tretirati zavisi ne samoovo nego i niz drugih pitanja u radu sa njima.

Mi smo napred naveli da su Vlasi ranije uspeli da nametnu vlački jezik mnogim srpskim selima, a i naveli smo neke razloge koji su po našem mišljenju do toga doveli. Uporedo s tim procesom širenja vlačkog jezika išao je i proces probijanja sve većeg broja srpskih reči u vlački govor. Taj proces može se pratiti u čitavom kraju kroz zadnjih stotinu godina. U prvo vreme sve do pred kraj XIX veka prva tendencija je preovladjivala. Od tada pod uticajem na prvom mestu škole, zatim crkve, služenja vojnog roka u srpskim krajevima, obavezne upotrebe srpskog jezika u kontaktu sa organima vlasti, jačanja ekonomike i sve većeg kretanja van oblasti u kojima se isključivo govori vlački, druga tendencija sve više preovladjuje. To se naročito moglo zapaziti u vremenu između dva svetska rata kada je na širenju prosvete među Vlasima, odnosno u čitavom tom kraju učinjeno mnogo više nego ranije. Preovladjivanje srpskog jezika u čitavom kraju nije jednako. U plódnim i gušće naseljenim krajevima gde je mreža škola bila gušća i gde je bilo obavezno pohađanje škola srpski govor još znato više preovladava.

U planinskim krajevima gde je bilo manje škola i gde su deca neuredno pohađala predavanja taj uticaj je bio manji. Od vremena kada su ženska deca bila obavezna da pohađaju školu, zapaženo je znatno prodiranje srpskog jezika. Kao što smo napred videli Vlahinja ima pretežan uticaj u kući i deca po pravilu do polaska u osnovnu školu ne znaju srpski.

U zadnje vreme počinje se srpski govoriti i u vlaškim kućama , te i deca primaju srpski kao maternji jezik. Naišao sam u nekoliko sela na predškolsku decu u vlaškim kućama koja govore srpski . No ovo su još izuseci, ali i ono govore da srpski jezik postepeno preobladjuje i to brže u većim i bogatijim selima pored komunikacija ili u susedstvu srpskih sela.

U toku II svetskog rata zbog neredovnog pohađanja škola kao i izostanaka nekih drugih uslova, koja smo napred naveli, tendencija preovladjavanja srpskog jezika bila je usporena. Zbog toga imamo nekoliko generacija koje su se izmakle ispod tog uticaja.

Ukoliko se prihvati postavka da se Vlasi osećaju Srbima i da trebaju u tom pravcu da se razvijaju, nužno bi bilo pojačati prosvetni rad. Tendencija potpunog izjednačavanja Vlaha sa Srbima , posebno u Boru trebalo bi u tom slučaju organizovano i smišljeno ubrzati . To bi bila samo pomoć razvitku koji manje ili više stihijski teče preko stotinu godina. Pojačanjem mreže škola, naročito osmoljetke, zatim organizovanjem prosvetnog kadra mnogo bi se učinilo u tom pravcu. To ne bi zahtevalo ni velika materijalna sredstva. O delovanju u ovom pravcu ne dajemo konkretne predloge i ako za to imamo materijala, jer to zavisi od rešenja osnovnog pitanja. Zdravstvene prilike kod Vlaha su vrlo slabe. Ne samo u siromašnim planinskim selima nego i u bogatim nehigijenski žive.

Standard života u njihovim selima upoređen sa standardom života u srpskim selima iste ekonomske snage je znatno slabiji. U mnogim vlaškim selima mogu se videti vrlo lepe kuće i čak i unutra odlično uradjene koje bi mnogi poželeli i u gradovima. Ali one u većini služe za reprezentaciju, tj. za prikazivanje koliko je koje domaćinstvo ekonomski jako. Dešavalo se da Vlasi prepravljaju inače dobru kuću samoda bi se u tom pogledu izjednačili sa komšijom iste ekonomske snage. Većinom ne stanuju u tim novim i lepim kućama. Ona im služi samo za svadbe i slave . Ponekad ni za to. Spavaju po kuhunjama i ostalim nehigijenskim zgradama. Zbog toga tuberkuloza strahovito hara u većini njihovih naselja.

Ima naselja u kome preko 50% stanovnika boluje od tuberkuloze. U selima pored Dunava broj obolelih je redovno oko 30%. Pored tuberkuloze ima dosta i sifilisa. Ekipe koje su radile na ispitivanju zdravstvenih prilika i poboljšanju istih nisu mogle mnogo da učine. Primitivnost Vlaha i održavanje niže sujeverja glavna su smetnja tome.

Prirast vlašskog stanovništva zadnjih decenija naročito je u bogatijim i ravničarskim selima u velikom opadanju. Tome je uzrok: loše zdravstvene prilike, prerane ženidbe i usvajanje sistema jednog deteta. Uobičajeno je da se Vlasi žene maloletni. Nisu retki slučajevi da se udaju devojčice od 12 godine. Postoji verovanje da se devojke ne mogu udati posle 15 godine. Iz tih preranih brakova deca obično nisu vitalna. Iz želje da imovina ostane nepodeljena najveći broj porodica ima po jedno dete. Veliki broj abortusa primitivnim sredstvima kod seoskih baba, potpuno je iscrpio ženu tako da se u vlaškim selima teško može videti sveža i jedra žena. Vlahinje obično već u tidesetoj godini izgledaju kao starice. To u velikoj mери degeneriše Vlahe. Koliki je natalitet najbolje svedoči primer jednog sela sreza negotinskog u kome od 700 brakova 200 nema dece, preko 300 ima samo jedno dete a ostali imaju po dva, izuzetno nekoliko od njih samo po tri deteta. Prevaladalo je mišljenje da je sramota imati više dece. Takav je stav i članova partije i svi pokušaji da se ubede u suprotno nisu imali do sada vidnih rezultata. Prema statističkim podacima zbog ovakve situacije selo Radujevac u srezu negotinskom potpuno bi izumrlo za 75% ako ne bi bilo dolaska stanovnika sa strane ili povećanje nataliteta. Ovo je uslovično smanjenje broja osnovnih škola. Prema podacima oblasnog komiteta u toku zadnjih godina, zbog malog broja dece u srezu zaječarskom zatvoreno je 17 osnovnih škola, a pored toga u nekim su ukinuta i pojedina odeljenja. Situacija u planinskim selima nije ovakva. Tamo je priraštaj još prilično veliki.

Kod Vlaha se i danas održava još dosta praznoverica iz starih običaja od kojih neki potiču još iz vrlo davne prošlosti i koje se još danas mogu naći samo u džunglama Afrike, Australije ili u Patagoniji.

Navešćemo neke. Uobičajeno je da starcima daju podušje za života .
Ima slučajeva da prilikom tih podušja, kako ih oni nazivaju pomana, starce peku usijančm gvoždjem po vratu i oko 1900 godine bilo je slučajeva da su prilikom posle tog starce zadavljivali i sahranjivali, a u ranija vremena to je bio redovan slučaj. Nije isključeno da toga ima i danas u pojedinim mestima. Nemamo sigurnih podataka o tome, ali po pričanju izvesnih drugova može se pretpostaviti da taj običaj u staroj formi nije još potpuno iskoranjen. Dalje, održava se običaj da mlad muž otkopava umrlu ženu 15 dana posle sahrane da bi je video. Postoji verovanje da će postati impotentan ako to ne učini i da ne može stupiti u drugi brak. Takodje postoji običaj otkopavanja mrtvaca posle nekoliko dana i ljubljenja leša od strane rodbine. Ovi običaji nestaju postepeno ,ali i njihova delimična postojanja pokazuju njihovu zastarelost.

Delovanje Rumuna medju Vlasima

Pogrešno bi bilo misliti da Rumuni nisu u XIX veku pravirivali preko Dunava u Krajinu i da nisu imali akspiraciju na taj kraj. Mi o tome nemamo dokumenta ali iz istorijskih materijala , a naročito pisanja Tihomira Djordjevića, dr. Jovana Djokića i još nekih da se zaključiti da su Rumuni još od polovine XIX veka nastojali da stvore uporište medju Vlasima u severoistočnoj Srbiji. Rumuni su priželjkivali i nastojali da severoističnu Srbiju koristeći prisustvo Vlaha u njoj priključe Rumuniji. To je naročito došlo do izražaja u II svetskom ratu u čemu su prema izvesnim podacima imali podršku nemaca.

Dr. Tihomir Djordjević navodi da su u drugoj polovini XIX vekau severoistočnoj Srbiji rumunski agenti prolazili našu stranu i medju Vlasima održavali tajne sastanke i skupove na kojima su agitovali za priključenje tih krajeva Rumuniji.

Oni su pokušavali da organizuju rumunsku propagandu koristeći s jedne strane sujeverje a s druge strane širili su rumunsku literaturu.

Slali su noću medju Vlahe ljude obučene u čudna odela koji su vlasima govorili kao proroci " da se rumunska zemlja prostire sve do Rtnja i da oni tu vest kao proroci od boga Rumunima donose ". Za rasturanje propagandnog materijala koristili su pored ubačenih agenata i sveštenika i učitelje Vlahe koji su službovali u tim krajevima. Dr Jovan Djokić navodi pričanje pukovnika Milana Isakovića po kome su godine 1878 srpske vlasti u krugu krajinskom vršili pretres po kućama radi pronalaženja propagandnog materijala. Tom prilikom su pronadjeni čitavi sanduci čitavih knjiga pisanih ćirilicom, sve su te knjige bile poslate iz Rumunije da se rasture po krajinskom okrugu. U tim knjigama mnogi naši junaci i znamenitiji ljudi prikazivani su kao Rumunji. Takve knjige nalažene su i po kasarnama kod vojnika 13. puka u Negotinu, a zatim kod nekih učitelja, kod nekih sveštenika i trgovaca u Negotinu kao i po selima. Bila je oformljena komisija koja je skupila taj materijal i poslala ga Ministerstvu prosvete. I kasnije je ubacivana rumunska knjiga. Djokić navodi da su takve knjige pronadjene 1896. godine.

Od 1900 do 1903. godine Rumuni su takodje bili razvili vrlo živu delatnost u Krajini. Slali su rumunske sveštenike da utiču na Vlahe. Obično su se kamuflirali prikupljanjem navodno priloga za obnavljanje manastira i sl. To je brzo suzbijeno.

Djokić navodi i slučaj delovanja Jovana Popovića kafedjije iz sela Mihajlovca srez Brzopalanački. On je bio narodni poslanik i u vezi sa tajnim rumunskim propagandnim komitetom u Bukupeštu. Kao narodni poslanik on je za vreme naprednjačke vladavine biopodneo Narodnoj skupštini i jednu interpelaciju, sa kojom je tražio da Vlasi dobiju svoje škole i crkve. Ministar Milutin Garaščin u oči diskusije o toj interpelaciji pozvao je Popovića u svoj stan i sa pištoljem mu pripretilo da se okani veze sa Rumunima. Sutradan je povukao interpelaciju, a kasnije videvši danema uspeha medju Vlasima vratio je sve propagandističke materijale koje je dobio od Komiteta iz Vlaške.

U isto vreme pada i delatnost učitelja Jovana Ilića, iz sela Brestovca, okrug Crnorečki. On je propagandno delovao naročito u selima Brestovcu i Krivelju. Preveo je sa rumunskog i delo rumunske kraljice Karmenilave. Ni on nije imao uspeha u radu zbog neprihvatanja tjkve propagande od strane Vlaha a i zbog slabog autoriteta.

Rumuni su nastojali da iskoriste iradnike koji su odlazali na rad u Rumuniju. Nastojali su da ih pridobiju za delatnost u njihovu korist po povratku u Srbiju. Govorili su da su oni Rumuni i da treba da rade na priključenju Krajine Rumuniji. Preko nekih od njih ubacivali su propagandni materijal. Preko njih su nastojali da proširepriče kako je u Rumuniji bolje živeti nego u Srbiji.

U oči I svetskog rata radio je na priključenju Krajine Rumuniji profesor Atanasije Popović, Vlah, rodom iz sela Mihajlovca, srez Brzopalanački. U Srbiji je završio bogosleviju a zatim doktorirao na nekoj teološkoj školi u Nemačkoj. Bio je bogat. Školovao je ćerku u Rusiji, u Odesi, a kasnije u Francuskoj. Nazivo se "šefom nacionalnog rumunskog pokreta u Srbiji". Pošto nije dobio mesto na koje je pretendovao emigrirao je u Rumuniju.

Prilikom zaključenja mirovnog ugovora posle I svetskog rata Rumuni su tražili od Srba ceo Banat kao kompentaciju za Vlahe iz severoistočne Srbije ili da Srbija ustupi Rumunima severoistočne Srbije. U Rumuniji je bio osnovan "Komitet nacionalista rumunskih u Srbiji" i "Liga za oslobodjenje Rumuna ispod srpskog jarma u Srbiji i Makedoniji". Mirovnoj konferenciji 1919. godine memorandum je podneo u tom smislu Atanasije Popović- "predsednik Rumunskog nacionalnog komiteta" u severoistočnoj Srbiji.

Atanasije Popović nastavlja delatnost i izmedju dva svetska rata, a naročito u toku II svetskog rata kada je bio rumunski poslanik kod Nedića u Beogradu. Izgleda da su pod njegovim rukovodstvom radili pop Suvejković i Sanda Kristeu, na širenju rumunskog uticaja u Krajini, u toku II svetskog rata, o čemu će biti govora u kasnijem izlaganju.

Ima podataka da su Rumuni delovali u Krajini medju Vlasima preko svojih agenata u oči II svetskog rata. Ta delatnost bila je povezana sa delatnošću medju Rumunima u Banatu. Navešćemo neke podatke o tome.

Karmenilava
(1887)

U toku 1935. ili 1936. godine dolazi u Jugoslaviju Nikola Dinkulesku, Rumun pod maskom profesora, navodno radi naučna izučavanja, a u stvari rumunski špijun. On u Krajini dolazi da bi se povezao sa Vlasima i tvorio uporište za dalji rad. Nastojao je da pridobije nekolicinu Vlaha intelektualaca od kojih su neki bili napredni ljudi i skojevci. Govorio je da je Timočka Krajina naseljena rumunskim življem da taj kraj gravitira Rumuniji, da Timočka dolina treba da bude priljučena Rumuniji, da Vlasi međusobno treba da se povežu, a isto tako da se povežu sa Rumunima iz Banata i da zajedničke pokrenu akciju za odcepljenje od Jugoslavije i priljučenje Rumuniji. Obećavao je za pomoć u novcu, namirnicama i dr. Predlagao je zidanje prkava po vlaškim selima i postavljanje zahteva da se služba u njima vrši na rumunskom jeziku. Dalje je tražio da se vlaški djaci prebacuju za Rumuniju, gde bi im bilo obezbedjeno školovanje u svim školama pa i na Sorboni. Tim putem nameravao je da stvori kadar intelektualaca koji bi posle radili po njegovoj misli u Krajini.

Sastao se sa nekoliko Vlaha intelektualaca a među njima i sa Tasom Radulovićem, koji je u toku okupacije saradjivao sa Sandom Kristeu. Izgleda da se povezao i sa izvesnim licima koja nama nisu poznata, a iz njegovog izlaganja dalo se zaključiti da ima dobrih veza u Bugarskoj i u našoj zemlji pored Dunava. Brzo se izgubio iz Krajine jer ga je policija otkrila. Po dolasku javio se pismom nekolicini Vlaha iz Italije i drugih zapadnih zemalja.

Pred II svetski rat ubacivane su u Krajinu rumunske knjige, razne pesmarice, gramofonske ploče i sl.,

O namerama fašističke vlade Antoneske prema našim krajevima ima podataka. On je radio na priljučenju Krajine Rumuniji. Verovatno da Nemci nisu bili bez udela u tom poslu. Čim su naši ratni zarobljenici stigli u Rumuniju obišao ih je jedan rumunski general i izdvojio u posebne logore sve one koji su se deklarirali kao Rumuni. (Bilo ih je dosta koji tonisu hteli da učine pa su za čitavo vreme rata proveli kao Srbi u zarobljeništvu). Izdvojeni su odmah bolje hranjeni i pripremani za povratak kućama. Gospodja Antonesko u pratnji popa Suvejkića obilazila ih je i delila im knjige, na rumunskom, gramofone i gramofonske ploče i druge poklone. Svi izdvojeni vraćani su kućama okićeni rumunskim zastavama i natovareni rumunskim knjigama. (bukvarima, čitankama, istorijama, novinama i časopisom " Valja timokoluj" u kome se tvrdilo da u Jugoslaviji od Timoka do Morave živi preko 600.000 rumuna).

Povraćeni ratni zarobljenici nakon izvesnog vremena po dolasku kućama počeli su da preko pošte primaju list " Nađežda " koji je izdavan i štampan na rumunskom u Vršcu. List je uređivao i organizovao njegovo slanje Butork, glavni predstavnik banatskih komuna. Zadatak je ovog lista bio da radina propagiranju Krajine i banatskih rumuna Rumuniji.

Delatnost rumunska u pravcu Krajine sprovedjena je preko pokreta odnosno organizacije " Valja Timokuluj " pod pokroviteljstvom rumunske vlade. Delatnost ove organizacije imala je uglavnom propagandni karakter. Nastojali su da masovnom i upornom propagandom pridobiju Vlahe za svoje namere. Neposredno su rukovodili radom te organizacije, čije je sedište bilo u Bukureštu, pop Suvejkić, rodom iz Krajine i Sanda Kristeu. Nekoliko ministra rumunske vlade aktivno ih je pomagalo u radu. Njihova delatnost prostirala se i na teritoriju Bugarske, a sprovodili su je Petar i Djordje Floresku, Advokati iz Bukurešta. Vlada im je stavila velika materijalna sredstva na raspoloženje. Govori se da su troškili preko 180 miliona leja.

Delatnost ovog pokreta imala je masovno-propagandni karakter. U ogromnim količinama štampan je propagandni materijal i ubaciven preko Dunava u Krajinu. Centar neposredne delatnosti bio je Turn Severin. U njemu Sanda i Suvejkić organizuju svoje kancelarije. Masovno pozivaju i prevode u Turn Severin Vlahe iz pograničnih, podunavskih i timočkih sela. Svima kojima su potpisivali apele za priključenje Krajine Rumuniji davali su so, gas i novac i obavezno propagandni materijal. Mnogi su dolazili i sve to uzimali, ali ne zato što su želeli priključenje Krajine Rumuniji nego zbog materijalnih koristi. Pojedinci su apele potpisivali po nekoliko puta a medju potpisima nalazilo se i dosta potpisa pokojnika na čije su ime drugi uzimali novac. Špekulanti su iz pograničnih sela ove težnje Rumunima da koriste u velikoj meri. U tom kraju bio se razvio vrlojak šverc čiji su kanali dopirali do Grčke i Hrvatske, pa čak i do Italije. Najveći deo poslatog propagandnog materijala potapan je i Dunav od strane onih koji su ga primili.

Svega u nekoliko slučajeva on je rasturan . Pojedinci su donosili po jedan ili dva primerka i zadržavali za sebe. Ista delatnostsprovedjena je i od rumunskog konzulata iz Beograda.

Četnici, a u izvesnoj meri i Nedićevi organi borili su se protiv ove delatnosti. Nekolicinu Vlaha koji su prelazili i donosili materijale u Krajinu četnici su ubili. Jedan od razloga što nije bila jasna-delatnost organizacije " Valja -Timokuluj" jeste i borba četnika protivu njih koju su stalno vodili.

Sanda Kristeu je bio uspeo da pridobije nekoliko Vlaha intelektualaca i da preko njih deluje. Medju njima je bio najaktivniji i najznačajniji Tasa Radulović. Ni posle oslobodjenja Rumuna nisu odustali od istih težnji. Oni u tom pravcu ponovo deluju preko Sande koji se nalazi u Beogradu u sastavu njihovog diplomatskog predstavništva. Podsetićemo na izvesne momente iz njegovog rada iz 1943. godine i neposredno posle oslobodjenja Krajine .

U toku 1943. godine mnogi intelektualci , simpatizari NOR-a pod pretnjom DM i specijalne policije beže u Rumuniju. Sanda je bio u toku tih događaja. On je računao da će od tih pribeglih ljudi moći stvoriti kadar sa kojim bi mogao delovati posle oslobodjenja. Pokazuje se sa njima, omogućuje im zaposlenje, školovanje i slično. Na njegovu intervenciju rumunska policija pušta uhapšene. Pošto je znao da ti ljudi naginju NOR-u , a videći da Nemačka gubi rat, on je presvlači u rhuo komuniste i nastojao da svoj pokret opravda navodnim težnjama Vlaha iz Krajine. Odmah po oslobodjenju najistaknutiji od tih begunaca prebacuje nanašu teritoriju, koju koristeći se gužvom uzimaju vlast u svoje ruke. Još dok su bili u Turn Severinu od njih stvara " Ključki komunistički komitet ". Čak im je i pečat pripremio. Nepoznavajući liniju našeg grada taj Komitet zadržava stare opštinske organe i sa njima opšti kao sa organima vlasti. No ubrzo takvu praksu prekida Okružni komitet. Zbog nepoznavanja situacije Okružni komitet se oslanja u daljem radu na te iste ljude i skoro svi članovi ^I ~~Sidn~~ ^{idn} ~~dn~~ ^{dn} ~~og~~ Komiteta postaju članovi SK - KPS koji i dalje ostaju u vezi sa Sandom i pruže -ju mu pomoć. Sanda postepeno uspeva da se prikaže prijateljem NOR-a. Čini razne usluge i nabavke za naš račun iz Rumunije. Svi pečati mesnih i sreskih narodnih odbora preko njega su izgradjivani u Rumuniji.

On restura propagandni materijal i radi na pridobijanju ljudi i uvodjenju vlaškog jezika u školama, na pisanju gramatike itd. Nastojao je da se pitanje Vlaha postavi kao pitanje manjine ili pak kao narodnosna grupa. Smetram da ta delatnost nije bila bez uticaja na stav nekih članova partije na tom pitanju.

Sve do početka 1946. godine nije se obraćala pažnja na Sandin rad. Kad se to pitanje uočilo ondase pristupilo analizi njegovog rada i izučavanju njegovih veza. Pred kraj 1946. godine od Sandinih prijatelja i veza trojica su članovi SK KPS u Kladovu od ukupno njih 7 i to: predsednik SNO, javni tužilac i narodni poslanik Savezne skupštine. Takav komitet omogućio je ulazak Sandinih prijatelja u partiju, oportunizam u partiji podržavanje borbe protiv partijskih rukovodilaca koji nisu Vlasi i koji nisu sa tog terena, stvaranje frakcija u partijskoj organizaciji i slično. Tek 1947. godine, a i kasnije uklanjaju se trgovci ovakvog reda kao i trgovci onih koji su ga sprovodili.

I posle Rezolucije bilo je pokušaja delovanja prema Vlasi ali ne u velikoj meri, odnosno zbog naše budnosti oni nisu uspevali da značajnije deluju.

Delovanje Rumuna u raznim vremenima sa ciljem da severoistočnu Srbiju priključe Rumuniji, odnosno da Vlahe pridobiju za svoj stav, nije imalonikakvog uspeha. Najviše što su mogli da učine toje da pridobiju nekolicinu ljudi koji bi im se stavljali u službu. Na masu oni nisu mogli a pogotovu u buduće ne mogu delovati niti je pridobiti za svoje namere. O tome najbolje svedoči i situacija iz II svetskog rata kada su masovno delovali preko Dunava sa ogromnim finansijskim sredstvima. Ni tada oni nisu uspeali da stvore sebi uporište na našoj strani. Vlasi ne žele da budu priključeni Rumuniji i sve što ih na to podseća oni odlučno odbijaju. Da je postajalo ovakvih uslova Rumuni bi kroz skoro 100 godina ovakvog delovanja u tom pravcu mogli da stvore sebi uporište. Njihov neuspeh govori u prilog toga da se Vlasi osećaju Srbima kao i da ne žele priključenje Rumuniji. Izmedju Vlaha i Rumuna, kao što ja napred navedeno, prekinute su sve veze unazad preko 150 godina i Vlasi su se u tom vremenu u nacionalnom pogledu razvijali kao Srbi.

U prilogu dajemo pregled slava po rodovima kod Vlaha i ostalih u Krajini i skicu Krajine radi lakšeg praćenja izlaganja o etničkom sastavu stanovništva tog kraja .

Kratkoća vremena u kome smo morali obaviti ispitivanje nije nam dozvolila da svestrano proučimo Vlshe. Iznesli smo ono što smo smatrali za najvažnije i o čemu smo mogli prikupiti podatke. Detaljnija studija koja je potrebna zahteva mnogo više vremena sa kojim mi u ovom momentu nismo raspolicali.

PREGLED SLAVA U KRAJINI I U KLJUČU

Slava	Broj rodova	%	Poreklo rodova koji je slave
Petkovića / Petkovića / Sv.Paraskeva Sv. Petka 14/27 x	602	29,01	1" starinaca" 71 nepoznatog porekla, 344 rumunsko-srpske struje, a 31 kosovsko-metohijske struje, 10 dinarske struje, 59 braničevsko-timočke struje, 30 šopske struje, 3 pomoravsko-varinarske struje, 9 od inverernih migracija i 44 od unutrašnjeg preseljavanja
Nikoldan / Sv.N ikola / 6/ 19.XII	505	24,35	14 " starinaca ", 44 nepoznat. porekla, 278 rumunsko-srpske struje, 81 kosovsko-metohijske struje, 43 dinarske struje, 33 braničevsko-timočke struje, 36 šopske struje, 37 moravsko-varinarske struje, 17 od inverernih migracija i 22 od unutrašnjeg preseljavanja
Arhandjelovdan / Sv.Arhandjel/ 8/21.XI	274	13,27	19.nepoznatog porekla, 139.rumunsko-srpske struje, 22 kosovsko-metohijske struje, 15 dinarske struje, 24 braničevsk timočke struje, 15 šopske struje, 11 moravsko-varinarske struje, 12 inverernih migracija, i 17 od unutrašnjeg useljavanja.
Jovandan (Sv.Jovan) 7/20 I	178	8,54	1" starinaca "9 nepoznatog porekla , 40 rumunsko-srpske struje ,60 kosovsko-metohijske ,21.dinarske,15 braničevsko-timočke,3 šopske, 12 moravsko-varinarske struje,5 inverernih migracija i 12 od unutrašnjeg preseljavanja.
Djurdjevdan 23 IV / 6.V.	120	6,27	8 " starinaca " 7 nepoznatog porekla , 3 rumunsko-srpske struje, 60 kosovsko-metohijske struje ,3 braničevsko-timočke 4 moravsko-varinarske, 8 šopske struje, 5 inverernih migracija i 11 od unutrašnjeg preseljavanja.
Mitrovdan 26.X/ 8 XI	101	4,87	13 nepoznatog porekla, 50 rumunsko-srpske struje, 9 kosovsko metohijske, 5 moravsko-varinarske i 4 od unutrašnjeg preseljavanja.

Slave	broj rodova	%	Poreklo rodova koji slave
Alimpijevdan / Sv. Alimpije/ 26.XI/9.XII	43	2,08	4 nepoznatog porekla, 24 rumunsko-srpske struje, 3 kosovsko-metohijske struje, 5 braničevsko-timočke, 1 šopske, 1 moravsko-varđarske struje, 3 inverrske migracije, i od unutrašnjeg preseljavanja.
Stevandan /Sv.Stevan / 27.XI./29.I	30	1,45	4 nepoznatog porekla, 11 rumunsko-srpske struje, 3 kosovsko-metohijske, 1 dinarske, 3 braničevsko-timočke struje, 1 šopske struje, i 2 inverrsnih migracija
Djurdjic 3/16.XI	28	1,35	3 nepoznatog porekla, 11 rumunsko-srpske struje, 3 kosovsko-metohijske, 1 dinarske, 5 braničevsko-timočke, 2 šopske, 1 moravsko-varđarske struje, 1 inverrsnih migracija, i od unutrašnjeg preseljavanja
Mala Gospodja 8/21.IX.	23	1,11	nepoznatog porekla, i rumunsko-srpske struje, 6 dinarske i 3 braničevsko-timočke
Trivundan /Sv.Trifun / 1/14.II	15	0,73	1 nepoznatog porekla, i kosovsko-metohijske i 4 dinarske struje
Velika Gospodja 15/28.VIII	12	0,58	2 nepoznatog porekla, 8 rumunsko-srpske struje, 1 kosovsko-metohijske i 1 šopske struje
Vračevi / Sv. Vračići, Sv. Kuzman i Damjan/ 1/14.XI	13	0,63	2 nepoznatog porekla, 1 rumunsko-srpske struje, 2 kosovsko-metohijske, 4 dinarske, 1 braničevsko-timočke, 1 šopske struje
Vavedenje 21.XI i 4 XII	11	0,54	7 kosovsko-metohijske struje, 1 dinarske, 1 moravsko-varđarske i 1 inverrsne migracije i 1 od unutrašnjeg useljavanja
Todorova subota / Sv. Todor/ 1/14.XI	10	0,48	5 rumunsko-srpske struje, 2 kosovsko-metohijske, 1 braničevsko-timočke, 1 šopske i 1 od unutrašnjeg preseljavanja.

s l a v a	Broj rodova	%	Poreklo rodova koji slave
Vasilijevdan /Sv.Vasilije/	9	0,44	2 dinarske struje, 1 morevsko- vardarske, 3 inversnih migra- cija i 3 od unutrašnjeg prese- ljavanja
Andrejevdan /Sv.Andreja/ 30.XI/13.XVI	9	0,43	1 " starinaca " , 3 nepoznatog porekla, 2 rumunsko-srpska struja i 3 dinarske struje
Lučindan /Sv.Luka / 18/31.X.	7	0,34	1 nepoznatog porekla, 4 rumu- nsko-srpske struje, 1 braniče- vsko-timočke struje
Pavlovdan /Sv.Pavle / 30/VI/ 12.VII	8	0,38	1 nepoznatog porekla, 4 rumu- nsko-srpske struje, 1 braniče- vsko-timočke struje i 2 od unutrašnjeg preseljavanja
Ilijindan /Sv.Ilija / 20/VI/ 12.VII			1 rumunsko-srpske struje ,5 kosovsko-metohijske struje i 1 dinarske struje
" Božić "	6	0,29	6 rumunsko-srpske struje
Petrovdan 29.VI./12.VII	6	0,29	1 " starinac" , 1 rumunsko-srpsk struje, 3 kosovsko-metohijske struje, i 1 braničevsko-timočke struje
Obretanje	6	0,29	6 kosovsko-metohijske struje
Martindan /Sv.Marta 11 24 XI	5	0,24	1 rumunsko-srpske struje, 3 kosovsko-metohijske struje i 1 šopske struje
Lazaravdan /Sv.Lazar/	4	0,19	1 rumunsko-srpske struje i 3 kosovsko-metohijske struje
Tomindan /Sv.Toma / 6/19.X	4	0,19	1 rumunsko-srpske struje i 3 dinarske struje
Vatrolomejevdan /Sv.Vatromomej/ 11/ 24.VI			1 " starinac" 1 kosovsko-meto- hijske struje i 1 dinarske struje

S l a v a	broj rodova	%	Poreklo rodova koji slave
Jovan Z lačoust 13/26.XI	3	0,15	2 rumunsko-srpske struje i 1 braničevsko-timočke str.
Sredjevdan 7/ 20 X /Sv.Srdj/	2	0,09	2 dinarske struje
Simeunovdan /Sv.Simenun/ 14/26 II	2	0,09	2 kosovsko-metohijske str.
Ivanjdan 24.VI. 7.VIII	2	0,09	2 dinarske struje
Pantelejevdan /Sv.Pantelej/ 27.VII/9.VIII	2	0,09	2 " starinaca"
Sv. Spiridon 12/25.XII	1	0,04	1 moravsko-varđarska struj
Bogojavljanje 6/ 19 I	1	0,04	1 kosovsko-metohijske str.
Konstantin i Jelena 21 V / 3 VI	1	0,04	1 kosovsko-metohijske str.
Ćirilo i Metodije 11/24 V	1	0,24	1 kosovsko-metohijske str.
Vidovdan 15/28 VI	1	0,24	1 kosovsko-metohijske str.
Sv. Klimentije 25.XI. 8.XII	1	0,04	1 od unutrašnjih preseljav.
Sv. Mejsoj 28.VIII / 10.IX	1	0,04	1 kosovsko-metohijske str.
Nema slavu	4	0,19	1 kosovsko-metohijske str. i 3 inverernih migracija

RAD PAUNA ŠERBANOVIĆA, SEKRETARA SK - SKS NEGOTIN
1951- 1952.

II

MATERIJAL ZA ANALIZU STANJA U
VLAŠKIM SELIMA

MATERIJAL ZA ANALIZU STANJA U VLAŠKIM SELIMA

Na osnovu obilaska 8 vlaških sela u Brzopalenačkoj i Štubičkoj opštini (Kupuzište, Velesnica, V. Kamenica, Ljubičevac, Grabovica, D. Palanka, Plavna i Malajnica) i razgovora koji su obavljani sa oko 50-60 članova Saveza komunista i još nekoliko starijih ljudi članova Socijalističkog saveza, mogu se dati sledeće konstatacije :

1) U pogledu političkog položaja Vlaha u bivšoj Jugoslaviji ne bi se moglo reći da je bilo prema njima pojava ugnjetavanja ili diskriminacije na nacionalnoj osnovi. Ali je bilo pojava potenžavanja i nipodoštavanja Vlaha kao primitivnih i zaostalih ljudi. Takvih primera je bilo naročito dosta u staroj Jugoslovenskoj vojsci, gde je veći deo Vlaha bio izložen potsmehu i maltretiranju, zbog zaostalosti, slabog vladanja srpskim jezikom itd. Bilo je takodje izveanog omalovažavanja Vlaha od strane pojedinih ljudi iz gradova, srpskih mesta i srpskih sela.

Ovakav odnos prema Vlasima, nije imao neki poseban odraz na njihovo držanje u ovim selima prema bivšem režimu. Za većinu ljudi u ovim selima je karakteristično bilo strahopoštovanje prema državnoj vlasti.

Ovi momenti nisu imali nekog posebnog uticaja na držanje Vlaha u toku Narodnooslobodilačkog rata, niti je u vezi sa tim bilo nekih posebnih i povoljnijih uslova za uticaj i razvoj NOP-a u ovim selima. U toku rata je bio slabo razvijen Narodnooslobodilački pokret u ovim selima, izuzev reda Stefanije Mihajlović i grupe omladinaca u Brzoj Palanci 1941. godine. Sve do kraja rata nije razvijen neki naš uticaj u ovim selima. Četnici nisu nastupali prema Vlasima sa nekim posebnim parolama, već se onim istim kao u srpskim selima. Aktivnih četnika u ovim selima bilo je oko 60 (najviše u Plavni - 25 i B. Palanci 15). Inače iz ovih sela je mobilisan veći broj kod četnika oko 450-500) najviše u Plavni oko 200 i B. Palanci oko 100) i neki su učestvovali u borbi sa partizanima, kada se dobar deo razbežao pošto su ušli u ozbiljnije borbe sa jedinicama NOB-e.

Dobar deo seljaka iz ovih sela se olako i brzo za-grejavao za četnički pokret , presvega na liniji primitivizma i zaostalosti.

Sada se vrlo malo provlače ostaci starih odnosa između vlaških i srpskih sela, odnosno između Srba i Vlaha. U Brzopelanačkoj opštini (niti u Kladovskoj osim Crnogoraca u P. selu) nema srpskih sela, to se ovaj odnos nije ni mogao da zapazi. U Plavni i Malajnici se sve više mešaju i udaju međusobno sa srpskim selima (iz Popovice je udato u Plavnu 10, iz Štubika 8, iz Plavne je udato u Popovcu 3, u Štubiku 6).

Ima izvesnih mestimičnih pojava potenjivanja Vlaha na račun njihove zaostalosti, ali tonema neki ozbiljniji značaj. Imaju izvesnih pojava osećanja manje vrednosti, naročito u planinskim selima, npr. kada se govori o kulturnim problemima i sl.

2) Posle rata je bilo lutanja u partijskim rukovodstvima (OK-u i Sreskom komitetu) oko toga šta su Vlasi, da li su nacija, narodnosna grupa i sl. Na toj liniji je izdavan list " Vorba nostra " i otvorena radio stanica u Zaječaru sa programom na vlaškom jeziku. U ovim selima nemaju tačne podatke o rasturanju pomenutog lista. Po sećanju znaju da je dolazilo po desetak primeraka. On je izazivao izvestan interes više kao kuriozitet dase može nešto i vlaški da napište. Medjutim, tu je bilo dosta teškoća : pisan je dijalektom kojim ne govore Vlasi u ovom kraju, nepoznata slova za neke glasove u vlaškom jeziku, unošene su i neke rumunske reči mesto srpskih koje se upotrebljavaju u vlaškom jeziku itd, što je sve skupa otežavalo njegovo čitanje i razumevanje. Ovaj list nije dao neki naročiti rezultat zbog svega ovoga . Isti je slučaj i sa emicijama radio -stanica u Zaječaru na vlaškom jeziku koje takodje nisu mnogo slušali, jer je bilo vrlo malo radio-aparata u ovim selima.

Sreski komiteti su imali stav da komunisti u ovim selima treba da pišu u rubriku nacionalnost- Vlah. Tu je bilo otpora i neuhvatanja. Neki nisu hteli da pišu Vlah, nego su stavili da su Srbi. Neki su to činili po disciplini. Npr. neki komunisti iz Plavne koji su popunili dokumenta u Armiji stavili su da su Srbi. A kada su se demobilisali i predali dokumenta u SK precrtano im je u SK-u i stavljeno je Vlasi.

Prilikom popisa stanovništva u svim ovim selima su se svi (sem jednog malog broja u Plavni- nekih 20-30) deklarirali da su Srbi, čak i neki stari ljudi i žene koji nezanaju uopšte srpski .

Bilo je izvesnih slučajeva da su popisivači stavljali negde u zagradi Vlah pored izjašnjavanja Srbin. U Brzopalanačkoj opštini su popisivači naglašili da mogu da pišu i Vlasi, tj. kako se osećaju, međutim, svi su pisali da su Srbi.

Isto tako prilikom izjašnjavanja pored sudskim, tužilačkim organima i drugim organima narodne vlasti, ljudi iz ovih vlaških sela se deklarirali kao Srbi u pogledu nacionalnosti.

3) Od oslobođenja do danas su postignuti značajni rezultati na ekonomskom i prosvetnom podizanju vlaških sela, posebno su veliki rezultati postignuti u oblasti školstva i prosvete.

a) školovanje i podizanje inteligencije iz ovih sela : sa fakultetom posle rata 4 (pre rata nijedan) sa srednjom školom, 3, studenata 6, u učiteljske škole 9, gimnaziji 17, srednja tehnička 1- svega 36 (pre rata 15 sa srednjom školom) ; sa nepotpunom srednjom školom 66 (pre rata 17) ; pored toga u osmogodišnje škole van ovih sela ide 17 učenika i još u dve osmogodišnje škole u Plavni i Brzoj Palanci _____ učenika.

b) kvalifikovanih radnika 11 (pre rata 3), polukvalifikovanih 40 (pre rata 17), u rudnicima 88 prostih radnika (pre rata je bilo manje) .

v) Službenika iz ovih sela ima 78 (pre rata daleko manje) .

g) oficira 9 (pre rata 3), podoficira aktivnih i rezervnih 128 (pre rata 9), dati su podaci iz 3 sela (Kupuzište, Grabovica i Malajnica) .

d) Podignute su dve nove škole, 1 je dovršena, 2 su proširene. Otvorene su 4 nove škole u udaljenim i rasturenim reonima Brze Palanke i Kilome . Pre rata je radilo u svim školama 18 prosvetnih radnika , sada rade 42.

dj) Elektrificirano je jedno selo, pored škola podignuto je 2 zadružna doma , 1 zadružni dom nedovršen, 2 učiteljska stana, 2 zgrade ONO-a. 2 štale, 2 svinjca, na ekonomijama i dr. Oseća se priličan napredak u podizanju kuća od tvrdog materijala, tako napr. dok je pre rata u 5 ovih sela bilo 22 takve kuće sada ih ima 85.

e) članova SK ima ----- . Članova Saveza boraca u ovim selima ima _____, invalida 221 (od toga oko 50 ličnih) .

ž) Opismenjeno na tečajevima _____ Sada ima nepismenih do 30 godina oko 450 (Nedostaju podaci za 3 sela). Veći deo ovih koji su prošli kroz analfabetske tečajeve, naročito žene, opet su zaboravili da čitaju i pišu, pre svega zbog toga što nisu naučili jezik, a zatim što više nisu ni obnavljali ono što su naučili.

4) Može se reći da se dosta učinilo od oslobodjenja do danas na podizanju političkog i prosvetnog nivova ljudi u vlaškim selima. Dosta veliki broj ljudi i omladine iz ovih sela učestvovalo je u raznim akcijama kroz frontovske i omladinske birigade na raznim radilištima u našoj zemlji. Kao i u drugim mestima, veliki broj ljudi učestvuje u mnogobrojnim organima društvenog upravljanja i drugim masovnim i društvenim organizacijama (ONO-a, seoski odbori, zborovi birača, zemljoradničke zadruge, poljoprivredne ekonomije, Savez komunista, Socijalistički savez, itd.) i ovde svakodnevno podižu svoj politički nivo. Naša politička socijalizma je bliska i prihvatljiva za ova sela, i ona obuhvata sve širi krug ljudi. U tom pogledu nema razlike u odnosu na srpska sela.

U pogledu nacionalnog opredeljenja kod Vlaha , kao što je moglo da se vidi iz napred izloženih činjenica , nema drugih osećanja sem da se smatraju Srbima. Kod ljudi u ovim selima se smatra uvredom ako se nazivaju Vlasima. Evo još nekih podataka. Posle oslobodjenja jedan učitelj Vlah iz Kobišnice spremio je izvesne recitacije na vlaškom jeziku sa školskom decom u Kupuzištu. Roditelji su negodovali i dolazili su kod izvesnih ljudi da se žale, zašto to učitelj radi, jer su oni kako kažu dali decu da uče srpski u školi, a ne vlaški. Pre godinu dana je slično pokušao jedan učitelj iz Prahova u Brzoj Palanci, pa su to deca i roditelji nerado prihvatili. Kažu da u Kupuzištu i Brzoj Palanci vole da slušaju pesme o Hajduk Veljku i zidanju Skadra na Bojani na vlaškom jeziku koje pevaju neki svirači na dvadbama i sl. Sve ova nacionalna osećanja i deklarisanje Srbima, pored toga što se u skoro svim kućama govori vlaški, ima svog istorijskog opravdanja u razvoju i životu Vlaha za zadnjih nekoliko vekova.

U pogledu razvoja patriotizma se takodje dosta učinilo u poslednjem periodu : veći broj ljudi je učestvovalo i iz ovih sela u završnim borbama za oslobodjenje naše zemlje 1944-1945. godine ; naš politički uticaj kroz SSRN i Savez komunista je dosta učinio na povezivanju ljudi i u ovim selima za tekovine socijalizma i odbranu nezavisnosti naše zemlje takodje je dosta uticalo na podizanje patriotskog raspoloženja, boravak mladjih generacija u našoj Armiji, pri odsluženju vojnog roka itd. Medjutim, na svim ovim pitanjima, posebno kod omladine treba još više da se radi od strane naših političkih faktora -Socijalističkog saveza, Saveza komunista, Narodne omladine i dr. i to naročito zbog toga što smo u ovim selima 1944-1945.godine imali prilično masovnih pojava dezertiranja iz NOB-e zbog kukavičluka koji se nadovezuje na primitivizam i zaostalnost . (U tom pogledu su priličan uticaj imali roditelji naročito žene).

Pojave informbirovštine gde su se javljale nisu došle na nekoj posebnoj liniji i u tom pogledu nema razlike u odnosu na druga sela. U selima ovih dveju opština nije ni bilo nekih ozbiljnijih pojava u ovom pogledu. Borba protiv IB-a je naišla na punu podršku ljudi u ovim selima i ona je znatno doprinela podizanju i jačanju patriotskog raspoloženja kod ljudi u ovim selima.

5) Nema nikakvih simpatija za Rumune, niti ima kakvog raspoloženja da se ide na povezivanje sa Rumunijom. Na ovim pitanjima su Rumuni razvili veliku aktivnost u toku okupacije u ovom kraju za prisajedinjenje Rumuniji. Pušteni su mnogi iz zarobljeništva kao Rumuni. Posle toga su rasturali listove i knjige na rumunskom jeziku. Dosta veliki broj seljaka iz graničnih sela kraj Dunava prelazio je u Rumuniju, gde su dobijali rumunski novac od Suvejke za koji su oni kupovali so, gas, drljače itd.(iz Grabovice je prelazilo oko 50 ljudi, Ljubičevca oko 40). Od nekih su tražili i da potpišu obaveze da će kad bude trebalo da zajedno idu sa Rumunijom . Kako kažu u Grabovici , priličan broj seljaka je dao lažna imena (nepostojećih i mrtvih ljudi) samo dok su dobili novac i pomenute artikle.

U svim ovim selima bilo je samo nekoliko čoveka koji su aktivnije radili na propagandi za prisajedinjavanje Rumuniji, koju je vodio pod Suvejka (jedan svirač iz Ljubičevca i još neki). Sada oni ništa ne rade na toj liniji koliko znaju drugovi iz tih sela. Drugi ljudi su gledali koliko mogu više da izvuku materijalne koristi iz ovog prelaza u Rumuniju, bez ikakvog raspoloženja da se stvarno vezuju sa Rumunijom i sl. U ovim našim graničnim selima gledaju na Rumune sa izvesnim potcenjivanjem . Nema ni jednog slučaja da se izvršila neka udaja devojaka iz ovih sela u Rumuniju, dok je po odobrenju kralja Aleksandra pre rata 9 Rumunki došlo i udalo se u selo Velesnicu (kako kažu iz sela i one su se iskazale u potpisu kao srpskinje, jer neće da se odvajaju od svojih ostalih kuća koji su se iskazali Srbima. U skorije vreme i posle oslobodjenja ne znaju da je u ovim selima bilo bilo kakvih prorumunskih akcija ili istupa.

6) Vlaški jezik se ne upotrebljava u školama i opšte je mišljenje da ga ne treba upotrebljavati. Čak ni u pripravnom razredu. Pošto je vrlo malo kuća koje sa decom govore srpski (B. Palanka, Reka, Alun, - oko 50 kuća, zatim Plavna oko 20 kuća, Kamenica i kuća), to je za sada neohodno da i dalje ostane pripralni razred, u kome bi deca najpre učile srpski jezik. Iz kuća gde se sa decom govori srpski i gde pre škole znaju jezik, deca se upisuju odmah u prvi razred (B. Palanka , Plavna,). Može se i treba više da učini preko Socijalističko saveza u pogledu uticaja na roditelje da sa decom govore srpski, kako bi im olakšali dalje školovanje . Pomenuta iskustva iz B. Palanke i Plavne to najbolje potvrđuju. Učitelji Vlasi ne koriste vlaški jezik u školi i bolje je što ga ne koriste, jer bi to samo štetilo .

Bilo je izvesnih pojava da su neki učitelji Vlasi (npr. u V. Kamanici) na zdravstvenim tečajevima sa omladinkama obavljali nastavu i propitivanja na vlaškom jeziku. Tako se radilo zbog toga što se moglo brže da predje gradivo, jer omladinske nisu dobro znale srpski. Međutim, trebalo bi i ovo pitanje razjasniti. I ako bi mogao da bude slabiji rezultat, kada se ne binastava obavljala na vlaškom jeziku, ne bi trebalo da seovako radi u ovim slučajevima, jer je korisnije da i kroz ove tečajeve omladinke bolje nauče srpske jezik i da se posle služe sa njim u čitanju štampe, pojedinih časopisa, knjiga i sl.

U Političkom i javnom životu se smanjuje istupanje na vlaškom jeziku, kada se radi o predavanjima, istupanjima na političkim konferencijama od s-trane aktivista. To uglavnom zbog toga što je otežano šire izražavanje na vlaškom jeziku, zbog njegove oskudnosti u pojmovima i izrazima. Sami Vlasi diskutuju i govore vlaški na zborovima i konferencijama (u B. Palanci kažu da više vole da se na skupovima govori srpski).

Vlaški jezik nema uopšte neku perspektivu. On mora postepeno da se gubi i odumire. Samo će taj proces trajati duže vremena, koji će biti vezan za dalji ekonomski, politički i kulturni razvoj ovih sela. Zbog toga nema nikakvog smisla, bez naročite potrebe veštački gurati neka istupanja i delovanje na vlaškom jeziku. O školama je već napred bilo reči da ne bi u njima trebalo koristiti vlaški jezik, čak ni u pripravnom razredu. Za štampu i radio tekodje ne dolazi u obzir upotreba vlašskog jezika. Isto tako otpada i korišćenje vlašskog jezika na izvesnim kulturnim priredbama, u jednočinskama i sl (bilo je izvesnih takvih pokušaja u ranijim godinama i oni su opet više iz radoznalosti da se može nešto i na vlaškom da daje na pozornici, pobudili izbesnu pažnju i interes, ali je kvalitet teksta jako slab zbog siromaštva jezika). Ostaje još pitanje upotrebe vlašskog jezika u usmenoj agitaciji i političkim istupima. I ovde po pravilu ne bi imao potreba da se ide na neku veću upotrebu vlašskog jezika. Toga se nerado prihvataju i Vlasi intelektualci i uzdignutiji aktivnisti, jer se teško mogu da obrade solidnije problemi na konfeferacijama i predavanjima na vlaškom jeziku. To nije ni potrebno, jer većina koja prisustvuje na masovnim skupovima zna i razume srpski jezik (ma da rado slučaju i izlaganja na vlaškom jeziku ukoliko su ona moguća). Jedino dđaze u obzir izvesne kraće političke konverzacije sa manjim grupama ljudi, a naročito sa nekim starijim ženama koje neznaju srpski jezik, na izvesnim skupovima gde se one okupljaju- sedeljke, tečajevi i sl. ma da bi i ovde trebalo više praktikovani čitanje izvesnih stvari koje su za njih interesantne na srpskom na izvesnim tumačenjima onih stvari koje ne razumeju. (Ali i taj broj žena koje neznaju srpski će se sve više smanjivati iz godine u godinu).

7) Crkva nema nekog većeg uticaja u vlaškim selima. Opšta je ocena da u ovim selima idu daleko manje u crkvu nego pre rata. Mali je broj slučajeva da idu posle registrovanja braka u ONO-u na veščanje u crkvu (npr. od 16 sklopljenih brakova u Grabovici bilo je dva

slučaja da su posle toga išli u crkvu na venčanje , a u 1955. godini od 12 sklopljenih brakova jedan slučaj venčavanja u crkvi). Ali tu je kako kažu materijalni momenti više u pitanju, jer popovi naplaćuju dosta venačanje. Medjutim, daleko je veći broj krštavanja dece kod popova, jer je to jeftinije. Isto tako je redovnije povezivanje popa na sahrane, jer je to vezano za izvesna verovanja da u protivnom mrtvac neće dobro da prodje na " drugom svetu".

8) Ima izvesnih rezultata u borbi protivu štetnih običaja i navika. Opšte je mišljenje dašè sada daleko više ide kođ lekara za savet i na pregled u vlaškim selima i da se manje ide na lečenje kod raznih nadržekara i baba. Medjutim, još uvek ima takvih pojava . Sve je više kuća i u ovim selima u kojima se ne spava na jednom krevetu, već u posebnim krevetima . Takodje, pored slamarica, ima pojava da se u kuće unose i jorgani. Još uvek se u većini ne koriste sve sobe za spavanje, već se takozvane gostionske sobe ostavljaju neiskorišćene. U Plavni i Malajnici, zatim V. Kamenici i uopšte u planinskim selima , u većini kuća su još jako nehigijenski uslovi života (nema patosa, zagušljive prostorije, u većem broju kuća spava se na jednom krevetu itd.). U svim ovim selima široko se praktikuju razne pomane za koje se utroše velika materijalna sredstva. Još uvek je veliki problem preranih brakova u svim vlaškim selima. Po svim ovim pitanjima nema dovoljno uporne borbe Saveza komunista i Socijalističkog saveza.

9) Na zdravstvenom polju treba istaći kao veliki rezultat akciju borbe protiv endemičnog sifilisa, koja je sistematski organizovana u čitavom ovom kraju. To pitanje je prvi put rešila solidno socijalistička narodna vlast. Druga bolest koja se javlja u nekim vlaškim selima jeste tuberkuloza. To dolazi pre svega usled loših higijenskih uslova života u ovim selima kao i usled slabe ishrane u jeku najvećih poljoprivrednih poslova. U Negotinu je sazidan antituberkulozan dispanzer i stacionar koji koristi za ceo srez. Osim toga na otkalnjanju slučajeva tuberkuloze rade i drugi lekari kojih ima u jednom broju opština . I u ovim kao i u drugim selima značajne su bile i druge zdravstvene akcije kao što se besežiranje, pelcovanje dece protiv boginja i drugih zaraznih bolesti itd. Na polju zdravstvenog prosvetivanja i ako su postignuti izvesni rezultati treba da se ukaže na još velike napore Socijalističkog saveza, Narodne omladine, zdravstva i prosvetnih radnika itd.

10) Rad sa ženama i ženskom omladinom do sada se najviše odvijao kroz održavanje izvesnih domaćičkih, krojačkih tečajeva, kao i tečajeva za zdravstveno vaspitanje ženske omladine. U kućama gde su žene prošle kroz domaćičke i druge tečajeve, već se oseća izvestan veći napredak : ne jede se iz istog tanjira, postavlja se sto i ne jede se sa sofre, spravljaju se raznovrsnija jela, više se sprema voće, povrće, razni pekmezi i slatka za zimu itd. Takođe ima izvesnog napredka i u kućama kod omladinki koje prolaze kroz zdravstvene tečajeve (ma da tu ima još dosta konzervativizma i zaostalosti kojih se teže odriču stariji ukućani). Sada se u programe za domaćičke tečajeve preko sekcija zadrugarki unose više i pouke iz poljoprivrede. Na poljoprivrednim, zdravstvenom i političkom obrazovanju žena i ženske omladine predstoje još uvek ozbiljni zadaci Saveza komunista i Socijalističkog saveza kao i drugih društvenih faktora. Sem u par sela vrlo je slabo učešće žena u političkom i društvenom životu , što je karakteristično i za srpska sela.

11) Vlaški folklor ne bi trebalo forsirati u kulturnom radu, jer vuče nazad, održava i konzervira stara shvatanja, zaostalost i sl. (Ma da se na to vrlo rado ide). To je uostalom slučaj i sa srpskim folklorom. Ima pjeva slušanja emisija radio Bukurešta zbog muzike koja je slična vlaškoj.

Rad Pauna Šarbenovića , Sekretara SK SKS Negotin
1951-1952. godine

III

PROBLEM RADA SA VLASIMA

PROBLEM RADA SA VLASIMA

I

Od 294.000 stanovnika u Timočkoj oblasti ima oko 145.000 Vlaha ili oko 49%. Takodje se računa da u Beogradskoj oblasti živi oko 80.000 Vlaha a ima ih nešto i u Kragujevačkoj oblasti / Resavski rez i još neki /. Već sam broj Vlaha u NRS iziskuje jedno šire razmatranje ovog problema i određivanje izvesnih specifičnih zadataka Partije u vezi rada u vlaškim selima.

Nešto o nacionalnim osećanjima kod Vlaha

U vezi sa nacionalnim osećanjima kod Vlaha mogu se podvući kao osnovne dve stvari : prvo , da se Vlasi u nacionalnom pogledu osećaju kao Srbi i drugo, da Vlasi nemaju nikakvih težnji da se vezuju za Rumune u bilo kom pogledu, što je usko vezano sa ovim prvim.

Da se Vlasi u nacionalnom pogledu osećaju Srbima i tako deklaršu može se navesti više činjenica. Interesantno je podvući samo neke . Ako se bilo koji Vlah upita šta je- redovan je odgovora Srbim a ne Rumun. Kada su se popunjavala partijska dokumenta posle oslobodjenja bilo je ozbiljnih teškoća da članovi Partije unesu u rubriku nacionalnost: Vlah, ma da se to od Komiteta postavljalo sasvim ozbiljno. I pored toga je bilo članova Partije koji su u dokumentima pisali da su Srbi. Ista je situacija bila i kod popisa stanovništva. I ako se nastojalo od strane popisnih organa da se dodje do tačnih podataka o Vlasima većina se nije htela da iskaže Vlasima tako da popis uopšte ne predstavlja vernu sliku brojnog sastava stanovništva Vlaha i Srba. Do gornjih cifara se došlo utvrđivanjem broja stanovništva Vlaha i Srba, u Vlaškim selima jer se znaju koja su, a popis uopšte nije uzet u obzir. U iskazu generacija pred tužilačkim i sudskim organima Vlasi se redovno u nacionalnom pogledu iskazuju Srbima itd.

Da se Vlasi ni po koju cenu ni u kom pogledu / nacionalnom, kulturnom i dr/ neće da vezuju za Rumune takodje ima dosta činjenica.

Važno je opet podvući samo neke. Čak ni u srezovima koji su na neposrednoj granici sa Rumunijom / Kladovo, Negotin, Milanovac / ne može se naći ni jedan promil ljudi koji bi želeli da se bilo čime vezuju sa Rumunima. U tom pogledu se odsah kod svakog čoveka nailazi na elementaran otpor. O drugim srezovima / Boljevački, Zaječarski, Borski, Homoljski, Zviški i dr/ . ne treba ni govoriti u ovom smislu. Za njih izgleda još čudnije postavljanje takvog pitanja.

Najzad najbolji dokaz za navedenu tvrdnju jeste i pokušaj popa Suvejke da pridobije Vlaha u severo-istočnoj Srbiji za prisajedinjenje Rumuniji za vreme okupacije. Taj pokušaj je katastrofalno propao. Za popa Suvejku se u ovoj akciji vezalo nekoliko agenata rumunske obaveštajne službe i par švercera i špekulanata koji su na račun toga švercovali so, gas, gvoždje i drugu robu iz Rumunije. Sem ovih retkih izuzetaka kod Vlaha se nije moglo naći ni na kakvu podršku u smislu vezivanja za Rumuniju i ako su za to bačena prilična materijalna sredstva / rasturene su knjige, brošure, bukvari i dr. na rumunskom jeziku / a takodje je veliki broj Vlaha pušten iz zarobljenništva što je takodje bilo sračunato sa njihovim pridruživanjem za prisajedinjenje Rumuniji, na liniji već poznate politike raspoređivanja naše zemlje od strane fašističkih okupatora.

Činjenica da se Vlasi u nacionalnom pogledu osećaju Srbima i da ispoljavaju apsolutan otpor prema bilo kom pokušaju rumuniziranja svakako ima i svog istorijskog opravdavanja u pogledu Vlaha, njihovom zajedničkom životu i borbi sa srpskim narodom od kada žive u Srbiji. Ova pitanja zahtevaju posebnu naučnu obradu kojase u ovakvoj jednoj analizi ne može dati. Ali radi opšte slike mogle bi se istaći ako neke stvari koje bi samo potvrdile navedenu tvrdnju onacionalnim osećanjima Vlaha.

Doseljavanje Vlaha u severoističnu Srbiju iz Ugarske, Erdelja, Rumunije pada krajem XVII veka pa kroz čitav XVIII vek i nešto izuzetno u XIX veku.

Poznato je da se u borbi sa Turcima, Austrougarskom i drugim osvajačima našli zajedno Srbi i Vlasi. Vlasi u u toj borbi zajedno sa Srbima raskinuli feudalne okove i dobili zemlju / dodeljavanje Vlaha iz Rumunije je došlo u prvom redu zbog teškog feudalnog sistema koji nisu mogli izdržati / , Osim toga u XIX veku pada i period formiranja sprske nacije u koji se takodje uključuju i Vlasi.

Razume se da je jedan takav istorijski razvitak morao imati odraza na nacionalna osećanja kod Vlaha, na formiranje njihove nacionalne svesti. U vezi sa tim je interesantan još jedan momenat. U 8 vlaških sela Timočke oblasti koja su od I svetskog rata bila u Bugarskoj , već se zapaža izvesna bezbejnost u nacionalnom pogledu iz sasvim razumljivih razloga, jer su oni u istorijskom smislu malo imali zajedničkog života i borbe sa Srpskim narodom. Gotovo je slična situacija i sa nekim srpskim selima koja su ranije pripadala Bugarskoj.

Očigledno je da je u nacionalnom pogledu već odavno počeo proces asimilacije Vlaha, koji se sporo razvija jedino u pogledu jezika koji se još održao. Razume se da nema nikakvog smisla ići protiv ovakvog istorijskog razvitka jer bi svaki pokušaj rumuniziranja bio korak nazad koji ni sami Vlasi neće da prihvate čak ni u pogledu jezika jer je za njih rumunski književni jezik težak i nerazumljiv i daleko bi ga teže učili nego srpski jezik.

Neposredno posle oslobodjenja bilo je izvesnog lutanja da li Vlasi predstavljaju neki manjinski problem ili narodnosnu grupu. Ali je ubrzo postalo jasno da bi takvo postavljanje pitanja bilo samo veštačko koje bi se nužno sukobljavalo sa stvarnošću. Izvesne diskusije i lutanja u prvo vreme bile su jedino u Partiji i to u rukovodstvima u nekim okružnim i sreskim komitetima , a u masama se to pitanje uopšte nije postavljalo.

Iz napred izloženog izlazi da kog Vlaha ne stoji neka specifičnost u smislu nacionalnog i manjinskog pitanja. Specifičnosti kod Vlaha odnosno u vlaškim selima jesu pre svega u raznim oblicima zaostalosti, od kojih neki javljaju kao i u drugim našim krajevima a neki i u specifičnoj formi.

Oblici zaostalosti kod Vlaha i zadaci
partijskih organizacija u vezi sa tim

Može se reći da su do sada postignuti znatni rezultati u borbi za izdizanje vlaških sela iz zaostalosti i napredak koji je u tom pogledu učinjen posle oslobodjenja je nesumnjiv . Pre svega sada nema onog nipodoštavanja Vlaha kakvog je bilo pre rata. Sada u svim vlaškim selima rade partijske organizacije . Preko organa vlasti drugih masovnih organizacija dolazi do izražaja njihovo učešće u javnom i društvenom životu. U većem broju vlaških sela su izgradjeni zadružni dođovi, uvedeno električno svetlo i slično. Veliki broj je opismenjenih posle oslobodjenja. Otvoren je veći broj osmogodišnjih škola u većem vlaškim selima (u Timočkoj oblasti od 30 osmogodišnjih škola 20 je u većim vlaškim selima). Znatni su napori uloženi na polju zdravstvenog podizanja vlaških sela naročito u skiciji utvrđivanja i lečenja endemičnog sifilisa , itd.

Medjutim, mi još uvek imamo teških pojava primitivizma, počev od opšte-kulturne pa preko načina života do ozbiljne zdravstvene zaostalosti, što je sve skupa jedno sa drugim usko vezano.

O opšte - kulturnoj zaostalosti i o formama
kulturno-prosvetnog rada sa Vlasima

Poznato je da su raznovrsni oblici sujeverja i spriritualizma daleko više razvijeni kod Vlaha , ma da se toga može naći i na drugim mestima. Prilično je rasprostranjeno uverenje- verovanje u vampire, veštice, prizivanje duhova itd. U vezi sa tim se obavljaju razne radnje kao na primer : prikivanje mrtvacaza sanduk da se ne bi povampirio ; zasedanje krsta za vrat boelsniku koji je na samrti iz istih razloga ; padanje u trans pojedinih žena i ljudi pri čemu prizivaju duhove, vode razgovore sa mrtvima i sl ; davanje " pomena " mrtvima , za šta se utroši ogromna svota dohotka domaćinstava i neka posle toga ozbiljno osiromaše itd. Treba podvući da i jedan deo članova Partije nije rasti- stio sa ovakvim verovanjima.

Poseban je problem borbe protivu nepismenosti kod Vlaha. U Timočkoj oblasti od oslobodjenja je opismenjeno 17.399 Vlaha, od toga 12.507 žena. Ostalo je za opismenjavanje oko 1.200 (preko 45. godina s u oslobodjenj, a takodje i neke žene koje uopšte neznaju srpski). Ovde je važno povući da se ovo pitanje mora vezati i sa učenjem jezika kao i sa izvesnim daljim redovnim čitanjem, inače već naučeno prilično brzo se zaboravlja. Može se reći da je veći deo zaboravio da čita i piše od evih koji su opismenjani. U tom smislu za vlaška sela stoji ne samo zadatak opismenjavanja preostalih analfabeta već i borba da opismenjani kao i drugi organizovanije čitaju štampu i druge stvari i ujedno da na taj način uče i jezik.

U vezi sa školstvom treba istaći još dva problema : rad sa pripremnim razredima i podizanje inteligencije iz redova Vlaha.

Vlaška deca moraju poći jednu godinu ranije u osnovnu školu, u pripremnim razred gde uče najpre srpski jezik. Medjutim, pripremnim razredi uopšte nisu priznati kao odeljenja od strane Saveta za prosvetu i kulturu NRS, tako da sa njim rade učitelji uzgred pored nastave u ostalim razredima. To ima za rezultat slabu pažnju u učenju jezika u pripremnim razredima, što se posle štetno odražava na nastavu u sledećim godinama, jer se teško prima sa slabom osnovom jeziku. Zbog toga bi mnogo značilo kada bi se pripremnim razredi priznali kao odeljenja i zato dodelili učitelji koji bi imali više mogućnosti da se bave učenjem jezika kod vlaške dece. U tom bi slučaju možda mogle negde da se pridje organizovanju dečjih zabavišta u većim vlaškim selima gde bi se ovi učitelji pored rada sa pripremnim razredom učili jeziku i decu u zabavištu. Pored toga nužno je da se vrše razmene iskustava prosvetnih radnika koji rade u vlaškim selima, što se nedovoljno čini na terenu, a bilo bi vrlo korisno za kvalitet rada i nastavu u školama ovakve vrste.

U vezi sa podizanjem inteligencije iz vlaških sela može se reći da to stanje još uvek nije zadovoljavajuće ma da se ono posle oslobodjenja stalno popravlja (pre rata je bilo 140 intelektualaca, računajući i one sa nepotpunom srednjom školom, a posle rata se ta cifra popela na oko 350). Ovaj problem može se videti i iz sledećeg pregleda :

Srez	Godina	Završ. fakul.	na stud-ijama	završ. sr.ško.	Završ. učit.	Završ. dr.str.škole	Nep. sr.škola	Ukupno
Boljevac	1945.	3	2	-	-	1	-	6
	1951.	2	2	1	1	7	†	13
Borski	1945.	1	-	-	-	5	-	6
	1951.	2	6	-	2	10	-	20
Zaječar.	1945.	4	-	9	10	2	13	38
	1951.	5	9	1	11	4	30	60
Ključki	1945.	7	-	3	7	-	3	20
	1951.	7	5	5	11	11	9	48
Krajinjski	1945.	10	-	7	21	9	19	60
	1951.	11	22	12	64	43	45	197
Porečki	1945.	4	-	-	-	-	-	4
	1951.	5	2	-	3	2	-	12
Ukupno :	1945.	29	2	19	38	17	35	140
	1951.	32	46	19	92	77	84	350

Iz gornjih cifara se može videti da najslabije stoje Porečki, Boljevački i Borski srez, kako u odnosu na predratno stanje (to pokazuju rubrika 1945) tako i danas (što pokazuje rubrika 1951). Statistika takodje pokazuje sport porast fakultetski obrazovanih ljudi, a znatno brži porast učitelja Vlaha (54) i sa drugim školama (60).

Sadanje stanje studenata i djaka Vlaha je sledeće :

Srez	Na studijama	Učitelj. škola	Druge st. škole	Gimnazija	Viši razredi osmoletke	Ukupno
Boljevač.	2	7		14	86	109
Borski	7	5	7	40	152	211
Zaječar.	9	6	7	16	105	143
Ključki	7	13	19	9	355	403
Krajinjski	22	56	3	38	193	312
Porečki	2	7	5	4	118	136
UKUPNO	49	94	41	121	1009	1.314

Iz ovog pregleda se vidi perspektiva daljeg poboljšanja sastava inteligencije iz redova Vlaha.

Ali takodje i ovde spada u oči znatno manji priliv u pojedine škole u nekim srezovima. Za podizanje vlaških sela iz teške zaostalosti, o kojoj će još biti reči, neobično je važno da se baci težište na slanje Vlaha u prvom redu u učiteljske škole, trgovačke akademije, srednje poljoprivredne, srednje medicinske (nema ni jedne Vlahinje u Zaječaru), srednje veterinarske, na veterinarski i agronomski fakultet, jer bi ovakvi kadrovi imali mesta dadodju u neposredno dole u ta sela i da se bore za njihovo kulturno i materijalno podizanje.

U rešavanju ovog pitanja je važna uloga Komiteta, partijskih i masovnih organizacija, kao i organa vlasti.

Osim toga ozbiljan značaj ima i borba za podizanje kvalifikovanih radnika iz redova Vlaha i uopšte uključivanje većeg broja ljudi iz vlaških sela u našu industriju. Jošuvek u Boru i na ugljenim rudnicima je mali broj kvalifikovanih radnika - metalaca i drugih, sem rudara, kojih ima dosta.

U vezi drugih formi kulturno-prosvetnog rada u vlaškim selima, može se istaći još sledeće :

1. Treba više koristiti agitaciju na vlaškom jeziku, jer se obično obezbedjuje veći interes a i razumevanje od strane žena, koje neznaju srpski .

2. Preko radio stanice u Zaječaru se može razviti veća aktivnost u kulturnom i zdravstvenom prosvetivanju, čime bi se i razvio brži interes za slušanje radija.

3. Takodje se pokazalo kao dobro i unošenje izvesnih stvari u kulturno-zabavnom životu, što bi posebno razvilo interes kod Vlaha za ovim pitanjima, kao što su : vlaški folklor i davanje izvesnih jednodinku na vlaškom jeziku / duže i teže stvari se ne mogu prevesti/.

4. List na vlaškom jeziku nema potrebe izdavati, jer je to pre svega vezano sa velikim tehničkim poteškoćama, a osim toga, u vlaškom jeziku postoje dva dijalekta , koji se prilično razlikuju, (ungurjanski i carinski). Najbolje je da se što više štampe unese na srpskom jeziku.

5. Paralelno sa navedenim formama, nužno je da se ide sa organizovanjem knjižica, čitaonica i drugih institucija sa knjigama, listovima, časopisima i drugim materijalima na srpskom jeziku, jer je to jedini put za unošenje i usvajanje jedne šire kulture, koja se na vlaškom jeziku ne može dati.

O načinu života i zdravstvenoj zaostalosti kod Vlaha

Pored kulturne zaostalosti, ima dosta teških stvari i u načinu života, i shrani i zdravstvenom stanju u vlaškim selima.

U većini kuća u vlaškim selima nema patosa. Gotovo je redovna pojava da svi ukućani spavaju u istoj sobi i ako najčešće ima i dobro sredjenih "gostijskih" soba, kako ih nazivaju, a koje koriste samo za praznike. Ima dosta sela i kuća gde nema kreveta, niti slamarica, već se spava na daskama pokrivenim ponjavama ili asurama. Ishrana je naročito preko leta slaba, kada senajviše radi i to u prvom redu zato što se ne zna da pripremi a ne zbog oskudice. Redovna je pojava da se deci još od malena daje alkohol, što je štetno odražava na dečje zdravlje itd. Na ovakve stvari se može da naidje i u ekonomski jačim selima, što pokazuje da uzroci tome leže u prvom redu u ukorenjenim navikama kojih se teško oslobedjaju, a ne i u materijalnim prilikama, ma da i to ima svog uticaja.

Isto tako se najčešće ne može govoriti o nekim najelementarnijim zahtevima lične i druge higijene. Upotreba sapuna za umivanje je često prava retkost. Kupanje se obavlja vrlo retko, obično samo preko leta ionda to žene ne čine. Kupanje se obično obavlja po blatnim štalama, što ostavlja često štetne posledice na zdravlje. Krećenje kuća se vrši samo za praznike, klozeti su najčešće prava retkost. U nekim planinskim selima ima i pojava vešljivosti (Porečki srez). Češljanje se ne obavlja u neke dane preko nedelje iz sujevernih pobuda (zbog groma, zmija, vukova i sl.).

Nadrilekarstvo i razna sujeverja u pogledu lečenja pojedinih bolesti su vrlo rasprostranjeni u vlaškim selima. Najčešće razne babe i vračare javno obavljaju lečenja i bajanja, nekad uz ozbiljno ugrožavanje zdravlja i života obolelih ljudi. Može se naići na vrlo teške stvari kao što su: puštanje krvi na rog, kod slepoočnice i ispod jezika. Zatravljanje sa kukurekom, lečenje luesa pijenjem rastvorenih buba s jasenovog lišća i drugog korenja u rakiji, poradjanje na slami ili van kuće, sečenje pupka kod dece sekrom, sprskom, makazama i slično, zatim razne druga čuđna lečenja pojedinih bolesti, tuberkuloze i prišta, besnila, uroka, polne impotencije, koja nemaju nikakve veze sa najelemetarnijim medicinskim istinama, a najčešće razmazujuće deluju na ljudski organizam.

Očigledno je, da jedno široko zdravstveno prosvetavanje predstavlja veoma krupan zadatak partijskih i masovnih organizacija.

Borba protiv endemičnog sifilisa svakako stoji i dalje kao važna zdravstvena akcija. Od ukupnog broja pregledanih, utvrđenih je u Timočkoj oblasti oko 8.000 obolelih od luesa. Ova se akcija nastavlja dalje i u vezi sa tim bi bilo neophodno da se u Negotinu otvori jedna antiluitična ustanova, koja bi vodila ovu akciju u severnim srezovima (Negotin, Kladovo, Milanovac). Drugi centar za dovršenje ove akcije već se nalazi u Boru i on će zahvatiti i ostale srezove (Boljevac, Zaječar, Knjaževac).

Takodje treba istaći, da je problem obolenja od tuberkuloze znatno više izražen u vlaškim selima zbog već navedenih higijenskih i drugih uslova života. Samo npr. u selu Dušanovcu (Negotinski srez) za godinu dana je umrlo 10 ljudi od tuberkuloze. U vezi sa uspešnom borbom protiv tuberkuloze, nužno je podizanje jednog grudnog odeljenja u Negotinu, koje bi služilo za ove severne srezove.

Da bi se uspešno razvila zdravstvena politika u Timočkoj oblasti nije dovoljno samo imati zdravstveni centar u Zaječaru, već će se nužno morati da ide i na stvaranje i jačanje jednog zdravstvenog centra u Negotinu, za Krajinski, ključki i porečki srez.

Partijske organizacije će morat i da razviju veću aktivnost za slabije Vlahu u srednju medicinsku školu, što do sada nije bio slučaj ni u Zaječaru, ni u Požarevcu. Pored toga, postepeno otvaranje zdravstvenih stanica i ambulanti u većim vlaškim selima imaće ozbiljnog uticaja na zdravstveno uzdizanje ovih mesta.

Najzad, treba istaći još dva problema, koji ozbiljno stoje u vlaškim selima, a to su: prerani brakovi i dentalitet u većem broju sela.

Redovna je pojava da se u vlaškim selima žene i udaju od 14-15 godina. To ima za rezultat fizičko krhlanje i degeneraciju. U Negotinskom srezu se oko 100 mladića vratilo iz Armije kao privremeno ili stalno nesposobni. U Ključkom srezu samo je jedno selo imalo 17 vraćenih iz JNA kao fizički nesposobni. Do sada je utvrđeno da u Krajinškom srezu ima preko 800 preranih brakova. U Ključkom preko 200 itd. I ako su izvesni slučajevi kažnjavani, taj problem još uvek nije shvaćen ozbiljno kod osnovnih partijskih organizacija i opštinskih odbora i protiv toga nema odlučne borbe u selima ni administrativne ni političke.

Takodje je ozbiljan problem velike smrtnosti, a slabog nataliteta u većem broju vlaških sela. U Negotinskom, Boljevačkom, Borskom srezu u po tri selaje veća smrtnost od nataliteta. Osim toga, u većem broju sela natalitet je vrlo malo iznad mortaliteta, što isto tako predstavlja opasnost u perspektivi za priraštaj stanovnika. Kada se radi o smrtnosti treba istaći, da je veoma velika kod decenaročito do jedne godine. U Ključkom srezu 17% umrlih pada na decu, što prevazilazi i neke najzastupljenije zemlje. Inače za natalitet ozbiljno smeta težnja za jednim detetom da se ne bi delilo imanje, kao i obolenja kod žena zbog lečenja kod raznih baba i vračara. Tako npr.: u jednom velikom vlaškom selu Zlotu od 364 braka sklopljenih posle oslobodjenja 143 je bez dece, 164. sa jednim detetom, 47 sa dva deteta, 8 sa 3 deteta i 2 sa 4 i više dece. Takav je slučaj i kod većeg broja drugih sela.

Treba podvući da se veći deo članova partije ne razlikuju u načinu života, u odnosu prema nadržilekarstvu, sujevernim lečenjima, u odnosu prema preranim brakovima, natalitetu itd. U zadnje vreme su ova pitanja više zaoštrena, ali još uvek nema mnogo praktičnih rezultata, sem izvesnih izuzetaka.

Razume se da je sa jednim sistematskim i upornim, kulturnim i zdravstvenim prosvetivanjem moguće u mnogome izmeniti navedeno stanje u vlaškim selima, ako se na taj zadatak angažuju sve snage partijskih i masovnih organizacija, kao i organa vlasti.

Medjutim, ne treba gubiti iz vida i ekonomski momenat tj. da bez privrednog jačanja i uzdizanja ovih sela i srezova ne može biti reči o svestranom i širem uspehu u borbi protiv zaostalnosti i primitivizma. Tu se svakako mora poći od unapredjenja pojedinih granč poljoprivredne proizvodnje kroz zemljoradničko zadrugarstvo koje bi donelo ozbiljnih mogućnosti u povećanju dohotka ovih sela, a što bi moralo da se odrazi i na poboljšanje uslova života. Ali ima niz drugih momenata koji mogu da odigraju značajnu ulogu u istrzanju ovih sela iz zaostalnosti. Tako na primer, u planu elektrifikacije srezova treba više da se vodi računa o obuhvatanju što većeg broja vlaških sela (u Timočkoj oblasti do sada je elektrificirano daleko više srpskih sela nego vlaških svakako i zbog toga što je kod prvih bilo više inicijative). Pored toga može se više da učini na terenu u razvijanju hotelijerstva, turizma, planinarstva, kako bi u ove krajeve došlo više ljudi i na taj način i kroz neophodni kontakt delovali na ovu sredinu. Pri tome su svakako važne i veze (putevi i ostalo) koje bi ukoliko bi bile bolje u mnogome uticale na dolazak ljudi u ove krajeve. Tako na pr, put Beograd-Bor bi mnogo značio za povezivanje Homoljskâg sreza i Tomočke oblasti sa unutrašnjošću naše republike. Ako bi se tome dodalo i podizanje izvesnih manjih objekata preradivačke industrije, onda bi sve to skupa brže uticalo na postizanje izvesnih manjih objekata preradivačke undustrije onda bi sve to brže uticalo na podizanje ovih srezova i sela iz zaostalnosti.

II

U vezi sa navedenim stanjem kulturne, zdravstvene i druge zaostalnosti u vlaškim selima ima dosta mogućnosti i snaga da se u rezovima razvije uspešna borba za njegovu namenu. Razume se da na tome pomoć gradova treba u punoj meri da dodje do izražaja. Pored toga što se iz navedenog materijala neki zaključci nameću sami za sebe mogli bi se na kraju još podvući neki zadaci koji stoje pred partijskim organizacijama u srezovima i selima o kojima je reč.

1) Nužno je da Komiteti u sprovođenju zadataka ne pridju na isti način svim selima u srezu, već da u svom metodi rada posebno prilaze vlaškim selima obzirom na stanje zaostalosti koje u njima stoji.

2) Svakako da je neophodno više pažnje posvećivati srazmernom porastu partijske organizacije kao i uzdizanju partijskih i drugih kadrova iz redova Vlaha. U Timočkoj oblasti je oko 35% članova KP-e Vlaha što nije zadovoljavajuće u odnosu na broj stanovnika, a takodje je još uvek mali broj Vlaha u biroima SK-a dok je sastav plenuma zadovoljavajući /.

3) Za pomenute srezove i sela je nužno preći na sačinjavanje najkonkretnijih programa borbe protiv zaostalosti u kojima bi se utvrdili zadaci partijskih i masovnih organizacije, kao i organa vlasti.

a) Partijske i masovne organizacije moraju baciti težište na opšte- kulturno i zdravstveno prosvetavanje, na održavanje niza predavanja kao i na konkretnu izmenu stanja o kome je bilo reči, pre svegakođ članova KP-e i aktivista masovnih organizacija. Na ovim pitanjima se moraju u punoj meri angažovati učitelji, ne samo u predavačkom radu, već i u neposrednoj agitaciji u pojedinim kućama da se stanje izmeni.

b) Kad se radi o masovnim organizacijama, pored Narodnog fronta koji mora u svoj program rada uneti ove zadatke borbe protivu zaostalnosti, morase posebno briga da posveti radu sa omladinom i ženama. Pred omladinsku organizaciju semoraju odredjenije da postave politički zadaci u vezi borbe protiv alkoholizma, preranih brakova, nemoralna itd. kao i za izmenu života u kući gde živi omladina, jer ipak omladina najbrže prihvata nove, progresivne stvari.

U vezi sa ženama je nužno baciti težište da se one kroz prigodne domaćičke tečajeve / kojih je i do sada bilo, ali nedovoljno/ isedignu i oslobode ranih balasta primitivizma i nauče da urede bolje život u kući / higijena, ishrana, nega dece itd./.

v) Nužno je da se na nešto drugačiji način pridje i ideološko vaspitnom radu sa partijskim članstvom u ovim selima, tj. da se podje od njihovog kulturnog nivoa i zaostalosti koja i njih karakteriše .

g) Organi vlasti (SNO-i , ONO-i, tužilaštva, sudovi) moraju u borbi protiv zaostalosti izvući određene zadatke za sebe. Tako na primer narodni odbori mogu izdati niz propisa administrativne prirode, o uredjenju puteva, česama, bunara, zabrani " strndjanja" zabranu davanja alkohola deci, o podizanju stočnih groblja , klozeta itd. na osnovu Zakona o narodnim odborima.

Kad se radi o proganjanju nadržilekarstva, preranih brakova narodni odbori, tužilaštva i sudovi moraju efikasnije da se izbore za očuvanje Zakona od onih koji ih krše. Razume se da ove mogućnosti organa vlasti treba u punoj meri politički da iskoriste partijske i masovne organizacije.

4) Za početak ove školske godine potrebno je posvetiti veću pažnju zasljanje u pojedine škole o kojima je bilo reči i djaka iz vlaških sela. Takodje je od velikog značaja i dobro kadrovske rešenje pitanje učitelja za neka od ovih sela koje se posebno ističu svojom zaostalošću.

Pored snaga koje se mogu u punoj meri sistematski da iskoriste u srezovima i gradovima potrebna je i izvesna pomoć od CK i drugih organa da bi se ovi problemi uspešnije rešili. Ta bi pomoć mogla da bude na primer : u slanju izvesnih ekipa / lekara, žena, babica , i dr.). Za ove srezovekao na Kosmetu kako bi u nekim selima pomogle najneposrednije u izmeni načina života, u rešavanju pitanja učitelja za pripravné razrede, u slanju izvesnih srednjih i drugih kadrova / ekonomista , pravnika / iz Beograda, naročito u najzaostališe srezove kao što su : Donji Milanovac, Kladovo, Boljevac, Žagubica i dr. /, u pomoći okvjačanja izvesnih zdravstveni-h centara kao naprimer uNK Negotinu i slično.

Pozor je bitan y
Specijalnom kancelariji
Komunista Hercegovine
Čitavost

IV
STENOGRAFSKE BELEŠKE

(učesnici u razgovoru : Sreten Vučković, Milenko Stojanović,
Paun Šerbanović, Živan Vasiljević, Rajko Djaković, Strahinja
Popović, Nikola Racić, Božidar Djurić, Veselin Milosavljević,
Slobodan Urošević, Mile Stojanović, Desimir Milošević, Rajko
Nikolić, Vidan Aćimović, Marko Jovović, Radomir Pajkić)

Sreten Vučković, probozar, savezni narodni poslanik,
Milenko Stojanović, predsjednik Općinskog suda u Negotinu
- Vlah, - iz Zajčara,
Paun Šerbanović, diplomirani pravnik iz Tarnice, Vlah, sekre-
tar, bratskog komiteta za žer Negotinu,
Živan Vasiljević, savezni poslanik iz Zajčara, sekretar bratskog
Komiteta u Zajčaru, prvoborac.
Strahinja Popović, sekretar Općinskog komiteta Negotinu
Nikola Racić, Vlah iz Radujevca, predsjednik Općinskog odbora
Negotinu,
Božidar Djurić, probozar, ing. agronomije iz Brusnika,
predsjednik Zadrugnog saveza u Negotinu.
Veselin Milosavljević, iz Logjeva, organizacioni sekretar SK-a
SKS Negotin, Slobodan Urošević, dipl. pravnik iz Negotina, predsjednik bratskog
narodnog odbora Negotin,
Mile Stojanović, učitelj, predsjednik Opštine Radujevac,
Desimir Milošević, dipl. pravnik iz Zajčara, sekretar SNO Negotin
Rajko Nikolić, rukovodilac bratskog SUP-a - Zajčar
Vidan Aćimović, rukovodilac bratskog SUP-a - Negotin,
Rajko Djaković, sekretar Općinskog komiteta - Bar - opštinskog
Marko Jovović, org. sekretar SK-a u Zajčaru
Radomir Pajkić, potpredsjednik Zadrugnog saveza - Negotin, Vlah
Či

Stenografske beleške

Sreten Vučković :

Ovi krajevi u XVII veku bili su gotovo skroz nenaseljeni. Verovatno da su svi krajevi nastali radi toga što su poslednjih godina XVI veka ovde bili veliki ustanci i što je ovo bilo raskršće gde su razne vojske prolazile. Najveći ustanak bio je negde oko 1599. i 1600 godine. Verovatno radi odmazda koje su kasnije nastale od strane Sinan Paše, verovatno je da su ovi krajevi kasnije opusteli. I kod Cvijića se vidi da su jako opusteli. Krajem XVII veka, oko 1690. godine nailazi velika migracija Srba iz južnih krajeva, i tada mi tu zatičemo Srbe koji su došli iz Crne Gore. Na primer selo Golubinje takvog je porekla. Tu počinje i doseljavanje Vlaha i verovatno je da su krajem XVII veka manje grupe Vlaha počele da naseljavaju ove krajeve, a da su ovi krajevi koliko su imali stanovnika bili srpskog porekla. Verovatno da su Vlasi počeli krajem XVII veka danaseljavaju ove krajeve jer se vidi iz nekih podataka zbog teškog stanja u Vlaškoj, a Rumunija je tada bila podeljena na Vlašku i Moldaviju, da su zbog težine feudalnog sistema u Rumuniji počele prilično velike migracije u ove krajeve. Ja izvodim zaključak, da su ova prvanaselja naseljavana stanovnicima koji su došli iz Vlaške. Sigurne podatke o doseljavanju Vlaha tek vidimo dvadesetih godina XVIII veka. Ilija Pčelar koji je bio okružni načelnik ovde u Negotinu i koji piše 1870. godine o tome pominje i Vlahe i kaže da su doseljeni oko 1700. godine. Milićević govori da su Vlasi doseljeni za vreme Evgenije Savojskog. Vi znate da je 1718. godine Srbija onda bila u sastavu Austrije, a sadašnji srez Krajinski, od prilike tačno t eritorija na kojoj su naseljeni Vlasi pripadala je tzv. Temišvarskoj administraciji. U to vreme Austrija, zapravo Evgenije Savojski bio je guverner svih ovih krajeva, organizovao je veliko naseljavanje svih ovih krajeva. To je Bănat, zatim sadašnja Srbija. Tada se naseljavaju Nemci i Španjolci itd., a vidimo da su tada naseljavali i ove krajeve. General Melski bio je šef administracije ove Temišvarske administracije.

U jednom pismu dvadesetih godina XVIII veka iz Oršave 1722. godine izveštava Evgenija Savojskog da je obišao ove krajeve i našao preko 2400 porodica, a dok je prošle godine bilo 800 porodica. Znači da je bilo veliko naseljavanje. Mi možemo da zaključimo iz drugih podataka, oko 1734. godine ovde je vršen popis nurijskih sela iz kojih se vidi koliko je svako selo imalo kuća koje su popová, i tu videli da su u svim selima da su svi popovi Rumuni, i to iz Rumunije najčešće. Karakteristično je još i to što je i Jovan Djordjević za to vreme za čitavu Srbiju govorio o doseljavanju zajedno sa sveštenstvom. Po tome možemo da izvučemo zaključak da su ti stanovnici, koji su za vreme Mersije doseljavani u ove krajeve, isključivo mogli da budu iz ovih krajeva preko Dunava, a to je Banat i tzv. Mala Vlaška. Tako i odnos, meni se čini, između Srba i Vlaha u ovim krajevima je od prilike kao što on govori u svom pismu 1720 godine jedan prema dva ili jedan prema 3 u korist Vlaha. Kažem, o tome govori Milićević i navodi da u selo Zlot i još u neka druga sela dočnije nailaze još neke migracije za koje možemo da utvrdimo od prilike 1745. godine, tada kada su u Vlaškoj zavedeni vrlo teški feudalni odnosi. Tada nastaje tako velika migracija iz Vlaške i Moldavije i ljudi odlaze za Srbiju, Banat i Bugarsku. Zatim 1771. godine opet nastaje velika migracija iz Vlaške. Zatim 1784. godine i 1785. godine dolazi do velikog seljačkog ustanka u Erdelju protiv mađarskih feudalaca. Ustanak je bio ugušen i nastaje velika migracija i Merdelja, i onaj zapadni deo naseljen Vlasima prema Homolju- naseljen je uglavnom iz Erdelja. Na primer ime Krišćan imate u Gornjanima, a jedan od vođa ustanka u Erdelju bio je Krišćan. Tako mi kroz XVIII vek dobijamo etničku strukturu ovog kraja. Počev od 1721. godine na ovamo, Vlasi kada su naseljavali ove krajeve zaticali su i srpsko stanovništvo, koje je bilo vrlo retko naseljeno. Sačuvana je negde vrlo slaba negde jača tradicija da su neka sela bila srpska, ili su imala pre Vlaha ili za vreme Vlaha srpsko stanovništvo, kao na primer Urovića, Velika Vrbica itd. Jedan od obaveštajnih oficira austrijskih Ženej govori da je u Vrbici zatekao pola sprskog pola vlaškog stanovništva. Ili oko Milaňovca u Golubinju vidimo veliku mešavinu stanovnika. Na primer u selu Boljetinu sačuvana je tradicija o sprskom poretku, na ime da je to bilo srpsko selo.

Mi sada imamo čisto vlaško selo Boljetin, ili Topolnica, koja se tada zvala Jastrebića, imala je pola vlaškog, pola srpskog stanovništva. Vlasi su podvlašćivali Srbe, verovatno zato što ih je bilo malo ili kroz mešavinu brakova, tako da je etničko poreklo naših Vlaha uglavnom iz Vlaške, zatim iz Rumunskog Banata, još bolje iz okoline Oršave. Taj se kraj zove Almaš. Kraj od Miroča na istok i to porečki kraj i još Homolje i Zvižd, to su krajevi koji su se izmešali sa srpskim elementom. Ima selo Seno i još neka sela u Zviždu i Homolju gde su se i dan danas sačuvali Srbi. Tu je 40 :60 vlaškim selima. Migracije nastaju i docnije za vreme srpskog ustanka. Prilično je za vreme srpskog ustanka prešlo Vlaha iz Vlaške. Ima porodica koje i danas topampte, i jedan od vodja ustanka seljaka u Rumuniji 1721. godine u vezi sa Heterijinim pokretom bio je Đudor Vlademiresku, koji je bio tadkoje jedan od boraca. I On je bio dobrovoljac kod Hajduk Veljka u ovim krajevima. Zatim jedan od najvećih migracija bila je 1834. godine kada je u selo Mihajlovac došao jedan deo porodica iz sela Kamenice. Poslednja jedna masovna migracija posle 1848. godine, 1850, 1855 i 1856. godine. Verovatno tonije bilo najednom, već u jednom razmaku od nekoliko godina doselili su se kao rudari u Majdan Pek. Bilo je i pojedinačnih migracija kroz čitav XIX vek čak iposle 1831. godine u Rumuniji bio zaveden i to je izazvalo prilično migraciju i bežanje iz Rumunije, zbog ovakvog feudalnog pritiska. I cigani koji znaju vlaški u okolini Obrenovca - njihov položaj je bio najteži u Rumuniji jer su bili gototo robovi. I Marks u svom kapitalu navodi ^{Jobadija - Kuka} ~~viškonatno~~ lokalnu formu porobljavanja u Rumuniji za vreme fudalizma. To je bilo 1864. godine i bila je potpuno redovna praksa takva u Rumuniji i Meksiku.

Evo tako J nastalo etničko vlaško stanovništvo, poreklom iz Vlaške, Rumunskog Banata i Erdelja. Kod srpskih etnografa postoji jedna druga teorija da su ovde živeli Srbi, da su prešli za Rumuniju i da su se povlasili i ovde vratili.

Mnogo je bitnije kako se formirala svest naših Vlaha, dakle ova svest naših Vlaha ovakva kakva je i danas, gde su istorijski koreni tome.

Ja mislim da je to mnogo važnije i bitnije nego golo etnografsko poreklo. Sve do austro-turskog rata koji je bio između 1788-1791.

u to vreme, naši Vlasi živeli su prilično izolovani, u izolovanim grupama u selima u svim krajevima, konzervativni, zaostali, baveći se stočarstvom, osim možda na ovim rubovima toga etnografskog područja gde je bilo bolje zemlje i bavili se više poljoprivredom i tako žive zbog te izolovanosti, ekonomske nerazvijenosti, teške pristupačnosti toga kraja. Tako i vidimo da su i te planine teško pristupačne gde danas žive Vlasi. To znači da Vlasi koji su bili isključivo seljaci da su najprimitivniji, da tu nema neke diferencijacije društvene, dok obrnuto kod Srba posle 1788 i 1791. godine nastaje naglo klasna diferencijacija u selima, kada je i srpski živalj u to vreme bio seoski, dok su gradovi bili naseljeni Turcima, a pravoslavnik koliko je bilo bili su Cincari i Grci, a u selima isključivo seoski element. Kod Srba tada naglo nastaje klasna diferencijacija na selu zbog velike trgovine sa stokom, stvaraju se takozvani trgovci sa stokom, ljudi koji stižu izvesna iskustva politička, što se kreću i što stvaraju velike poslove i veze što prelaze u Austriju. S druge strane jedna vrlo važna stvar je što se srpska selo diferencira, stvara se jedan sloj sposoban za vođenje, i to na širem planu. S druge strane, kod Srba je razvijena prilično i nežinska uprava koja je znatnu ulogu odigrala u formiranju srpske države i srpske buržoazije. Ovo pitanje naročito u poslednje vreme obraduju istoričari. I treći element je, što se kod Srba stvarao jedan broj ljudi koji su manje-više istovremeno i trgovci sa tovarom. Za vreme ratova između Pazvan Oglua i legalnih Turaka Srbi su bili tada redovna vojska za Karamustafu. Za vreme frajkerja jedan broj stiže vojničko i političko iskustvo, za vreme Austrije. Kada su Srbijom vladali Janičari počelo čitlučenje, jedna forma feudalizma daleko teža nego raznije spasiluk, kada je počeo feudalac seljaka da vezuje za zemlju; dok je ranije on morao da da samo izvesne feudalne obaveze, sada se pojavljuje čitluk sahibija koji vezuje seljaka za zemlju i trguje istovremeno sa seljakom i sa zemljom. Taj pritisak koji su srpski seljaci osećali - osećali su i vlaški seljaci i imali su istog neprijatelja inovertnog Turcima, koji je i feudalac u isto vreme i koji učvršćuje svoj feudalizam i daleko oštrije izrabljuje taj seljački element. Vlasi u to vreme nisu još bili razvijeni i određeni razvitak nije ih doveo do onog momenta da budu sposobni za razne akcije. Dok Srbi pišu razne peticije i preduzimaju razne akcije i zahvaljujući tome što je srpski element

imao taj kada r utičajnih ljudi i politički iskusnih ljudi, srpski elemenat je bio taj koji organizuje ustanke, koji su bili stvar zajedničke borbe u ovim krajevima , i Srba i Vlaha , tako da ti ustanci nisu isključivo stvar Srba i nisu ih oni isključivo dizali, nego stvar s eljakog elementa, svih seljaka u istočnoj Srbiji koji su i jedni i drugi trpeli iste zulume i pritisak feudalizma zbog prelaženja na čitlučenje. Vodeći elemenat u ovim ustancima bili su Srbi, na ovoj teritoriji Milenko Stojković, Petar Dobrnjac i Hajduk Veljko. Svi su oni Srbi, dok je u Hajduk Veljkovoj vojsci bilo pola Srba , pola Vlaha. Na primer , vojvoda Paul Matejić takodje je bio vodja ovog ustanka Vlah, ili Petar Urovičan, takodje kod Hajduk Veljka. Ali to su drugostepeni ljudi po važnosti, jer tada nije bilo toliko uticajnih ljudi kod Vlaha.

Oni imućniji, ugledniji ljudi mogli su da budu samo za svoje selo ili za neko okolno selo, a Milenko Stojković je bio vrlo ugledan za čitav ovaj kraj. Ili Momir iz Lučice.

Meni se, drugovi, čini da ta srpska revolucija , I i II ustanak, ima za naš kraj i III ustanak od 1831-1833. god. kada su ovi krajevi definitivno priključeni vojničkom skcijom iz Srbije nego je i Negotin zauzet a tek je kasnije kapetan Tenka, došao do toga da su stvarno ovi krajevi preživeli i III ustanak. Ovakva revolucija je išla kroz tri ustanka tako da su ti ustanci bili popuno zajednička stvar i Srba i Vlaha, i kroz tu stvar turski feudalizam bio je razbijen do poslednjeg ostatka. Znači, i srpski seljaci i vlaški seljaci iz toga su izvukli duboke posledice, jer tu oni primaju zemlju direktno iz ruku revolucije koje je delo i jednih i drugih, a gde je vodeći elemenat bio srpski. Marks je to pitanje podvlači gde je seljak dobio zemlju : na istoku od proletarijata, na zapadu od buržoazije, a ovde iz ruku revolucije. To je odigralno krupnu ulogu u formiranju svesti. Današnja Srbija sa knezom Milošem takva kakva je bila što se tiče seljačkog elementa daleko naprednija, jer je nosila sve elemente revolucije, sa razliku od feudalne Rumunije, ili od feudalnog pokreta u Madjarskoj, gde su živeli rođjaci jednog dela naših Vlaha. U to vreme taj naš seljak prima zemlju iz ruku te revolucije i postaje slobodan seljak, za razliku od rumunskih seljaka , a meni se čini da ovaj elemenat u formiranju svesti igra prvorazrednu ulogu.

Drugi elemenat, koji je isto tako važan, što se za vreme prvog perioda srpske države ona se nije tako jako učvrstila, ma da je bila samovolja kneževa i kapetana. Vladala je istihija, i srpska sloboda je bila više potencirana nego što bi mogla da bude u jednom čvršćem pravnom poretku. Zemlja nije bila samo oduzeta od feudalaca nego i zahvaćena. To je vrlo važno u našem ekonomskom razvitku prve polovine XIX veka, mogao si zemlju da zauzmeš i prokrečiš , i to je tvoja zemlja. To je naročito važno za vlaški elemenat.

Treći momenat koji je važan, to je, drugovi, dalji ekonomski razvitak pa i politički razvitak, naročito kroz prvi period života te srpske države u čije su stvaranje učestovali i Vlasi zajedno sa Srbima, naročito formiranjem ekonomskih centara i buržoazije u ovim krajevima, one prvobitne buržoazije i inteligencije, zajedno sa buržoazijom. Vi znate, da kod formiranja svih nacija ogromnu ulogu igraju centri koji deluju na koncentraciju jedne nacije , na koncentraciju jednog naroda . Recimo kod Slovenaca Maribor , pa Trst, pa Ljubljana. Tu se formira domaća buržoazija koja je kroz svoje interese, upravo preko svojih interesa bori se za koncentraciju čitavog naroda, da bi dala podlogu veću i jaču svojim interesima, da mobiliše oko sebe, itd, Mi kada pogledamo naš reon koji je naseljen Vlasima, svi centri koji su bili ekonomski centri i donekle i administrativni centri, uglavnom su bili srpski. Ako pogledamo sva mesta, uzmieste Negotin, Zaječar, Požarevac, Petrovac na teritoriji toga područja, na periferiji toga područja stanuju Vlasi. Pa i manje važni drugi centri gde žive Vlasi, kao Milanovac, Žagubica, sve do Boljevca. Sve su prvo Srbimanaseljeni, i baš radi onog što je društvo bilo već razvijenije nego što je vlaško društvo, tako da prva buržoazija koja se formira bila je srpska . Ona mora da bude etnički srpska, jer ako izvršimo analizu tih prvih trgovčića i trgovaca oni su bili Vlasi, ali oni vrlo brzo postaju trgovci i buržoazija , oni se vrlo brzo posrbljuju čim napuste onaj primitivan sklop života Vlaha. Tako da ono njihovo delovanje nije moglo da bude delovanje Vlaha kao posebne ekonomske celine. Znači nije se stvarao taj elemenat , a to nije ni buržoazija ni intelektualci Vlasi, preko kojih bi delovala rumunska buržoazija. Rumunska nacija se formira počev od sredine prve polovine XIX veka, tako da se kroz XIX vek tek formira rumunska nacija. Vi znate, 1859. godine dolazi do ujedinjenja Moldavije i Vlaške i stvaranja Rumunije, tako da nije imala preko koga da deluje , da se

uključiti kao deo rumunske nacije. Nisu bili ta buržoazija preko koje bi ekonomski bila privlačna, jer da bi se oduprli srpskoj buržoaziji moralibi da se oslone na rumunsku buržoaziju, ili treća mogućnost da se formira treća nacija od Vlaha. Znači, čitav ekonomski život kretao se preko srpske nacije. Znači drugi elemenat koji je važan, koji je onemogućavao niti formiranje posebne vlaške nacije, niti ijedenost rumunskih nacija, već ih je uklopio u ekonomski i kulturni razvitak srpskog naroda, i Treći momenat, koji smatram isto tako važan, koji samo hronološki dolazi na treće mesto, to su svi oni momenti koji su proisticali iz zajedničkog života i razvitka Srba i Vlaha i sudbonske povezanosti iz zajedničkog života. U prvom redu to je zajednička država, zatim zajednički narodnooslobodilački ratovi, zatim zajednički politički život. To vidimo i iz janiča-rske bune. To je bila zajednička stvar i Srba i Vlaha, zametnuli su kavgu Valjako-nci u Timočkoj buni.

Drugovi, ta tri momenta, meni se čini, da su odigrala odlučujuću ulogu u formiranju svesti kod naših Vlaha, za koju možemo da kažemo da je takva da se osećaju duboko srbofili, odnosno da se osećaju Srbima.

Ja izdvajam kao posebno pitanje srpskog državljanstva. Evo, ja sam ispitivao radi čega se osećaju da su Srbi, Ja ne znam, ako ste nailazili, oni kažu da sebe nazivaju Srbima, a Vlasima nazivaju u odnosu na jezik za lokalnu upotrebu. Ili kada je reč o njihovom odnosu prema Rumunima i drugim nacijama. On sebe naziva Srbinom. On pod srbinom podrazumeva srpsko državljanstvo. To je uostalom manje-više kod formiranja svih nacija. U Francuskoj nisu bili svi Francuzi kada se formirala nacija, kao što su Bretanjci i Provensalci. I uvek znači počinje od državljanstva, a docnije kod stvaranja svih onih drugih elemenata pogotovo kada dodje definitivno pobeda i zajednički jezik, tada se definitivno osećaju kao deo određene nacije. Tako i dan danas naši Vlasi kada su upitanju druga nacije. Tako i dan danas naši Vlasi kada su u pitanju druge nacije i Srbi kao neka celina, oni sebe ne izlučuju od Srba, i samo sebe nazivaju Rumun kada je u pitanju lokalni naziv, od prilike kada mi nazivamo Torlacima sve u Zaječaru, a sebe pak nazivamo Srbima. Ja mislim da je to istorijski razvitak ipak opravdao, i ja mislim da su ove tri činjenice osnovni faktor u formiranju njihove nacionalne svesti.

Mi i sada zatičemo u ovim našim krajevima sredinom XX veka da se osećaju Srbima. Samo je posebno pitanje jezika. Pitanje jezika je drugi krupan faktor kod Vlaha.

Nesumljivo da je jezik kod formiranja nacije onaj koji igra veliku ulogu ali ne i isključivu ulogu. Ja znam neke etničke grupe koje govore drugim jezikom a osećaju se da pripadaju suprotnoj naciji u Albaniji imate nekoliko makedonskih sela kod Korče koja govore makedonski a osećaju se Albancima. Imate obrnuto u Makedoniji nekoliko sela koja govore albanski a osećaju se makedoncima. Svi naši Vlasi ne govore albanski a osećaju istim dijalektom već govore sa dav dijelekta. Njihov jezik se razvijao i razvio se toliko koliko je mogao da se razvije u njihovom primitivnom elementu, u prvom momentu za pastirski život. Ja znam da za te pasirske stvari ima više reči nego za srpski jezik, a što se tiče drugih stvari taj jezik nema izraza i pojmova, i to je velika smetnja za njihov intelektualni razvitak. Zato svim drugovima koji dolaze iz drugih krajeva Vlasi izgledaju priglupi. Ali njime je strahovita smetnja siromaštvo jezika, i to mu je smetnja za formiranje pojmova. I sada, kako se razvijao vlaški jezik za život dole, nesumljivomora da se bogati taj rečnik. Recimo, uzmete život organizovane države, pravni, ekonomski, nesumljivo i taj vlaški jezik koji je već i takav bio da je imao pola reči slovenskog porekla i to Bugarskog, jer izgleda da su Bugari stariji Sloveni, tako da je rumunski jezik postao mešavinom starih rumunskih jezika i jezika bugarskih slovena, a docnije se vlaški jezik bogati baš srpskim rečima, tako da imamo proces da izumiru vlaške reči i da se sve više javljaju srpske reči. Znači ima jedan odredjen proces koji je vrlo spor, i znači da ne možemo da govorimo uopšte o poletu toga jezika, a stanje u kome se nalazi ne može ništa ozbiljnije da se preduzme, pogotovo neka prosvetno-kulturna delatnost ne može uopšte da ide preko njega.

Na primer, nasuprot imamo rumunski jezik koji ima sasvim suprotan pravac. Rumunski jezik je nastao kroz XIX vek kroz formiranje rumunske nacije. On preživljava latinizaciju dok ovaj preživljava srbizaciju. Već organizovana rumunska nacija koja stvara rumunsku kulturu ne samo što dopunjuje rumunski jezik raznim rečima iz latinskog odnosno francuskog jezika, koji je igrao jaku ulogu za razvitak rumunske kulture, već je čak čisto i latinske reči unosio i rumunske reči zamenjivao latinskim rečima.

Tako akademija nauka u Rumuniji svake godine je kroz XIX vek izbacivala 200-300 novih reči mesto slovenskih reči. To je imalo i drugog razloga, jer su se, plašili obzirom da su bili opkoljeni slovenčima. Rumunski jezik književni po kome se razvija rumunska kultura jeste potpuno stran jezik vlaškom jeziku, bez obzira što su postali iz iste baze. Čim je neka ozbiljnija stvar koju moraš Vlasima da objasniš- moraš da predješ na srpski jezik. S druge strane ako moraš na rumunskom jeziku da ~~zavedeš~~ škole, onda bi oni morali da uče potpuno nov jezik.

Njihov jezik u stanju u kome se nalazi jeste jezik koji se razvijao srbizacijom. Srbizira se zbog razvitka proizvodnje u ovim krajevima, jer se vlaški jezik polagano razvijao i zbog one njihove svesti, zbog stanja njihovog jezika a naš čitav društveni razvitak gura i zato se vlaški jezik polagano razvijao, ~~i zbog one njihove svesti, zbog stanja njihovog jezika i naš čitav društveni razvitak gura i zato se vlaški jezik polagano razvijao~~ i dvojezički elemenat sa srpskim i vlaškim jezikom. Mi imamo djaka kojima je potpuno swjedno dali govore srpskim ili vlaškim jezikom. Mislim da će perspektivno vrlo brzo vlaški jezik da se razvije kao dvojezički elemenat.

Vasljević Živan :

Da li ima još nekih interesantnih momenata između I i II svetskog rata, kao što je gledanje srpske buržoazije.

Vučković Sreten :

Od I svetskog rata do II ja se ne bih osvrtao na to što su Rumuni tražili. Rumuni su na mirovnoj konferenciji posle I svetskog rata postavljali pitanje Banata i tražili ga, ali ja se ne sećam, bar ja, i u razgovoru sa drugima da je bila neka reakcija ovde, jer ovde Rumuni nisu mogli nikakav uspeh da imaju, osim tih špijunskih kentara. Koliko su oni bili ozbiljni, nikada nešto ozbiljnije nije bilo.

Kako je buržoazija gledala na ove krajeve ? Ne kao na nešto posebno, već kao na sve krajeve koji su bili naseljeni sa primitivnim elementom. Mi znamo da buržoazacija pre rata nigde nije mogla da ubira glasove, naročito na onim izborima posle 6. januarske diktature, reakcija i buržoazija nije mogla da ubira tako mnogo kao ovde kod nas i na Kosmetu. To su dva najprimitivnija elementa na teritoriji Srbije, bez obzira što je bilo velikog otpora na Kosmetu, bilo je i kačaka i ustaničkih akcija, ali bez obzira na sve to buržoazija je mogla najlakše da ubira glasove na izborima u tim krajevima. Za razliku od Kosmeta buržoazija i dinastija smatrali su ovaj kraj vrlo odanim, tako da buržoazija Vlahi nije uopšte odvajala od Srba i prilično se sigurno na vlaški elemenat oslanjala prilikom ugušivanja nacionalnih oslobodilačkih pokreta u Hrvatskoj i Crnoj Gori onaj zelenaški ustanak, tako da su odavde jedinice slate sastavljene od Vlahi. Zatim od vlaških političara najpoznatija i najugledniji bio je Pop Djoka Popović, bez obzira što je bio član demokratske stranke on je bio jedna od vrlo poverljivih ličnosti velikosrpske buržoazije i dvora. On je 1925. godine prvi otišao da pregovara sa Radićem. Da li je on uspeo, ali njegove pretnje uspеле su i on je bio emisar i prenosio šta drugi rade. Radić je uskoro postao ministar prosvete. Na primer jedan iz porodice Kazimirovića bio je narodni poslanik. Ja ne znam pored Pop Djoke ni jednog drugog političara Vlahi.

Između I i II svetskog rata i još ranije kada se govori o razvitku buržoazije i Vlasi se diferenciraju ali ta njihova diferencijacija nikada nije dostigla stepen diferencijacije kod Srba. Takvo njihovo diferenciranje doznije na selu stvara kulački elemenat koji je bio oslonac veliko-srpske buržoazije. Tako isto i inteligencija koja je poreklom vlaška, ona se još brže posrbljuje ali ta vlaška buržoazija odnosno srpska buržoazija bila je prilično jaka i politički uticajna i na nju oslanja Srpska politički elemenat.

Ja bih izdvojio još jedno pitanje- šta znači klasni razvitak i kada se pojavljuje jedan razvijeniji sloj nadiferenciran, jedna klasa. Jedini slučaj gde je došlo do trvenja između Vlahi i Srba to je između kulačije vlaške i srpske po pitanju hibrida.

Kako srpska sela mogu da sade kalem a vlaška sela hibrid. To je bila sasvim lokalna stvar i u političkom radu možda o tome treba malo voditi računa . Iz tih razloga ista je tako bila snažan oslonac vlaška kušačija za srpsku buržoazciju, zato je i moglo za vreme rata da budu četnici. Četnička organizacija znači veliko-srpsku organizaciju to je za to ona mogla da bude uticajna kod Vlaha i uticajnija nego što smo mi bili. Ja mislim da je to osnovno. Ja znam i pole rata, tamo gde je seljačk zaostaliји elemenat, politički neobavešten- tamo su uspeli razni neprijateljski elementi da izazovu razne incidente pa čak i krupnije a nisu uspeli tamo gde su nam vojnički protivnici. Samo ja mislim da je razlog takva politička zaostalost, i izvesne komitske tradicije teme doprinose. Neki su bili komite kao na primer Golubović iz Rudne Glave. Na toj bazi su se neki i priključili. Istina docnije je otpadao kulački elemenat na politički oslonac ali nije direktno učestvovao. Što se tiče hajdučije i pljačkaša to je posebno pitanje.

Koliko ja znam , kao što Grci negiraju da postoje Makedonci u Grčkoj i velikosrpska buržoazija jednostavno je integrisala. Interesantno je samo koliko ja znam, što se tiče pokušaja Rumuna da vrše agitaciju da nikada nije bila neka velika represalija od strane velike srpske buržoazije , koja je inače bila darovita^u tome, ali ipak je vršila, ali to vršenje je bilo nešto malo više ozbiljnije početkom ovog veka. Recimo Vlasi su tada nosili one " čapce " kao obeležje. To je zabranjeno da se nosi. Zatim one velike šubare što su Vlasi nosili, sada nose malo drukčije.

Rajko Daković

Interesantan je jedan podatak kod velike srpske buržoazije. Mislim ovaj slučaj u Brestovcu Jovana Ilića učitelja, koji se otvoreno izjašnjavao da je Rumun a recimo Sava Milanović je bio Srbin, i recimo dogovor sa sreskim načelnikom i velikom srpskom buržoazijom. Pokušavali su i uspeli da ga toliko izoluju da ga naprave da je bio lud, ma da je pre toga bio pušten iz zatvora intervencijom Kraljice Marije.

Slobodan Urošević

Ovde je bilo opšte poznato da je on bio emisar i jedan od najpoznatijih ljudi demokratske stranke. Inače Pop Djoka je ovde uživao odličan autoritet, kao čovek koji je Vlasima bio simpatičan. On odlazi na zbor čezom u Mihajlovac, Vlasi prilaze, skidaju kapu, ljube ruku. On se tu posebno postavio. Inače recimo odnos veliko-srpske buržoazije prema Vlasima, juče smo nešto o tome razgovarali. Ja se ne sećam u toku vremena između dva rata da je ovde bio sreski načelnik Vlah. Recimo oni su u žandare uzimali sa svog područja tako da su u uzvesnom smislu, kako ne može da se govori ovde u Krajini o toj nacionalnoj diferencijaciji a i ekonomska diferencijacija sada nije izvedena kao u Zaječaru i Boru, mi ovde nismo imali neku buržozaciju da bismo imali kao antipod proletarijat. Interesatno je ovo da osim lokalnih političara srpska buržoazija pronalazi političare u unutrašnjosti Srbije i dovodi ovde recimo, Steva Vasiljević poslanik Brzopala - nački, Dragiša Stojadinović, Velizar Janković. Ljudi koji su dovučeni odande kao Srbi kandidovani u vlaškim selima.

Meni je takodje palo napamet nešto da pitam. U XVII veku ispalo bi kao da bi ovo bio brisan prostor. Vlasi drže bolju zemlju nego što drže Srbi. Uzmi Kobišnicu, vlaško selo, sva zemlja u ravničarskim krajevima je u vlaškim rukama. Recimo oni drugi krajevi, Sikole, Popovica kao i stara naselja imaju i drugo objašnjenje.

Vučković Sreten:

Pogledajte koji je najprazniji prostor u Srbiji. To je Kučevo Homolje to je gro, vlaško u Požarevcu je već mešavina Srpsko -Vlaškog stanovništva. To je onaj geopolitički elemenat o kome sam govorio kod formiranja i on je odigrao svoju ulogu. A drugo, to je dalje jedan momenat - ovaj prostor nije bio baš prazan, bio je naseljen pre dolaska Srba sli vrlo malo, i to je onaj stočarski vlaški elemenat, ne u smislu etničkom, i to ovaj čitav kraj do Smedereva i Beograda.

U turskom arhivama pronadjen je čitav spisak seljaka i baš po imenima vidi se da su Srbi. Za Smederevo, Snadjak i Braničevo u srednjem veku to nisu etnički Vlasi nego je to pastirski elemenat. Etničko poreklo Crnogoraca je od tih Vlaha a oni su nekada bili Vlasi ali ipak pocrnogročeni. Poslednji deo takvih Vlaha postoji u Žlnu. Čak na primer 1551. godine Bosnu naseljavaju Muslimani, katolici i Vlasi doseljeni iz Braničeva i Beograda. I Sikole, i Karbulovo, i Popovci sigurno da imaju pored doseljenog kosovskog elementa toga starog vlašskog elementa.

Drugo, još jedna stvar, ove krajeve su izbegavali kao što je Negotin, Brza Palanka, Tekija, zbog toga, što su sve ~~kraja~~ vojske iz Turske išle preko ovih krajeva prema Temišvaru. Ovaj stari elemenat je bežao odatkle bliže planini i tako kada je nestalo tih velikih pohoda docniji elemenat mogao je da ih naseli. O Sikoljanima se govori da su došli iz ravnice i da su se posle tu naselili.

Vasljević Živan:

Da li bismo u ovom smislu mogli da vidimo da li ima neko drugačije mišljenje ili pitanje ili da se možda zadržimo, ako može još nešto da kaže, na period između dva rata pošto je to vezano i za akcije Rumuna.

Vučković Sreten:

Velikosrpska buržoazija je računala na ^uove krajeve kao vrlo sigurne za sebe. Nije ona vodila neku posebnu politiku za sebe, nego favoriziranje nekog srpskog elementa u odnosu prema vlaškom elementu. Druga stvar što je srpski elemenat davao više kadrova. Do ovog rata nije bilo školovanih kadrova Vlaha, a iz Poreča ima vrlo mnogo školovanih ljudi ali su to sve Srbi tako da nije posebno favoriziran srpski elemenat, ali se dešavalo kada dodje stranac ovde se oseća vrlo tuđ, jer se Vlasi ovde više lepe za Srbe, i misliš da je obrnuto da Vlasi idu ka Srbima a ne Srbi ka Vlasima.

Do prvog svetskog rata ni jedan momak nije se ženio Vlahinjom. Koliko je znam kosovski elemenat nije se ni ženio ni udavao torlačkim elementom.

Pošto je Mihalovac postao od srpske varoši Poreča i vlaškog sela Porečkovca, obično je bio nepisani zakon da su na izborima birani predsednik i dva kmeta, jedan je bio obavezno Srbin a drugi kmet Vla.

Urošević Slobodan:

Ta srspska buržoazija interesatno se održala prema onoj akciji Dušana Popovića, koji je bio uzet kao stipendista rumunske vlade. On je završio fakultet i profesor je, kažu da još uvek živi u Rumuniji. Za njega se znalo da je uzet iz vlaškog sela i da bi trebalo da stvori neki punkt. Medjutim to se nije uopšte proširilo i nije se mnogo gledalo na taj njihov stav, ma da je imalo i bilo je slučajeva, naročito u vreme kada su bile oštre političke borbe, naročito u vreme, da su sreski načelnici proučavali to pitanje i pritiskali na veze sa njim, i ja verujem da je vlast ovakva kakva je bila ipak pružala otpor na ove tendencije Rumuna kakve su bile ali to nije imalo nikakvog odjeka kod Vlaških živilja.

Rajko Djaković - Bor

Ja mislim da se posle prvog svetskog rata oseća jedno veće pritiskivanje na Vlahe. Bor ima jednu specifičnu situaciju.

Urošević Slobodan:

Recimo pre prvog svetskog rata preko ovog područja ozbiljno se razvijalo pečalbarstvo u Rumuniji, odavde vrlo malo, više od Pirota, i ovu su vezu za Rumuniju hvatali preko Kladova i Turn Severina. Naročito se živ promet osetio između Rumuna i Vlaha u svim pograničnim selima za vreme okupacije na bazi špekulacije. Inače, veze sa Rumunima su držali uglavnom kladovljani zbog Turn Severina, i verovatno zbog lakih mogućnosti za prelaz. Na primer, pre rata se prelazilo sa objavom sreskog načelnika vrlo lako u Rumuniju, Kladovljani su redovno išli u Turn Severin i uvek su između brodova išli na onu stranu. Odavde je to bilo vrlo malo. Ni kroz društvene organizacije nije bilo skoro nikakvog kontakta.

Vučković Sreten:

Pitanje pečalbarstva to je posebno pitanje. Ne mislim samo na Negotin. Bilo je mnogo više odlaska iz ovih krajeva na rad u Rumuniju naročito kroz prošli vek, Rumuni su tražili naše radnike. Timočani su najviše išli, i kada bismo pitali stare ljude - oni su tražili odavde zbog toga što su daleko bolji radnici nego Rumunu, jer su u Rumuniji radnici odradjivali taj rad zbog pozajmica. U Rumuniji je 1907. godine bio stražan ustanak, i čitao sam izvod iz knjige Krste Rakovskog, koji je kao trockista u Sovjetskom Savezu, naš Dušan Popović, je pisao prikaz iz te knjige. Pre prvog svetskog rata u Rumuniji je bilo 300 hiljada bordelja gde su živeli seljaci, Znači jedna trećina seljačkih porodica živela je u ^{carpania} ~~rumunima~~ tako da su oni zbog takvih uslova bili vrlo slabi radnici. O tome možete da razgovarate sa vrlo starim ljudima, i oni pričaju da su vrlo rado traženi naši radnici iz ovih krajeva. Tada se ipak ne uspostavlja uticaj. Ti ljudi koji su tamo radili prenosili su ovde jer su videli šta znači to feudalizam. Jedna stara žena mi je pričala, kada se rade vinogradi i kada žene vezuju likom, pa kad neka od njih izgubi liku onaj nadzornik je odmah istuče. Naše žene prestanu da rade a nadzornik ~~je stari~~ im kaže da se to ne odnosi na njih, jer su naši važili kao daleko bolji radnici. To je bilo oko 1900 godine. I kasnije nešto kada su naši odlazili na rad u Rumuniju, sli uticaj preko njih nije uspostavljen. Ja mislim da je to obrnuto delovalo, jer ovi starci pričaju i dan danas kakav je tamo bio odnos prema seljacima koji su radili na tim velikoposedničkim dobrima.

Stojanović Milenko:

Ja znam ljude iz zaječarskog kraja koji su od 1900 godine do 1908. godine ušli u Rumuniju i tamo radili po dve godine, da se nikad više ne vrate tamo. Obično su išli sa gajdama i polazili u karavanima. Ja mislim da je to obrnuto uticalo na one Vlahe iz zaječarskog kraja, da su se odvajali od Rumunije, videvši ovu situaciju tamo.

Što se tiče ovog odnosa velike srpske buržoazije, čak i prema čisto špijunskom delovanju Rumuna, nisu oni tu mnogo reagovali. Nikola Dinkuleško je dolazio ovde i radio kao špijun i stanovao kod naših ljudi. Ti ljudi nisu nikad ikusili neke teže posledice.

Račić Nikola :

Sreta je malo pre kazao, da su ljudi odlazili u Rumuniju odavde i vraćali se u zamlju. Ja sam čuo i čitao da se dobar deo povukao u Rumuniju, plašajući se zuluma turskog. Bilo je dosta momaka koji su se tamo oženili i kada je Krajina oslobođena vraćeni su ovde. Jednim dobrim delom taj živalj ima to poreklo. Mislim da je sve tačno ono što je Sreta govorio i ima dosta osnova da bude tačno, ali i ovaj element treba da bude zabeležen jer jeto istorijska činjenica.

Sreten Vučković :

Posle prvog srpskog ustanka imigracija je bila veća u dubinu Srbije, i veliki deo porodica pored Morave poreklom je iz vlaških krajeva odavde.

Račić Nikola :

Ovo je jedna hipoteza , ali ne mora da bude tačna.

Milenko Stojadinović:

Toga si imao kroz ceo XIX vek. I početkom I svetskog rata. Imao si ljude koji su bežali iz ovog kraja bilo kao begunci iz vojske ili kao krivci, i posle izvesnog broja godina vraćali se. To nisu bile krupne imigracije nego samo pojedinačne.

Strahinja Popović :

Vuk Karadžić je dugo bio ovde a međjutim u njegovim delima ništa nema o tome. Da nije možda to njegovo pisanje uništeno.

Sreten Vučković:

Ja sam čitao sve njegove spise i ima uzgred napomena o vlasima. Vuk Karadžić je spremao rumunske narodne pesme da štampa, ali to je nagorelo kada je bio u Petrogradu i slučajno su propale. Ja neznam da li je skupljao narodne pesme u Rumuniji ili ovde. Imao je zbirku vlaških narodnih pesama. Inače , u ovim stenografskim spisima nije isključeno da nešto nema. Što se tiče materijala i istorije glavno je tražiti po njihovim tradicijama ako ih arhiva lako ćemo naći. Sa tradicijom treba jako pažljiv biti, i sve pod rezervom primati.

Živan Vasiljević :

Da li može nešto da se kaže o običajima, folkloru i drugim stvarima koje istorijski nešto govore u prilog onog što je drug Vučković izneo.

Sreten Vučković:

Ima običaja koji su čisto vlaški, lokalni. Ja ne znam da li su svi rumunski. Zatim ima običaja koji su rumunski, naročito što se tiče praznoverice jer ona nisu religiozni, u oficijalenom smislu ali su praznoverni. Imate neke sumodiva, je iz bugarske mitologije neki zlo-duh. Na primer stari vlasli iz okoline severne Grčke današnje Makedonije, koje je tu naselio car Samuilo, dok veliko Rumunska teorija govori da su porekom dačani. Medjutim, oni su sa Balkana u XI i XII veku tamo su se ~~daxx~~ iseljavali.

Igre su često zajedničke i tu je medjusoban uticaj Srba na Vlahe i Vlaha na Srbe. Kokonješte je rumunsko kolo. Naročito je veliki uticaj cigana. Oni su bili u vrlo teškom stanju u Rumuniji i bili su robovi u pravom smislu reči. Zato je mngo cigana bežalo u Srbiju, cigana koji govore vlaški, a oni su radeći na bojerskim dobrima bili podeljeni na rudare koji su radili na eksploataciji soli, zatim Lajeci to su čergari koji lutaju. Laja znači horda. Muzičari su bili oni dvorski cigani.

Kod drugih običaja na primer, kod ^{porastosa, ponera,} pača ima zajedničkog. Vladi mnogo više veruju u to nego Srbi. U Homolju se čitava njihova primitivna religija vrti oko toga. Kod Srba toganema toliko.

Što se tiče slava, veliki srpski teoretičari govore da je to glavni faktor. Nesumnjivo da je to srpski običaj ali koji se proširivao na neosrpski etnički elemenat. Vlasli, ^{ungurijanci} ~~bugari~~, svi su slavili, i to najviše petkovicu, svetog Nikolu i svetog Jovana, dok kod ~~govih~~ Vlaha u Ključu i Krajini stvar stoji drukčije. Jedan deo slava je prilično starog porekla. Dok jedan deo kod Brze Palanke nije slavio do pre 50-70. godina. To je bila jedna od akcija za srbizaciju i tada su popovi zaveli slave. Slave su birali ovako: napravili su tri kolačak, dodje pop i svaki kolač nameni nekom svecu, a koji izabere to je njegov svetac. To je jedna od akcija posrbljavanja. Što se tiče slavskih običaja oni se mnogo ne razlikuju od srpskih.

Kod drugih običaja na primer, kod dača ima zajedničkog. Vlasi mnogo više veruju u to nego Srbi. U Homolju se čitava njihova primitivna religija vrti oko toga. Kod Srba toga nema toliko.

Što se tiče slava, veliki srpski teoretičari govore da je to glavni faktor. Nesumnjivo da je to srpski običaj ali koji se proširivao na neosrpski etnički element. Vlasi, burjani, svi su slavili i to najviše petkovicu, svetog Nikolu i svetog Jovana, dok kod ovih Vlaha u Ključu i Krajini stvar stoji drukčije. Jedan deo slava je prilično starog porekla. dok jedan deo kod Brze Palanke nije slavio do pre 50-70 godina. To je bila jedna od akcija za srbizaciju i tada su popovi zaveli slave. Slave su birali ovako: napravili su tri kolača, dođe pop i svaki kolač nameni nekom svecu, a koji izabere to je njegov svetac. To je jedna od akcija posrbljavanja. Što se tiče slavskih običaja oni se mnogo ne razlikuju od srpskih.

Stojanović Milenko :

Ranije se nisu razlikovali, a sada se više razlikuju u slavskim običajima.

Sreten Vučković:

Svadbeni običaji su slični srpskim. Kod Vlaha vojvoda mora da nosi zastavu, obično od ženske marame. Recimo i ono sa pšenicom je isto itd.

Stojanović Milenko :

Ja sam se interesovao za nošenje hrane na groblje. Oni kažu da nikada nisu to radili. Ode se na groblje, zapali se sveća. Tek su kasnije primili one korpe sa hranom. Sada su Srbi napustili te običaje ali kod Vlaha toga još ima.

Slobodan Urošević :

Meni uvek smeta što ja uvek gledam usko negotinski. Ali ova negotinska čaršija se vrbovala iz redova Vlaha tek posle I svetskog rata.

Sreten Vučković:

Ta diferencijacija je sporije išla kod Vlaha zbog slabe mešovine. Osnovan je nivo kulture. Uzmite Kobišnicu, koja je najnaprednija vlaško selo. Kobišničanin je običan poljoprivredni odgajivač stoke, uredjuje vinograd, kuću lepo gradi, ali ovo što je baza

kulture, onaj način života u kući, ja mislim da je to posebno pitanje. To je pitanje kulture koju nosi žena. To je ono što se duboko razlikuje između Srba i Vlaha i zato se oni ne mešaju.

Slobodan Urošević:

Ja mislim da Jabukovac i Vidrovac nemaju tako velike razlike a samo je jedan jedini slučaj da je Vidrovčanin uzeo ženu iz Jabukovca.

Sreten Vučković:

U Milanovcu imaš vlaški i srpsko deo. Ranije dok je bila kulturna razlika, slaba je bila mešavina, upravo uopšte nije je ni bilo do prvog svetskog rata. Posle prvog svetskog rata kada se znatan deo uzdigao sada je ta mešavina normalna.

Nikola Račić:

Ako Negotin posmatraš, tu nema razlike između Srba i Vlaha, ko će s kojim da se ženi. Onaj iz malog sela ne postavlja da neće da se ženi sa onom iz vlaške male.

Paun Šerbanović:

Iz Popovice je udato u Plavni i o a iz Štubika u Plavni osam. Kada pogledaš način života - on je sličan, i oni u Plavni i oni u Malajnici isto žive, ali veće razlike imaš u našim selima između onih na primer u Rajcu.

Sreten Vučković:

Kod sela ima veće mešavine nego u gradu. Tu se potpuno izjednačavaju. U selu gde je seljak konzervativniji u načinu života, tu se teže mešaju.

Strahinja Popović:

I ranijese kod vlaških sela između intelektualaca nije postavljalo nikakvo pitanje.

Milorad Stojanović- Boljevac:

U nekim selima bilo je razlike u tim svetkovinama. Posebno srpsko selo, posebno vlaško kolo, posebni dućani i tragivina , ali oko vlasti nije bilo razlike. Na primer jednom prilikom je bio predsednik Srbin , drugom prilikom Vlah. Sada već ima više tih slučajeva ženidbe i udadbe. Što se tiče igranki i kola, sve se igraju srpska kola.

Živan Vasiljević:

Tu nema možda da se govori o nekim šovinističkim elementima i potcenjivanju, bez obzira gde ima i koliko ima, pitanje je samo na kojoj je osnovi.

Djaković
Rajko Bor

Kod toga pojma Vlah on podrazumeva onaj primitivizam i zaostalost.

Sreten Vučković:

Čak se uvrežilo u glavama tih ljudi da je pojam Vlah i pojam seljak jedno isto. Za mene je kada sam bio dete Vlah značio seljak, a kada se kaže Srbin shvatio sam da je to građanin. Čak i u rumunskoj literaturi od Vladimirovog kada piše Rumun, to je sinonim za seljak, a Rumun to je nacionalni naziv.

Živan Vasiljević:

Mi smo već zahvatili neka pitanja. Da li možemo još nešto da dodamo i da idemo dalje.

Sreten Vučković:

Ja mislim da utvrdimo koja je nacionalna svest naših Vlaha, da se istorijski pokaže put formiranja njihove svesti, i da kažemo njihova svest je ta i ta, na osnovu toga i toga , i ono što sam ja govorio to treba još analizirati i još proširiti.

Slobodan Urošević:

Ti govoriš o državljanstvu koje je kod njih osnovni momenat i identifikujem državljanstvo i državotvornost. Ja mislim da između državotvornosti između Srba i Vlaha nema razlike. Državotvornost je sadržina svesti a državljanstvo je samo forma kroz koju se vezuju

za odredjenu društvenu zajednicu. Problem državljanstva nije nikakav problem za ove naše Vlahe.

Kada smo hteli ove iz Sipa da nateramo da ~~u~~molbi za uverenje za državljanstvo unesu da su Vlasi, meni se desilo da je to njih uvredilo i hteli su da tuže sudu zato što ih vredjam, jer smo hteli da budemo konsekventni u pogledu njihovog opredeljenja. Oni svoju političku svest mere istom merom kao i Srbi.

U pogledu državotvornosti izmedju srpskog i vlašskog sela po meni nema nikakve razlike, i ja od kako živim nikada tu razliku nisam ni osećao. Ako se ta razlika pravi ona se pravi u vrhovima. Veštački su se ta ~~razlika pravi~~ podmetali poslanici ili se veštački stvaralo političko raspoloženje. Nekog je vezivala svest što je država ta u kojoj oni žive. To se nadovezuje na one kekonomske momente što je Sreta govorio.

Milenko Stojanović:

Ono što je Sreta govorio ne odnosi se uopšte na ta sela preko Timoka. Oni su se čak mnogo Bugarima osećali od prilike kao i Srbi u Braćevcu kao što se osećaju Srbima.

Božidar Djurić:

Ja mislim kada se radi o onim selima s druge strane Timoka važi takodje i u istorijskom smislu i za njih, samo u odnosu sa Bugarima u nacionalnom pogledu.

Živan Vasiljević:

To je do I svetskog rata, ali posle togaimaš period od 20 godina i tu ipak postoji neki srpski ~~uticaj~~.

Milenko Stojadinović:

Tu nije bila ista politika, ma da su oni mladji poreklom. Bivša Jugoslavija se prema tim selima odnosila sasvim drugčije nego prema ovim vlasima. Ovamo ekonomski su buli zaostali, politički su bili pritiskani daleko više. Uvek su se smatrali nesugurnim elementom.

Božidar Djurić :

Ja znam da su oni do-bili ovamo u ekonomskom pogledu što su podigli vinogradarstvo, ekonomski su ojačali naročito posle I svetskog rata.

Mirko Jovanović
Mirko Jovanović:

Evo jedan podatak u vezi sa ovim pitanjem. Ja sam tamo u Vrškoj Čuki imao prilike da čujem sledeće. Granica na Rudniku je bila stvorena. Na bugarskoj strani su bila sela koja su kasnije nama pripadala i jedan deo od njih bili su rudari u Vrškoj Čuki. Oni su se osećali Srbima i jedva su čekali oslobodjenje. Dolazak Bugara oni su shvatili kao okupaciju u III svetskom ratu i raspitivali su se kada će doći sloboda. Ja sam do toga podatka došao sasvim slučajno govoreći oko toga kako se osećaju Brlićani i Gorjanci . Znači da govorna razlika uopšte ne može da utiče . Onkaže , ako se sunja na nas da li smo Srbi ili Rumuni i ne samomi koji smo učestvovali u I svetskom ratu sa Karadjordjem i Hajduk Veljkom, da li smo 300 žrtava. On kaže za ova sela koja su kasnije pripojena, da su u toku rata u rudniku tako disktovali i možemo da tvrdimo da se osećaju Srbima u jednom velikom broju. Možda na taj deo sela utiče i rodbinska povezanost. Šta se tiče toga da su napredovali i dobili ekonomski i kulturno, u onoj Jugoslaviji kakva je bila i to je njih sigurno u velikoj meri još više učvrstilo.

Milenko Stojanović:

Pa čak i po neka bivša srpska sela posle 1928. godine. Ko se seća onih atenata na kasarnu u Zaječaru, posle toga je bila čitava grupa ljudi iz ovih sela preko Timoka pohavšena, maltetirana i proterivanja.

Slobodan Urošević:

1921. godine ova sela su ~~razlikovana~~ pridružena Jugoslaviji, zato što je trebalo zaštititi prugu prema onome kako su naši postavili prugu Prahovo- Niš jer je ta pruga bila u severnom delu Krajine pored same granice , i oni su onda priključeni Jugoslavi-ji.

Ja malo govorim napamet, jer se to sećam od ranije . Niz tih lica Posle I svetskog rata, svakako kako smo ih sretali u životu po sudovima , nosili su imena Ferdinand, a mnogo docnije posle I svetskog rata nose imena : Petar , Aleksandar, Tomislav i td. To su tipični graničari koji su prelazili iz jedne u drugu ruku. Oni su stvarno u toku onog perioda izmedju dva rata videli neke koristi u Jugoslaviji i govorili da žele da se vrate natrag. Ovakva državotvornost kakva postoji kod naših Vlaha, daleko su labaviji nego oni naši. O našim Vlasima ne može da se govori da li su labavi . O njima može da se govori kao što se govori o Srbima, da li primaju ovu ili onu meru, ali kod njih je druga situacija.

Ja zham pre rata, na primer oni se nikad nisu izjašnjavali na javnom glasanju nego za vladinog kandidata, za režim, i kod njih 1935. i 1938. godine nije bilo nikakve agitacije, samo je načelnik prošao kroz ta 3-4 sela, tako sđ koš njih i vodila politika.

Živan Vasiljević :

Čime se to može objasniti ?

Sreten Vučković:

Tu igra ulogu i izvesna tradicija.

Djanković
Rajče Bor

Oni su u te žandarmerijske stanice tako odabirali ljude što zbači da je postojalo ipak izvesno pritiskivanje.

Redimo sela koja su pored Morave , Šuprije , to su čisto srpska sela. Recimo Bigrenica ,Batinac, Židilje itd. to su čisto vlaška sela.

Sreten Vučković:

Ja mislim da je to politička primitivnost i slaba svest, a s druge strane imate otpora baš od vlašskog sela.

Na primer Rudna Glava, a ja ne vidim da je tamo cveće. Ima i mangelnih osobina što je od ranije formirano, što se dešava kroz tradiciju, kroz narodnu filozofiju. Recimo razlika između Vlaha i onih Burjana i Carana je ogromna mentalna razlika.

Slobodan Urošević :

Ima nešto što je smetalo Srbe i Vlahe da ipak na ovom području naprave neki tešnji kontakt.

Božidar Djurić :

Da li je srpska buržoazija ili taj pokret koji se razvijao, kada se stvarala nacija, imao razloga da iz toga izvodi zaključke i u Rumuniji uopšte, ako hoćeš da bi mogao da vodi neku posebnu politiku prema njima.

Sreten Vučković :

Ja mislim da srpska buržoazija neku posebnu politiku, kao što je vodila prema Šiptarima, Madjarima i Rumunima nije vodila i prema Vlasima i njih je uvek računala kao vrlo siguran element, kao svoju Vendeju na koju može da se osloni, zato što je i srpska buržoazija bila svesna toga, Srpska buržoazija za vreme od 100 godina života moderne srpske države nije ovdeimala ni jedan sukob nacionalnog karaktera. To je bitno, ali pojedinačne pojave su uvek manje- više imale špijunski karakter. Takvih je bilo i u srpskim krajevima, ali na bazi većeg vlašskog ili rumunskog nije srpska buržoazija imala ni jedan jedini slučaj.

Takozvana lokalna buna za vreme Aleksandra Obrenovića, to je bila čisto seljačka stvar kakva je bila u Goračicu i u Srbiji kao što je bila. To je bila srpsko-vlaška buna ali čisto na bazi pokreta seljaka pod vođstvom te male srpske buržoazijske inteligencije, koja je bila pod uticajem zapadnjačkih demokratskih ideja.

Milenko Staojanović :

Pa i najnovije stvari pre rata, oko izbora 1938. godine, tuče koje su nastale nikakve veze nisu imale sa vlasima. To je bio jedan čisto politički pokret.

Vidan Aćimović :

Čini mi se, sada posle 10 godina oslobođenja, i danas još uvek vidimo da mala deca u većini slučajeva u tim porodicama govore vlaški. Mislím da tom pitanju treba da nadjemo uzroke, da li je u pitanju naša aktivnost u tom pravcu ili je to njihova sopstvena ljubav koju oni gaje prema tom jeziku ma daje siromašan i nemože da mu posluži. Sada imamo radio aparate u selima, vrlo se rado slušaju rumunske radio stanice. Prema materijalu koji smo ranije prikupili vidimo da je veliki broj Vlaha bio pozivan u Rumuniju na visoko školovanje, pa su čak i deca pozivana. To je bio pokušaj rumunske politike da na taj način dobije ljude koji bi bili na njihovoj liniji i koji bi ovde kasnije trebali da rade. Medjutim, i ta akcija Rumuna bila je minimalna i bilo je svega oko 10 tih ljudi. Izmedju ostalih bio je Kristo i nekoliko tih ljudi koji su kasnije dolazili ovde i radili natoj propagandi. U tom cilju su vodili i neku anketu.

Živan Vasiljević :

Ja bih zato da to pitanje uzmemo kasnije kao poseban problem, kao uticaj Rumuna.

Vidan Aćimović :

Vidi se da ovdašnji Vlasi nisu nikada sami nešto preduzimali nego su uvek bili podstaknuti od strane Rumuna. Nema ni jedan slučaj ni za vreme rata da su sami iz svoje sredine stvarali organizaciju i dali joj masovni karakter, ali su te organizacije bile formirane od strane rumunskih vlasti.

Sreten Vučković :

Znači nije se ni formirao taj kulturni centar ni taj element koji bi bio sposoban za to. Mislím na vlaške intelektualce koji su samo poreklom Vlasi. Čak mi imao slučaj da si imaomedju njima većih veličina nego što su bili naši Srbi.

Božidar Djurić :

Kada se govori o tom pitanju kako gledaju Srbi seljaci na Vlahe, ja znam kao dete, kada sam išao u školu, a i sada mi uopšte nismo pravili nikakve razlike, osim onog što smo znali da su Vlasi. Mi smo znali da su oni jedno isto u odnosu na državu.

Strahinja Popović :

Ovi iz Timočkih sela kažu da su dolazili u Rajac i druga sela na nadnicu, da su im tu davali posebno da jedu i posebno su im spremali hranu.

Božidar Djurić :

Mi smo kao djaci išli u Tabakovac kao i u svaku drugu školu i nismo pravili nikakve razlike , bar kako se ja sećam ili kako ljudi pričaju.

Milenko Stojanović :

Kada se radi o vlaškim školama to je posebno pitanje C kojim sam kod Vlahom govorio, oni su govorili - kakva vlaška škola, hoćemo vašu školu i da idemo u vašu školu, i ako je to bila neka linija. Što se tiče istorije , koliko sam ja razgovarao sa ljudima i ranije dok sam bio u Jabukovcu i brzopalanačkom srezu, osećam sam kod ljudi izvesan organski strah od Rumunije, koji oni ne mogu da objasne. To je organski strah koji je stvorila tradicija. To su oni koji su pobjegli iz Rumunije i kod njih je ostalo u Tradiciji da je u Rumuniji vrlo loše stanje, da ne sme niko da se vrati.

Božidar Djurić:

Kod njih se mnogo manje govori o čokojima nego o bojerima. Seljak je trpeo mnogo više od čokoja.

Milenko Stojanović :

To više nije određeno, ali je to prošlo kroz tradiciju u neki organski sastav naših Vlaha, taj strah od Rumunije. Toga mnogo nema u Mihajlovcu a više ga ima kod ovih sela unutar.

Božidar Djurić :

Ima i ovakva pojava, drugi deo ovih Srba iz zapadne Srbije kaže : svi ste vi Vlasi i ne shvataju ovaj problem.

Milenko Stojanović :

Vlasi koji su služili vojsku uzapadnoj Srbiji imaju mnogo rdjavu uspomenu na vojsku nego oni koji su bili u Hrvatskoj , Sloveniji, Makedoniji i Bosni.

Sreta Vučković :

Ima 23 sela u Bugarskoj čisto vlaških a 3 su mešavina, Na putu Vidin- Kula zapadno su vlaška sela a istočno su mešana.

Milenko Stojanović:

Iz toga bugarskog dela slali su u Bukurešt na školovanje svoju decu i na Sorbonu da završe školovanje o trošku Rumunije. Toga nije bilo iz naših sela.

Božidar Djurić :

Sreta je govorio o rumunskim popovima. Kakav je bio odnos crkve i kako se posle razvijao.

Sreten Vučković :

U Kobišnici je 1876. godine još uvek služba bila na rumunskom jeziku. Po poretku stanovnika to može da se vidi. Što se tiče utvrđivanja porekla, njihove svesti, to je za nas najvažnije.

Živan Vasiljević :

Ja sam prvo zato da uzmemo ova sela preko Timoka, da ne ponavljamo što mislimo da je već rečeno.

Sreten Vučković :

Mihajlovac je naseljen 1834. godine, ali on nikada nije pripadao Rumuniji kao vlaškoj, nego su sadašnji mihajlovčani živeli na velikom ostrvu koje je pripadalo Vidinskom pašaluku a bio je pod neposrednom upravom Adakala. Ovo je ostrvo bilo zahvaćeno ustankom i tamo je bio komandant šanca Hadži Nikola. On je bio jedan od glavnih vojvoda Hajduk Veljka. On je poginuo 1813. godine posle pada Negotina. Već od 1830. godine, 3-4 godine se pregovaralo bez prekida kome će da pripadne to ostrvo, da li Srbiji Kneza Miloša ili Rumuniji, i po nekom dogovoru trebalo je da pripadne Rumuniji. Medjutim, ^{Velikoserbi} pravili su peticiju Knezu Milošu. ^{Velikoserbi} Peticije i danas postoje u državnom arhivu Srbije i karakteristične su po tome što bi išle u prilog mojoj tezi da je taj ustanak značio mnogo za život naših Vlaha. U peticiji ovako stoji: Mi želimo da pripadnemo Srbiji, pošto smo se sa braćom Srbima tukli u ustanku protiv Turaka a ne sa bojarskim rumunskim psima. Što se tiče akcije kako su prešli ovamo, jedne noći porečani su bili došli sa hajkama da ih prebace na ovu stranu i da im se da zemlja koja je bila kupljena od Jovana Dimitrijevića iz Jabukovca, i da im se ustupi za naseljavanje. I tako jedne noći Porečani dodju sa hajkama iz Poreča sa kapetanom Stefanovićem i te noći prebace čitavo selo na ovu stranu, i ~~rumunski~~ stražari koji su došli da zavedu red, bili su zatvoreni i ~~ka~~ zavezani, zatvoreni u jedan podrum. To je karakteristično i ide u prilog teze koju sam izneo o značaju srpske revolucije od 1804.- 1833. godine. Docnije bilo i špekulacije pa su se neki vraćali jer su im se iz Rumunije obećavali zemlju. Tu je bilo i seljačke špekulacije - pojedini su imali zemlju i sa ove strane i sa one strane, pa su se plašili da im ne prepadne.

Zbog toga je Mihajlovac imao docnije toga elementa kolebljivog. I narodni poslanik Dimitrije Popović bio je jedan koji je podneo peticiju o Vlasima za vreme vlade Milutina Garašanina . Taj Dimitrije Popović bio je jedan koji je počeo da radi na propagandi. On je pridobio neke trgovce iz Brze Palanke , koji su inače bili cincari ali je ta stvar uskoro propala.

Radomir Pajkić :

U Rajcu je bilo oko 28 porodica koje su vezane familijarno za Rumuniju, tako da su pre I svetskog rata i posle njega odlazili u Rumuniju i održavali veze sa njima. I sada ima u Mihajlovcu oko 10 porodica koje su familijarno vezane za Rumuniju.

Nikola Račić:

1928. godine kada se Dunav zamrzao čitavo selo je išlo u neke svadbe.

Strahinja Popović :

Ono što važi za naša vlaška sela u odnosu na Srbe, to važi za vlaška sela u odnosu na Bugare, a moj utisak za ovo vreme je da je ipak to ostavilo vidnog traga i da su donekle počeli da se menjaju da se manje osećaju Bugarima, da se to po malo gubi, jer svi drugovi sa kojima sam ja razgovarao kažu da postoje kod njih jedno osećanje da se osećaju Srbima. Za vreme ovog rata i okupacija Bugari su ih tukli i nazivali srpskim špijunima , hapsili, i oni bi želeli da se opet stvar izmeni i da se vrate u sastav Srbije i Jugoslavije. To je i radi toga što se njihov ekonomski položaj znatno popravio, kada su prišli Jugoslaviji, zbog saobraćajnih veza , ma da su oni- u ono vreme kada su prišli Jugoslaviji bili u vrlo teškom ekonomskom stanju, jer su i u Crnomasnici i Zlokuću radili na imanjima drugih. Medjutim, već u tom periodu počeli su da popravljaju svoje ekonomske stanje , da prave vinograde po ugledu na druga sela. Ti vinogradi tek su sada posle rata pristigli i počeli da ih uvećavaju tako da se u ovom periodu od 1944. godine do danas kod njih naglo smanjuje odlazak na rad u druga sela, jer mnogo bolje ekonomski stoje. Ja mislim da i zbog toga rajački vinogradi otpadaju što nema dovoljno radne snage iz ovih sela koja su je ranije uglavnom i davali. Oni ističu da je pre rata dolazilo i do gledanja na njih kao na prostije ljude, o čemu što je karakteristično za odnos pre rata prema Vlasima u drugim selima.

Taj odnos između njih i srpska sela bio je više na toj osnovi potenje-
njivanja kulturne razlike i oni su bili pod priličnim uticajem onih
ljudi iz Rajca i Rogljeva. To se desilo i oko raznih izbora, oni
koji su radili kod njih na nadnicu uticali su na opredeljenje Vlaha
kod nekih izbora . Sada nema te netrpaljivosti i nesporazuma.

Kažu da su za vreme rata bili tučeni od Bugara u vezi sa naro -
dnooslobodilačkim pokretom, kako su bar ovi drugovi kazali, nisu mnogo
znali o situaciji i nije im bila jasna situacija preko Timoka. Njihova
prva povezivanja išla su sa četnicima. Najviše je tome doprineo
Kotarčević ih Kovilova. Medjutim, kažu da je bilo pojava da su skrivali
i neke saradnike pokreta. Pri tome nepominju Vasine sinove.

Veselin Milosavljević:

Karakteristično je i ovo za ta sela da Bugari za sve vreme
okupacije nisu imali u njih poverenje. Predsednik nije bio iz tog
sela već su to bili ljudi postavljeni dekretom postavljeni iz unutra-
šnjosti Bugarske. Stvarno je da su vršili i teror nad njima. Smatrači
su da oni više vole da budu u Jugoslaviji . Ako posmatramo ta sela ima
mного više tih veza u sklapanju brakova sa onim selima u Bugarskoj
nego sa ove strane . Ima veliki broj koji su se oženili i udali iz
Bugarske , Recimo , karakteristično je i to po mom mišljenju da kod
tih sela danas nekako teže prodiru samoupravnost i uopšte ta samoi-
nicipijativa .Indiferentni su po mnogim pitanjima kao što je komunalna
izgradnja. Ja mislim da je to posledica okružnog režima pod kojim
su živeli kod Bugara. Mislim da je i to dovelo do sputavanja inicija-
tive , tako da stvarno postoji razlika kod njih, a očigledno je da ovo
teže prodiru u poredjenju sa drugim selima. Za Bračevac je bilo muke
u početku , ali je tu brže prodrlo .

Desimir Milošević :

Samo što je uporedjenje između njih i Bračevca drugo. Bračevac
je izgrazito srpsko selo. Drugčija je ipak situacija i drukčije se
to na njih izražavalo. Ljudi iz pograničnih sela teže se izjašnjavaju
po pojedinim pitanjima, nepoverljivi su i rezervisani u davanju ocene
po nekim pitanjima.

To nije slučaj u drugim vlaškim selima. Činjenica je da je pritisak Bugara na njih bio daleko veći i po pitanju školstva i ostalog. To se oseća i u jeziku. Oni imaju mnogo više primljenih bugarskih reči , i ako su bili kod njih od 1918. godine . Toga ima i kod mlađih koji su to primili od svojih roditelja .

Veselin Milosavljević :

Bugari su njima zabranili da govore vlaški u službenom odnosu.

Desimir Milošević :

Oni čak nisu ni mogli i da su hteli, obzirom da su predsednik prvi i drugi kmet bili Bugari i nisu smeli da govore Vlaški.

Strahinja Popović :

Oni su morali da farbaju svoje pantalone koje su bile bele jer su ličile na vlašku nošnju.

Veselin Milosavljević :

Oni su se mnogo podigli u komunalnom pogledu u onom vremenu od I svetskog rata, kada su se odvojili od Bugara u poredjenju sa drugim selima. Ja sam išao tamo dok su bili normalni odnosi između Nas i Bugara. Ima ogroman ~~broj~~ broj novih zgrada orga i kuća, i u velikom broju su se podigle kad suprešli kod nas, a ona druga sela su očigledno u zaostatku.

Paun Šarbanović :

To stoji kao problem da učinom malo već^I materijalnu pomoć. Onda, ovo povez^uvanje preko Timoka, kao što je pitanje mostova, prelaska, itd. I to treba da bude jedan od naših zadataka i problema . M^a da smo mi pratili tu situaciji sa to a stanovništa, mi dovoljno učinili što smo mogli u vezi s tim materijalnim uslovima koji bi ih vezivali na ovoj osnovi.

Vidan Aćimović :

Na onoj strani Bugarska ima nekoliko sela koja su čisto vlaška, kao Bregovo , Balaje i druga. Propaganda koje je radila kako na našoj teritoriji tako i na njihovoj u vlaškim selima, Bugari su preduzimali akcije grubljih razmera nego što su Srbi činili u svoje vreme. S druge strane imamo izmešanih familija i rodbinskih veza, tako da je kod nas evidentirano oko 150 rodbinskih veza koji su iz ovih sela povezani , a u isto vreme povezani i sa našim selima koji su u dolini reke Timoka. Pored toga imamo i dvovlasnička imanja tako da su isprepletani i rodbinskimvezama i dvovlasničkim imanjima. Takvih imamo oko 400 i svakako da je preko Rumunske propagande bio od interesa i između Bugarske obaveštajne službe i vlasti da to pitanje suzbijaju. Posle rata kada su ti odnosi bili s nama dobri i konsultovali se sanama, tražili su preko Beograda da se vodi zajednička borba protiv rumunske propagande.

Što se tiče sela koja su za vreme okupacije pripadala Bugarskoj, Bugari su isto tako imali tendenciju da ova sela pripoje Bugarskoj s leve strane Timoka, koja su za vreme okupacije bila pod njihovim rukovodstvom i pod njihovom upravom. Oni su preko izvesnih svojih ljudi uticajnih u tim mestima još ranije pripremali njihov prelazak, tako da imamo slučajeve da izvesne uticajne ličnosti, koje su pripremale razne govore. Govorili su o tome da su se oslobodili Srba i da oni neće više živeti pod Srbijom. Medjutim, posle oslobodjenja, to pitanje nije imalo neki širi i masovniji karakter i da se ljudi opredeljuju posle izlaska rezolucije informbiroa, gde su oni po tom pitanju kao pripadnici rezolucije pokušali izvesne ljude da odvrataju, kako treba da pripadnu Bugarskoj i tome slično. Važna je ta zajednička borba Bugara za rumunski pokret, u isto vreme i njihova politička borba da sva sela pripoje Bugarskoj. To se odrazilo naročito za vreme okupacije i posle izlaska rezolucije informbiroa.

7. Mića^{MM} - Zaječar, UDR-a

Kada se radi o odnosu prema Jugoslaviji spremni su da istaknu da nisu Rumuni , a zatim će reći da su Jugosloveni. Sveto skupa ta vezanost i koliko je to čvrsto vidi se uglavnom i po tome što će svaki

od njih, ako ga upitamo šta je, šta je to što ga veže, počće od toga da stu to bolji ekonomski uslovi, da su bliže gradu, tržištu i pruzi. U Bugarskoj je to mnogo teže da dđodju šodju do tih stvari. Taj narod nekako je navikao dana državu gleda kao na nešto kome pripada, pa danas dodje jedan, sutra drugi i njima pripada. Neosporno da su za vreme bivše Jugoslavije imali prilike da se uvere u to, makar kakav da je bio onaj režim- ipak je bio za njih povoljniji nego ono na šta su bili navikli do I svetskog rata u Bugarskoj, pa za vreme okupacije. Bez obzira na ta osećanja za Bugare oni su to primili, tu je bilo baťinjanja progona, i uopšte terorā, i tu nije bilo uopšte nikakvog političkog života. Ovo sve vreme posle ratajoš uvek ih vezuje ovaj neposredni uvid u situaciju u Bugarskoj. To naročito kada se radi o Vlasima sa one strane Timoka pitanje toga nacionalnog osećanja nekako labave. Ne radi se o nekom nacionalnom osećanju da se osećaju Bugarima, nego su spremnida trpe razne režime i uredjenja i razne druge vlasti, nekako su prilične režimlje, da se na zamere gledaju da budu prema vlastima p lojalni.

Mirko Jovović :

U ovom smislu kakava su ova sela, da kli su Srbi, Rumuni ili Bugari, oni kažu da nisu, ali imaju izvesnih osećanja zbog tih rodbinskih veza koje imaju u Bugarskoj. Ako uzjemo period posle rata, kada su razne grupe ubacivane u našu zemlju, u ovim selima manje su utočišta naših nego u drugim selima. I to je jedan od tih momenata.

Rajko- Zaječar

Mnoge rodbinske veze, iz tih sela, kao Šipikovo, kxorišćene su za ubacivanje propagandnog materija. Jedana od tih veza je i bugarski major koji je organizovao vezu i najaktivnije radio prema Gradskovskoj opštini. Oni su bili prilično opasni i vrlo opasni, utoliko više što mi nismo mogli zbog te povezanosti da tu vezu razbijemo, jer onaj Jon Ćrnjanovićsvakog petog dana je bio na našoj teritoriji.

Najmanje smo veza njihovih okkrili zbog povezanosti. Onaj major je dolazii i pozivao se na rodbinske veze svojih Vla ha i delovao preko njih.

Bugari su ga forsirali jer je poreklom sanaše teritorije i korišćen je baš radi poznavanja mentaliteta. Mi smo fiksirali da su otkrivene svega 4 veze, a onaj Jon je imao medjutim oko 40 veza. Sela Gradskovo i Šipikovo imaju najviše tih šodbinskih veza. Svako domaćinstvo ima posed i u vreme slobodnih prelazaka išli su svakodnevno . Koliko je samo ostvareno tih veza u mirnodopskom stanju a koliko putem ovih veza i koliko su izvrbovali tih veza.

Božidar Djurić :

Ja mislim kada se ocenjuje , recimo to kakvi su sada, morada se ima u vidu onih 100 i više godina dok su bili Bugari. Baš kao što kažemo da su se Vlasi razvijali sa Srbima , tu je stvaran jedan poseban mentalitet koji je došao naročito da izražaja kod Bračevčana. Njihov mentalitet je takav da zna da je bio i pod Bugarima i pod Srbima, a kako će sutra biti - drži se zatvoreno. Što se tiče vlaških sela oni nisu toliko velike diplomate i primitivni su . Kako su se držali Bugari prema njima , to je posebna stvar, a kako su se držali oni prema Bugarima ja mislim da bi bili privrženi Bugarima kada tu ne bi bila neka vlast, a što je logično na osnovu istorijskog razvitka. Oni su s nama trideset i nekoliko godina, bez obzira što im je ekonomski korisnije da budu sa njima.

Sreten Vučković :

Ja bih neke stvari izneo. Ja ne bih tako oštro iznosio da su suviše naklonjeni Bugarima. Oni su pripadali Bugarskoj svega 40 godina a oko 30 godina bili su u sastavu Jugoslovenske države. Vremenski manje više - isto. Meni se čini da baš to što su bili 40 godina pod Bugarima, a 30 u sastavu Jugoslavije , vremenski manje- više isto, da je to etnički drugi elemenat , da je to i stvorilo kod njih elemenat koji nema izdiferenciranu nacionalnu svest u embrionalnom smislu, nego kod pojedinaca - pod uticajem bugarskih škola, stvorila se bugarofilski orijentacija, a kod većine imate to sivo kolebanje između Bugarske i Jugoslavije. Mislim da to treba i detaljnije ispitivati.

Rajko
Rajko-Vzaječar

Ova četiri sela su trpela velike tuče Bugara. Prema jednoj anketi njih 350 od prilike je služilo bugarsku vojsku, i to bilo kao kadrovi, bilo za vreme fašističke vladavine Vugarske. Kada su učestvovali u raznim jedinicama ili kao okupacione jedinice u Grčkoj i Makedoniji. Sam taj broj prilično je zamašan i uzimamo koliko je tih ljudi kroz vojsku orijentaisano da budu prilično Bugari. Ima jedan broj iz ovih vlaških sela koji je odlikovan za držanje i zalaganje u jedinicama, nagradjivanju, dok kod svih drugih sela išli su samo na prinudne radove, i u radne bataljone, i nisu imali prilike uopšte da dodju do puške. Jedan major od tih bio je vrlo aktivan u vreme izlaška rezolucije, koji inače ima porodicu u Halovu.

Sreten Vučković :

Inače karakteristično je i to da niko od Vlaha 1834. godine nije došao da dodje u kontakt, dok su Braćevečani odmah došli i tražili da se oslobode od Bugara, te je tako na brzu ruku stvorena neka vojska od okupljenih gradjana. Bugarska vojska je odmah izašla a Braćevečani su svestrano dočekali ovu vojsku.

Strahinja Popović :

U Braćevcu je predsednik Opštine bio iz Sofije, pravnik. Ubili su ga motkama.

Božidar Djurić :

Što se tiče tih ~~matkija~~ batinjanja za vreme okupacije, to je bio sistem kod fašista i verovatno da su tukli^u Bugarskoj.

Desimir Milošević :

Bugarski odnos je bio poseban prema njima. Učešće toga življa u borbama i revolucijama bilo je nikakvo.

Sreten Vučković :

1923. godine jedan deo Vlaha vrlo aktivno je učestvovao u studentskoj revoluciji, iz onih sela ka Vidinu. Na jurišu na Lo^g, vrlo veliki deo komunističkih jedinica bio je iz vlaških sela. Neznam koliko je to tačno.

Živan Vasiljević :

Ja bih da predjemo na naše pitanje, na pitanje stava partije prema vlaškom pitanju u predratnom periodu, u toku rata i period iza rata, pitanje mera i akcija i šta je sve preduzimana i odraz toga. U vezi sa tim držanje komunista, stava intelektualaca i šta možemo oko toga da kažemo, pa da onda predjemo na rezultate koje smo imali od rata naovamo u pogledu podizanja nivoa kulture i dr.

Rajko- Djaković- Bor :

Kakva je situacija u selima borske opštine. Poznata je onaj masovni ustanak seljaka na strani narodno-oslobodilačkog pokreta u Zlotu i Podgorcu. Medjutim, taj pokret je prilično brzo likvidiran posle paljenja kuća od strane Nemaca, tako da je gotovo svako uporište naše bilo likvidirano. Tu se zadržalo svega nekoliko boraca na koje se moglo osloniti. Na primer Janko je tamo išao ali nije bilo nekih masovnih uporišta u selu niti da su pošli u partizane. U Zlotu, i posle paljenja tih kuća, četnici su uspeali da mobilišu veći deo tih seljaka koji su učestvovali u partizanima. U Zlotu, i posle paljenja tih kuća, četnici su uspeali da mobilišu veći deo tih seljaka koji su učestvovali u partizanima, jasno da ne bi masovno likvidirali. Takav pokret je uticao na čitavu našu opštinu, da su četnici imali 90% više uticaja u našoj opštini nego što su imale naše jedinice. Bez obzira na Bor gde je postojala delimično partijska organizacija i gde su Nemci vršili pritisak i stvarali koncentracione logore, četnici su imali više uticaja. To je bio jedan od razloga na čemu su četnici mogli više da mobilišu više u svoje redove nego što su to bile naše jedinice. Dalje je jedan interesantan podatak koji je po mom mišljenju nerazradjen. Ako se radi otome da smo mi iz Zlota imali 40 ljudi koji su bili zarobljeni u bivšoj Jugoslovenskoj vojsci i da su preko Bugarske prevedeni u Rumuniju i ostali dva meseca na kursevima. Svega je 5-6 od njih učestvovalo u četnicima. Kada sam razgovarao što oni nisu učestvovali u četnicima, oni meni obrazlažu- prosto zbog toga što su drugi učestvovali u partizanima. Nije isključeno da su čak za ta dva meseca bili zavrbovani za rumunsku propagandu, da je to imalo uticaja da ne idu ni u četnike u to vreme. U drugim selima mi nismo imali prosto rečeno nikakvog našeg uporišta. Recimo u Metovnici mi smo imali dva čoveka, jedan je bio član narodnooslobodila-

čkog pokreta. On je bio negde od 1943. godine u nekom narodno-oslobodilačkom odboru , , i kada se s njim sada razgovara, kakva je izgledala situacija tada kada je bilo njih nekoliko, kako su se osećali u toj situaciji kada su četnici vršnjaci, - on kaže - njemu nije bilo uopšte jasno da će naši tada pobediti. I kada pogledamo kakvu su perspektivu imali pod četnicima Nemcima u Boru, a naš uticaj i dolazak naših jedinica i posebno likvidacija onog pokreta, ondamožemo s pravom da tvrdimo da su bili većim delom na strani četnika. Četnici su uspevali na toj nacionalističkoj osnovi da ih mobilišu , na toj velikosrpskoj osnovi . Meni se čini da su išli po malo i takvi tamo po klasnoj strukturi vezivali krupnije seljake za sebe. Oni su sve te rukovođeće četnike, veće, jače, imali na tim većim položajima, ali su bogatije seljake tražili i uspevali da ih vežu. Znači da su i oni vodili neku politiku kako će ljudi da okupe u taj četnički pokret . Dalje, recimo, Kosta Pećanac je bio u početku tu i imao je vrlo masovan četnički pokret ali to je bilo na bazi plaćanja, a tada su četnički pokret ali to je bilo na bazi plaćanja, a četnici su tada imali duplo veću platu nego li radnici u Boru. Ovo što sam napomejuo da je bila razvijena linija pljačke zbog primitivnosti i zaostalosti,, recimo povedu iz Zlota 40 ljudi protiv partizana , napune im torbe i kažu- da su drugog puta mogli da povedu čitavo selo. Nisu četnici imali neke naročite borbe osim masovnosti i toga masovnog pohoda. I u Slaču su učestvovali u početku. Znači da je vezivanje za četnike bilo mnogo više na onoj nacionalističkoj osnovi i ako povučemo liniju da su iz 3- 4 sela oko 80 ljudi pušteni iz Rumunije za propagandu, ipak sve to govori da su oni više Srbi, makar i na toj četničkoj nacionalističkoj osnovi. Čini mi se da se to može istaći da se na toj osnovi osećaju Srbima. Bor je za vreme rata bio strašno nepopularan za te ljude zbog koncentracionih logora, zbog masovnih progona i mučenja. Sukob zbog dima je bio iz tih ličnih ekonomskih interesa tako da su ljudi bežali iz Bora. Bilo je slučajeva da su za Bor tražili zaposlenje preko četnika da ih ne bi proterali da idu negde u sukobe sa partizanima. Kažem da ni sam Bor nije izvršio neki ozbiljan uticaj za vreme rata. Ova karakteristika važi o kojoj sam govorio za Zlot i za sva sela. Treba ipak povući neku malu paralelu da se recimo Bučje, Luka, Krivaja imali nešto malo veće sa partizanima. U Luku su dolazili nekinaši drugovi i dotle su dopirali, i kada se govori sa ljudima- naćičeš ljude koji govore da su dolazili i partizani kod njihove kuće.

Nešto malo su i Bučje partizani dolazili, dok Krivelj je vrlo interesantno četničko selo. Znam da je iz Zlota bilo oko 400 u četnicima i akcijama njihovim kao pljačkaši. To su bili najčuveniji četnici za vreme rata. U Krivelju je bio kapetan Marković četnik koji je uspeo oko sebe da okupi masu bogatih i siromašnih Kriveljaca i zato što je veći deo radio u Boru.

Mile Stojadinović - Boljevac:

Sa Borom ima sličnosti i boljevački srez, jer su Zlot i Podgorac istupili 1941. godine zajednički sa ustankom. Veliki broj je pošao u partizane, i da za nekoliko dana nije došlo do one situacije, i Bogovina bi masovno pošla. Čini mi se da se ne bi moglo da kaže da su ti ljudi organizovano pošli, s nekom idejom. Ima tu jedna druga stvar da su s jedne strane pošli zbog patriotizma jer su ipak vezani za tu zemlju, za Srbiju, a s druge strane - čini mi se da to pomalo dolazi od metaliteta samog vlašskog življa. Može čini mi se da dodje do zaključka ne samo tada nego i danas da ih je mnogo lakše organizovati te zbog toga i lakše okupirati 1941. godine. i danas po mnogim akcijama i komunalnoj delatnosti. Medjutim,, s druge strane, vlada mišljenje i takvo da su Vlasi kompaktniji, što se pokazalo i za vreme izbora u bivšoj Jugoslaviji. Tamo je bila manje cepanja na partije nego kod Srba i lakše su dolazili onoj stranci koja im je više obećavala, iako je bila uticajna ličnost u to vreme oni za njom polaze i tu i glasaju. To može da se poveže i sa ovim, a slična je situacija i danas. TO svakako dolazi zbog zaostalosti.

Medjutim, posle rušenja Zlota i Podgorca, posle splajivanja masovno su pošli u četnike, i to kod Koste Pećanca, išli su uglavnom dobrovoljno jer su bili plaćeni, a s druge strane i sama dobrovoljnost imale je uticaja da ne bi još više stradali. Kada su četnici nastupali svojom idejom, čini mi se da, nisu pod nekim naročitim parolama nastupali prema vlaškim selima nego što su prema srpskim selima. To su bile velikosrpske parole i nati-komunističke, i sa njima su i nastupali. Odziv dobrovoljaca nije bio tako masovan, njih je bilo manje posle u četničkim redovima DM koji su bili manje ~~pariska~~ ~~x~~ povedeno u razne - razne borbe, i kada su ih uglavnom ~~obilisali~~.

Stav četnika prema mobilisanim vlasima bio je sličan kao u biv. jugoslovenskoj vojsci, morali su da drže stražu, požarčenje, na njih su računali kao na neki svoj siguran element, ali je bilo takvih slučajeva da su u Mokrašajima počeli dabeže, te je bilo nekoliko slučajeva bekstva iz redova četnika. Vlasima su imali iskustvo sa partizanima, 1942. godine sada su četnici mobilisani za susrete sa partizanima, tu su naišli na oštar sukob i tamo gde se oseti oština brzo se povlače, i više su za to da se ne ističu, dane bi stradali i ginuli.

Uglavnom mislim da može da se kaže, da ih je lakše organizovati a kada se oseti veća prepreka onda ih je teže zadržati, odnosno lakše ih je dezorganizovati.

Sreten Vučković :

Što se tiče ovog učešća u narodnooslobodilačkoj borbi i pripadništva partizanima, kad smo se mi pokazali dovoljno jaki 1941. godine oni su prolazili nama. Bilo je čak vrlo jakih naših jedinica na ovoj teritoriji. Bilo je mnogo Vlaha recimo u Zviškom odredu, u Majdanpeku. Tu su oni uneli primitivnost i nisku političku svest. On je protiv okupatora i za oslobodjenje, ali on istovremeno može mnoge stvari da izdiferencira. Imali smo jedan vod gotovo vlaški i tu je bilo veliko zamešateljstvo. Neki su bili kod četnika prebegli nama, bili kod nas i prebegli kod četnika. To je ona primitivnost. To prati docnije i za vreme rata. Recimo, ja sam za vreme rata bio u dodiru sa Vlasima. On je protiv okupatora i terorka, on te prima kao prijatelja ako vidi da si čovek koji mu imponuješ i uspostaviš dobar odnos, ali je teško da ga uzdigneš da postane član partije, da ga pokreneš da bude jatak i da bude borac. Teško si ga pokrenuo jer on sve vidi jasno šta hoćemo. Zašto su bili četnici a ne partizani.

On je kod njih imao jasnije neke stvari. Taj veliko-srpsizam to se više lepi za primitivizam. S druge strane on je vezan i zbog toga što je on više vezan nego onaj srpski seljak, i kao takav on je postao kao fetiš vezan za onu njegovu privatnu svojinu.

Nije slučajno ovo što su imali uporišta u srpskim selima nekako više i što su više ljudi iz srpskih sela postajali članovi partije i više dolazili u partizane nego iz vlaških sela. Vrlo niska politička svest i primitivnost nisu mogli da mu daju neke jasnije perspektive, dok je to mnogo lakše bilo u srpskim selima, ali to nikako ne znači da u srpskim selima nije bilo četnika i kolaboracionista.

Rajko- Djaković - Bor :

Ti misliš na primitivizam kojim motivišeš zaostalnost. Ti si imao srpskih sela u ovom kraju, kao što je Bela Reka , i šta je ona naprednija od Šarbanovca i Zlota . I tu se pokret za čitavo vreme rata održao. Ja mislim da tomora da vuče svoj koren pre svega iz izvesnih antagonističkih odnosa između Srba i Vlaha i Gledanja na Vlahe. To mora ostaviti odraza.

Sreten Vučković :

Što se tiče Bele Reke , ja znam dobro taj vlaški mentalitet. Recimo ona nije toliko zaostala kao vlaška sela. Drugo, mi smo imali oslonca gde su sela bila jača i razvijenija. Recimo, uzmite Majdan Pek, dok su radnici zloćani pečalbari. Nije on postao proleter , on je seljak po mentalitetu a drugo što je još jednom nogom u Boru. To važi za sve rudarezemlje. Jedini radnik u pravom smislu proleter to je majdanpečanin. Oni su se zadržali kao simpatizeri i pripadnici narodnooslobodilačkog pokreta od 1941-1944. godine . 100% majdanpečana bili su takvi.

Slobodan Urošević :

U Beloj Reci i Zlotu isti su takvi ljudi, poluproleter i seljaci. Rajo hoće da pita da li izvesni drugi momenti, osim ovog primitivizma, nisu uslovljivali se Vlasi manje masovno priključe narodnooslobodilačkom pokretu, i ako su se priključivali četnicima da li to nije njihovo osećanje da su izneli iz Jugoslavije osećaj manjeg reda. Ovo četničko osećanje je bilo osećanje državne organizacije koja se bori za poredak, koji je postojao u staroj Jugoslaviji, i on je s njima išao ne plaćajući se ne ih represalija, da će da bude protiv države, a ovamo njemu je jasno bilo, da to nije bio produžetak stare organizacije.

Prema tome on treba da sebori protiv državne vlasti kao takve, da li mu to nije smetalo ?

Sreten Vučković :

Tu je bio i jedan čisto subjektivni momenat. Gde je bio lakši uticaj naših ljudi ? Tamo gde nisi mogao da imaš neki oslonac i pre rata i za vreme rata i zbog nedostatka ličnih veza. Na primer, Gornjane, ma da su svi bili četnici ali ipak nisu bili svi kao iz Rdune Glave. Oni su bili u najgorem smislu onaj četnički elemenat. Ja mislim da je to slično kao i kod crnogoraca. Tamo je pelemenska strane igrala mnogo za vreme rata. Ako je neki uzdignuti komunista uticajan, on je povlačio čitavo pleme i bratstvo na stranu partizana, a ako je bio četnik-on je povlačio na stranu četnika. I taj momenat kod ovog primitivnog elementa igrao je bitnu ulogu.

Ona, ~~je~~ jedan drug reče - lakše se organizuju. Ja mislim naprotiv da se teže organizuju ako ih vodiš u jednu pravu organizaciju nego Srbe. On je podobniji za te primitivne organizacije gde imaš elemenata rodbinstva, prijateljstva, nego gde imaš disciplinu, organizaciju, red mehanizam organizacije itd.

Strahinja Popović :

Četniciju Kobišnici i Bukovču nisu imali oslonca. Tu je celo selo bilo jedinstveno, čak i kulački elementi koji su se u drugim selima vezivali za četnike.

Božidar Djurić :

Ovo što kaže Sreta može da se usvoji da su politički bili svesniji u srpskim selima, a tamo gde su i Vlasi bili politički svesniji oni su se pravilnije orijentisali. Na primer u Metrišu je pored ostalog igrala ulogu i rodbinska veza. Ili na primer Brusnik, u početku je prišao sav partizanima a kada su ove počistili, jedan dobar broj je bio sa četnicima. U Rajcu je u početku bilo svega 2-3 sa partizanima a kada se razvio rad onda je bilo više.

7 Mićić - Zaječar :

Vrlo je važno bilo takodje ko je gde došao i kakve je veze postavio. U Grljanu imaš drugu situaciju, baš zbog toga što se razni politikanti predratni stavili na čelo četničkog odreda koji su zapostavljali Vlahu, Vlasi su bili lojalniji i kompaktniji i bilo ih je svega dva na četničkoj strani, a kasnije su se oni odazvali našem pozivu.

Ja bih dalje rekao neke stvari koje se odnose na Grljan i Vrljiku. Na primer u Grljanu je neki intelektualac Šava Janković odmah posle kapitulacije biv. Jugoslavije počeo da govori kako radi za narodnooslobodilački pokret, i na taj način je okupljao neke grupe oko sebe. Bilo je tu nekih školaca i vrednih mladića. Medjutim, u jesen 1941. godine onje doneo rumunsku literaturu i razne stvari na liniji povezivanja sa Rumunijom. Ta se grupa postepeno osula tako da je već krajem 1941. godine i početkom 1942. godine videvši da nema nikakvih rezultata otišao za Rumuniju i danas je profesor u Bukureštu. Nema se podataka da je taj njihov rad ostavio nekog traga, ali ljudi pričaju da je bio povezan sa nekim popom.

Vidan Acimović, *UDB-a Negotin*

Neke cifre koje smo uzeli za teritoriju sreza Negotin govore da je učešće vlašskog elementa u četničkoj organizaciji na dobrovoljnoj osnovi, ako bi se uzelo kao kriterijum i da je to neka ideologija u organima DM što mislimo da nije bitno da je u pitanju ideologija, nego je njihovo ekonomsko stanje, i da su četnici sa tom parolom okupljali imućnije seljake u tu njihovu organizaciju. Ovi statistički podaci govore daje iz 51. vlašskog sela u četnicima kod Koste Pećanca i DM bilo oko 414. lica. Ako dodamo tome još i to da su Pećančevi četnici bili plaćeni, donekle je i taj faktor delovao na njih. Imamo i drugih podataka koji govoreo kriticaju četnika na srpska sela, tako da ovaj podatak govori da je bilo više Srba u četničkim organizacijama kao dobrovoljaca, nego Vlahu. Tako imamo iz 21. srpskog sela 295 dobrovoljaca što znači da je iz jednog vlašskog sela bilo procentualno 8 a iz srpskog 11. Ako tome dodamo rukovođe četnike i ulogu organizacije u tom pokretu DM i Koste Pećanca.

gde su viši rukovodioci ubacivani iz zapadne Srbije, vidimo da je vrlo mali broj Vlaha koji su bili rukovodioci četničkih jedinica. Ja mislim da se to pitanje učešća Vlaha ne bi moglo izdvojiti kao posebno od ostale četničke organizacije gde su učestvovali Srbi. Mislim da i ovo pitanje uzmemo- njihovog shvatanja i njihovog ekonomskog gledanja, s druge strane da su četnici propovedali komunizam kao bauk i da je to imalo odredjenog uticaja.

Živan Vasiljević :

Ako ostajemo pri tome da su se vlaška sela odnosila prema četničkom pokretu i narodnooslobodilačkom pokretu kao i sva druga sela, ja mislim da to ne produbljujemo nego da idemo dalje. Da li se ti slažeš da se Vlasi nisu posebno odnosili prema NOB odnosno prema četnicima nego i ostala srpska sela. Znači u osnovi to stoji, tu i tamo sa izuzecima, o čemu je Rajko govorio- da postoji neki momenti koji su kucicali više ili manje. Znači nema vlaškog pitanja u toku rata kao posebnog pitanja.

Sada je na redu stav partije pre rata, u toku rata i posle rata, znači u celini prema ovom problemu.

Milenko Stojanović :

Pre rata partija nije imala neki poseban stav prema Vlasima, čak se nije posebno isticalo vlaško pitanje, i ako smo u ono vreme govorili o nerešenom nacionalnom pitanju Jugoslavije. To nikome nije padalo na pamet pa ni kroz narodnooslobodilačku borbu niti je kome palo na pamet da to istiche kao posebno pitanje. Radilo se o oslobodjenju Vlaha zajedno sa Srbima. Vlaško pitanje se istiche tek početkom 1945. godine, čak i 1944. godine. Početkom 1945. godine primenom nekih staljinističkih postavki na nacionalno pitanje, prvo se postavilo da su Vlasi nacija za sebe. Nacionalno vlaško pitanje treba rešiti na tajnačin što bi im trebalo dati škole, štampu, jezik i sve ono ostalo što pripada naciji, čak i eventualno i svoju autonomiju. Medjutim, praksa je pokazala da je to nemoguće i da tđne stoji, pa se onda pošlo natrag da to nije nacija nego narodnosna grupa koja treba da se formira u naciju.

I u tom smislu u Zaječaru je formiran neki odbor sa zadatkom da prvo osnuje list koji će da se širi uvlaška sela. Drugo, da ta grupa isradi vlašku gramatiku, azbuku i pismo i da pokrene pitanje otvaranja vlaških škola. Sam vlaški jezik bio je siromašan, pokušao se sa stvaranjem jedne azbuke od ćirilice sa izvesnim dodatkom, uzimajući kao osnovicu ^{list} "rumunski" "Libertate". Ona je izlazila i do skoro posle rata. To je ustvari rumunski manjiniski list jer je ona grupa u Banatu nacionalna manjina. U to vreme je štampana i pe-smarica Jankova. Medjutim, tu je trebala svoju ulogu da odigra i radio stanica više propagandna a ne kao muzička. Prvo se videlo da list ne ide i onda se pokazalo sve kao neizvodljivo. List je bio nerazumljiv zbog jezika i azbuke i služio je za podsmeh, imao je uglavnom onaj ^{uzvratni} ~~rumunski~~ dijalekt. Tu su u odboru bili Janko, Fića i jedno vreme jedan ih homoljskog sreza ^{Dušan Jovanović} što se tiče gramatike, osim odluke da se napravi, niko po tome nije ništa radio, zatim se prišlo da se prikupi folklor i pesme, neki su nam slali pesme iz ključkog sreza, čini mi se nešto i iz negotinskog kraja, kao Jabukovac. To je dobro, s druge strane, ne na onoj osnovi po kojoj su se počele da prikupljaju radi podizanja jezika i stvaranja nacije, nego prosto zbog svog očuvanja i istorijskih objašnjenja. Takav je bio stav sve negde do 1947. i 1948. godine, kada je posle rezolucije ljudima bilo sve jasnije da ovaj vlaški moment ni nacije ni narodnosne grupe nema nikakve elemente.

Koliko se ja sećam, ja sam otišao u Bukurešt posle Maršalove posete. Rumuni su ne mnogo zvanično, ali ipak postavili pitanje Timoka. Maršal je odbio lično da razgovara o tome.

U vezi sa tim posebno je pitanje popisa. Mi smo u vezi s tim silili ljude, da se izjašnjavaju da su Vlasi, 1946. godine kada je vršen prvi popis, da svi članovi partije obavezno napišu u svojim anketnim listićima da su Vlasi, i to je trebalo da posluži kao neka vrsta popisa.

Ja sam onda bio u sudu na sudjenje, i kada se uzimaju generalije, Vlah uporno tvrdi da je Srbin, a ja kažem piši daje Vlah. To je bila linija državne uprave i stalno se išlo za tim. Baš kod popisa i kod toga pojavljivali su se vrlo loši istupi protiv toga pisanja Vlah: govori vlaški ali je Srbin i oseća se da je Srbin. Tada sam ja video taj strah od Rumuna, on kaže -pišite Vlah jer hoćete da me proterate u Rumuniju. Sem komunista ja nisam video slučaj da je neko hteo da deklariše da je Vlah.

Živan Vasiljević :

Činjenica da smo mi i pre rata i za vreme rata vodili izvesnu praktičnu politiku u odnosu na Vlahe.

Milenko Stojanović :

Mi smo vodili izvesnu politiku u odnosu na Vlahe . To je bilo posebno inaročito istaknuto u Zaječaru prema radnicima, jer smo mi računajući na vlaški elemenat, na taj elemenat koji je bio ovlašćen kao i ostali koji su radili u Boru i u svim rudnicima. Na primer Sikole, Glogovica, Aleksar kod Brze ^Palanke . Zato sam malo pre kada sam govorio o odnosu biv. Jugoslavije prema Vlasima , govorio da je u Boru taj stav bio poseban, zbog toga što je stav buržoazije prema ljudima iz borske okoline bio daleko oštriji. Nije bilo ni sindikata niti makar kakve organizacije koja bi donekle one radnike podigla i eventualno napravila organizaciju za suproostavljanje eksploatacijâ. Ali medju tim ljudima, bilo je izvesnog pokreta, i ekonomskog pokreta je bilo medju Vlasima naročito u Borskom srezu. Bilo je pokreta seljaka ali zbog borskog dima, i onda se to koristilo da bi se stekle izvesne pozicije i da bi se ti ljudi privukli na pozicije partije.

Onda su se izdavali izvesni leci na vlaškom jeziku. Nisu oni ni tada imali nekog praktičnog značaja. Posebno se kadrovska politika vodila, zbog čega- jer je hteo da se koristi subjektivni momenat , da ljudi iz izvesnog sela ako su bili uticajni onda si te ljude podizao tako da oni mogu da deluju u samom selu.

Kada se radilo o učešću Vlaha u NOB, mi u našim selima nismo imali mnogo organizacija, specijalno u ovom kraju, pa ni u Zaječarkom kraju. Bor je imao nešto, u Velikom Izvoru je bilo nešto i u srpskim selima. U Vlaškim selima nigde ništa nije bilo. Prema Kladovu ništa nismo imali zato što taj subjektivni objekat nismo imali, a to je u mnogome delovalo da li će Vlasi da podju ili da ne podju.

Rajko-Djaković-Bor :

Ja bih izneo izvesne naše pogreške linije, recimo Zarije Bogdanović kada jexešto razjašnjavao iz " Borba nostra " on je mogao da objasni neke stvari ili neke nije mogao i štada su se na sastanku svi smejali. Recimo meni su u Zlotu posle ukidanja radio stanice postavili zašto ukidamo njihove razglasne stanice a ne radio stanicu _____ pošto razglasne stanice najviše okupljaju ljude. Kada ~~kugod~~ dodješ u selo videćeš grupu ljudi sakupljenih i videćeš da je radio navijen na neku rumunsku stanicu i da slušaju njihove pesme , dok su slušali samo naše govorne stanice.

Mi imamo oko 423 Vlaha članova Saveza komunista . Od toga broja imaš 116 koji su se izjasnili da su Srbi . Većina se izjasnila da su Srbi bez nekog uticaja. Tu je bilo očitog otpora da se izjasne da su Vlasi. Kod prvog popisa 80% su bili Vlasi a kod drugog popisa 30% iako kod drugog popisa nije bilo nikakve orijentacije. Izjašnjavao se kako ko hoće. Kod izdavanja legitimacija recimo u Slatini i Bučju svi su Vlasi, a u Brestovcu 5% Vlasi.

Ja sam gledao pre godinu dana jedan spisak Jugoslovenskih sindikata, i iz njega vidim da su ih držali uglavnom seljaci iz Metovnice i Slatine , uglavnom radnici. Inače druge sindikalne pokrete su gušili gde god su mogli tako da nismo mogli razvijati drugi pokret zbog slabe organizacije.

Milenko Stojanović :

1946. godine ja se sećam da je u Zaječaru bila jedna šira diskusija o tome šta je narodnosna grupa i da li se u to mogu da uklope naši Vlasi. Pošto smo videli da ne možemo da je uklopimo u staljinsku formulu nacije nego u jednu grupu koja je na putu formiranja nacije, ~~kuga~~ ali koju teritorijalno ne možemo da odvojimo od Srba pa ni istorijski, jer su se Vlasi istorijski razvijali zajedno sa Srbima , ono o čemu je bilo reči danas pre podne, nego da napraviš grupu koja će kasnije kulturno i istorijski i ekonomski da se razvija, ali teritorijalno ne možeš da je razviješ .

Sreten Vučković :

Kako je došlo do toga da se tretira pitanje Vlaha i vlaške nacionalnosti ? Pre rata u partijskom radu jedno od najvažnijih pitanja bilo je rešavanje nacionalnog pitanja, i sada u rešavanju toga nacionalnog pitanja mi komunisti koji smo ^{toga prihvatili} ~~se prijavili~~ bili smo sa beogradskog fakulteta i mi nekako Srbi svi protiv velikosrbizma. Bilo te sramota što si Srbin, i u tome sklopu pak na periferiji partije ili iz partije čak su izmišljali nove nacije na bazi Srba ili Hrvata. Na primer Jovan Popović izmislio je vojvodjanksu naciju ili recimo hercegovačku ili muslimansku naciju. Pošto smo mi Srbi a preovladjuju Vlasi, pa da ne zaostanemo počele su onda priče. I mi Srbi koliko nas je bilo iz ovog kraja počeli smo da vodimo diskusiju o Vlasima i Vlaškom pitanju. Ja se sećam, jedan je letak izdat na početku rada na vlaškom jeziku , a za vreme rata dva do tri. Posle rata tu je imao udela i CK Srbije i po tome, ako se sećate one grupe ljudi koji su išli od Homolja do Bora. Tu su krahirali jer su im ukrali jednu knjigu. 1950. godine u CK Srbije formirala je jedna komisija koja je počela da priprema slova ćirilice, koja bi se izlila za list koji bi bio štampan.

Milenko Stojanović :

Linija partije pre rata, linija CK kada je govorila o nacionalnom pitanju posebno je isticala makedonsko i crnogorsko pitanje, a nigde nije spominjano vlaško pitanje. Ako se gde govorilo o rumunskom pitanju, onda se govorilo o Rumunskoj manjini u Banatu a da se ovaj kraj kao vlaški Rumunski uopšte nije ni pomenuo .

Mirko Babić :

Što se tiče jedne grupe žena i ljudi Vlaha koja je bila kod Tita , koliko se ja sećam, inicijativa je došla odavde i to oko Jankove diskusije. Tada je kod Tita bila i jedna grupa Šiptara i onda je neki sastanak bio gore i dat je predlog da bi bilo dobro da jedna grupa odavde podje, koliko se ja sećam.

Milenko Stojanović :

Ja mislim da je predlog stigao gore i da je Maršal pristao da ih primi zato što su tada išli kod Maršala Slovenci, Šiptari itd.

Sreten Vučković :

Milenko je napomenuo odlazak Tita u Rumuniju. Kaže da je tada Tito rekao , pošto su mu Rumuni postavili pitanje Vlaha : nemojte to samnom nego to rešite sa Srbima. Ali ovi preko CK Srbije to pitanje nisu uopšte pokretali.

Milenko Stojanović :

Mi smo obradivali to pitanje zašto Rumuni postavljaju to pitanje, da li je to ona njihova aspiracija stara, i onda smo bili došli do jednog zaključka u tome - da oni hoće da postave pitanje Timoka dane bi smo mi postavili pitanje Banata, srpskog dela Banata u Rumuniji, jer je bilo razvijenog partizanskog pokreta u srpskom delu Banata, naročito u onom brdovitom delu. U Klizuri su bili partizani a u Temišvaru četnici.

Djura Rokić :

U toku rata koliko sam ja razgovarao sa nekim drugovima, priličan broj bukvara prodro je. Izvesno je postojala bojazan kod ljudi i jedinstven stav je bio protiv toga da se doturaju štampa i bukvari . Stari ljudi su naročito istraživali bojazan da se tu nešto ne uspe preko rumunske strane.

Što se tiče rada učitelja posle oslobodjenja u školama bilo je govora da li je nešto preduzeto da imamo učitelje Vlaha u vlaškim selima.

Kod popunjavanja anketnih listova mi smo imali jednog člana komiteta koji je poreklom Vlah. Medjutim, kada je popunjavao anketni list on je katetorički odšijao da je Vlah, i na kraju je ostalo da je Srbin. Vidi se ono što kaže drug Sreta , a ja bih njega tu podržao - ako je čovek bio inteligentniji i školovaniji, on je mogao da ima svoj stav, on se nije rezlikovao ođ srbina, nije podlegao onome da li će njemu neko namenuti da li je Vlah ili nije. Kao dokaz onog što drug Sreta kaže da su tu po nekim pitanjima ne radi o srbizaciji Vlaha, da to ide uporedo sa kulturnim razvitkom, slučaj je kod nošnje.

Gradovi imaju veliki uticaj na okolna sela i tu obično imamo poluvlašku nošnju, dok su se u planinskim selima još zadržale vlaške nošnje, da i kod njih to naglo izumre. Ali tu nije u pitanju neka srbizacija već to dolazi samo po sebi. Ukoliko dolaze više udodir sa kulturnim ljudima tako i primaju. Ili ova okolna sela Bukovče i Kobišnica više se školuju dok u svim planinskim selima slabije idu u srednje škole. Ostali koji prate te naše Vlahu idu uporedo sa kulturnim razvitkom i u svakom pogledu prostro se otresaju onih starih navika.

Milenko Stojanović :

Kada se radi o anketnim listovima više je bilo pritiska na izgignutije ljude nego na one primitivne. Tada je trebalo napraviti procenat učešća Vlaha u komitetima, odborima i komisijama, i onda smo ljude pozivali u komitet da im mi popunjavamo anketni list i upišemo da je Vlah.

Strahinja Popović :

U vezi sa ovim novinama kod nas u Kladovu, da bi bilo sve to na liniji, pravili smo i zidne novine na vlaškom jeziku.

Božidar Djurić :

Pored " Borbba Nostra ", radio stanice, popunjavanje aneketnih listova i raznih drugih dokumenata, bilo je pravilo da se na sreskim konferencijama istupa malo na srpskom malo na vlaškom jeziku.

Takodje su i skečevi prevodjeni na vlaški jezik kao i neke jednočinke.

Milenko Stojanović :

Komisija u Zaječaru imala je svoje potkomisije, od kojih je najača bila u Kladovu, u Jabukovcu slabija a u Milanovcu uopšte nije radila.

Strahinja Popović :

Ja znam da smo pravili više primeraka zidnih novina islali smo ih u neka druga mesta, na primer za Tekiju. Rezultat je bio isti kao i sa novinama.

Milenko Stojanović :

Znam da je bila diskusija oko toga da li pokrenuti dva lista u Zaječaru i Požarevcu ili jedan list u Zaječaru koji će i njima služiti. Iz Požarevca je bilo zahteva da se kod njih izdaje list za ceo ovaj kraj, pošto oni imaju više tehničkih mogućnosti za to, pa je održan i jedan koordinacioni sastanak radi toga.

Radomir Pajkić :

Ja sam pravio neku analizu za opštinu Korbovo oko popunjavanja anketnih listova. Pored toga što su popunjavali Srbi, Vlah popunjavali su Srbin povelaka Vlah. To je bio pritisak na njih i nikako nisu hteli da stave samo Vlah, nego Srbin povelaka Vlah.

Živan Vasiljević :

Koliko se sećam , čini mi se da nikom nikad nije bila jasna, neka odredjena linija koju treba sprovoditi, počev od Okružnog komiteta i svih drugih. Sve je to bilo maglovito i tražilo se neko rešenje jer je na osnovu toga dolazilo da se u CK-u iznese problem. Mi smo 1946 . godine išli i podnosili jedan referat, da bi se ocenilo šta je to što smo uradili, tako da cela ta akcija koju smo mi ovde vodili- ona je rezultat jednog ideološkog nerazumevanja čitave stvari. To znači da mi nikad nismo ni ulazili u to a u znaku rešavanja nacionalnog pitanja uopšte. Meni se čini da je to dolazilo gore do jedne uopšte naše ideološke zaostalosti, danas kada gledamo, a toliko i kao rezultat ulaženja u ceo ovaj problem.

Mi smo mehanički pokušali da sve strpamo u ovaj kalup, a međjutim, nisi ušao u to.

Imao si prvo jedan stav da je nacija a onda narodnosna grupa, a sve je to u stvari bilo slično s onim što smo preduzimali neke mere, ali praksa je učinila svoje.

Milenko Stojanović :

Meni je stvar bila malo jasnija posle Rumunije, kada sam se vratio. Nisu oni direktno radili ovamo nego su oni ovde gurali preko rumunske manjine iz Banata , znajući da ova manjina nije kao ova.

Slobodan Urošević :

Znam da su neke sudije 1937 i 1938. godine govorili na vlaškom jeziku na dvazbora, i oni ovde gurali preko rumunske manjine iz Banata, znajući da ova manjina nije kao ova. To je bio zbor JRZ i oni su govorili na vlaškom.

Milenko Stojanović :

Za agitaciju a ne za propagandu, ali za agitaciju sa objašnjenjem stvari ljudima može se na vlaškom jeziku govoriti.

Živan Vasiljević :

Ja se sećam i ovog , da je jedan od zadnjih stavova, dok smo pokušavali da to pitanje rešavamo- bio da treba tražiti sada nekakve puteve, jer smo se odrekli toga da gledamo da je to neka posebna grupa , ali da trebanaći puteve i načine za pojačanje našeg uticaja na taj živalj u vlaškim selima. U vezi s tim mi smo utvrdili da bi nam bilo korisno, jednočinke, pa onda folklor, preko koga bi išli na razvijanje umetničkog života.

U to vreme, je neznam ko je izneo, samo znam da je bilo u malo dirljivoj formi postavljeno kako Vlasi treba dalje da se razvijaju i sve više primaju srpski jezik, i polako razvijaju sa Srbima i polako se istorijski pretupe. Baš u to vreme je bilo kada je govoreno o uticaju o kome si ti govorio.

Sreten Vučković :

To je bilo na onoj liniji da smo mi sami podcenili narodno-oslobodilački pokret, i kada znamo, narodnooslobodilački pokret u celoj Srbiji mi smo videli da smo bliže jače razvijenim krajevima. Nismo bili negde na vrhu nego negde na sredini. Uzmi u Svetozarevu, kada je belički odred uništen, oni nisu imali ni jednog partijca, a ni pomena o nekoj trojici ako ne o nekoj četi.

Živan Vasiljević :

Da predjemo na neka pitanja sprovođenja naše ekonomske politike i prosvetne i ostale na teritoriji ovih naših srezova, sa osvrtom na vlaška sela , i ako možemo ove podatke koje smo sakupili da koristimo u tom smislu da bismo videli stanje koliko se izmenilo od rata na ovamo i da li možemo da pravimo neka uporedjenja sa predratnim stanjem, te da na bazi toga vidimo šta imamo. Iz toga bi proizašla odredjenija ocena o našem uticaju i o prihvatanju, ukoliko se tako može govoriti , takve naše politike koja je sprovedena. Kao što smo do sada činili da odvojimo to gledanje na Vlahu kao na seljake u celini, što se odnosi i na ostale, od ovog gledanja koliko je to specifično kada se tiče njih kakve je to posledice i koristi imalo od posle rata.

Mi smo se ovde dogovorili da pokušamo da dodjemo dopodataka o školovanju i podizanju inteligencije , koliko možemo to cifarski da pogledamo, naime koliko smo fakultetski obrazovanih ljudi podigli od oslobodjenja, onda kvalifikovanih i polukvalifikovanih radnika, pošto ove ostale ne bismo ubrajali u radnike, koliko ima službenika koliko podoficira i oficira , novih škola, prosvetnih radnika, koji su privredni i drugi objekti podignuti, koja su sela elektrificirana , kako stoji sa organizacijom Saveza ~~kom~~aca itd. To su stvari o kojima treba da diskutujemo.

Sreten Vučković :

Dobro bi bilo da se uporedjuje sadašnje stanje sa predratnim stanjem, da bi se dobila jasnija slika.

Živan Vasiljević :

Ili ako ne predratni, svakako bi dobro bilo da damo bar stanje po oslobodjenju jer nam samo redjanje cifara neće ništa sigurno dati.

Mile Stojanović -Boljevaci

U ovom periodu posle rata, imajući u vidu čini mi se takvu liniju, zaostalog Vlaha, više nego u srpskim selima zaista su preduzete niz mera kako bi se što pre stigla ta sela. U tom smislu su organizovani raznovrsmni tečajevi, kursevi, podizanje su škole.

Na primer na terenu Boljevca osnovane su dve osmogodišnje škole, dok ih u srpskim selima tada još nije bilo. Kasnije u Podgorcu osnovana kao i jednodob najvećih vlaških sela. Tu imamo takvu situaciju daje upočetku, pa i danas u mnogo manjoj meri postojao otpor prema osmogodišnjoj školi. Ne bismo mogli da kažemo daje to bilo samo kod vlaških sela, većje toga bilo i u srpskim selima, na primer u Krivom Viru. Medjutim, danas se već ne postavlja pitanje četvorogodišnjih škola, a to je i u vlaškim selima podrlo. U Podgorcu je podignuta jedna škola i pored toga 3-4 reonske četvororazredne osnovne škole, tako da su sadasva deca obuhvaćena. Nasuprot tome, pre rata je bilo 3-4 reonske četvororazredne odnosno učitelja u Podgorcu a sada ih ima 10, 7 u osmogodišnjoj školi a 3 u četvororazrednoj. U tim vlaškim selima, a naročito u Podgorcu ova deca nisu ni pozivana u školu: veći deo je pozivan u toku godine, ali školu nije pohađjalo, nisu preduzimane nikakve mere i na kraju godine sa znanjem školskog nadzornika donose se rešenja s tim da su iduće godine obavezna da pohađjaju školu.

Strahinja Popović :

Lekara je pre rata bilo 3, sada 17. Pravnika 9 sada 15. Ekonomista nije bilo, sada 5. Agronoma pre rata 3 sada 14. Inženjera pre rata 4 sada 10. Profesora i nastavnika pre rata 4 sada 22. Sa fakultetom spremom pre rata 40 sada 80. Srednjih medicinara pre rata nije bilo sada 22. Medjutim, ta cifra nije sigurna jer Kladovo nije dalo sigurne podatke. Srednjih ekonomista pre rata 2 sada 24. Svega sa srednjom školom pre rata 47 sada 190. Sa nepotpunom srednjom školom pre rata 49, sada 230. Medjutim ova cifra je veća jer ima učenika osmogodišnjih škola koji nisu ušli u ovu cifru ma da su školu završili. Studenata sada ima 40, u učiteljskoj školi sada 60 učenika Vlaha, u srednjoj poljoprivrednoj 7 u Gimnaziji u Negotinu 107, u Srednjo-tehničkoj školi 26, u Srednjoj ekonomskoj školi 12, u srednjim medicinskim školama 22. I ova cifra nije tačna. U osmogodišnjim školama 4.505 dece, u šestogodišnjoj školi 2.422, u osnovnim školama uči u selima 3.240 djaka Vlaha.

Šerbanović Paun:

Plavna je pre rata imala 50-60 dece u školi a sada ima preko 200.

Strahinja Popović :

U Jabukovcu sada ima 463 dece u osmogodišnjoj školi a pre rata nije išlo ni 50-60 dece.

Zdravstvene kurseve je završilo 1.030 omladinki. Ovde nedostaju podaci za sela iz biv. srezova ključ-kog i porečkog. Zdravstvene kurseve završilo 811 omladinki, i to je samo za biv. krajinski srez .Opismenjavano prema podacima 5118 u srezu krajinskom, računajući od oslobođenja.

Kvalifikovanih radnika pre rata bilo je je 145 a sada 364, polukvalifikovanih pre rata 342 , sada 939. Službenika pre rata 4 sada 16. Rezervnih oficira pre rata 5 sada 25. Podignuto novih škola u selima 19 , računajući i osmogodišnje i reonske škole. Otvoreno novih škola 9 reonskih, 14 šestogodišnjih i 13 osmogodišnjih. Pre rata u svim selima je radilo 105 prosvetnih radnika ,sada radi 231.

Članovi Saveza boraca 3.574 . To je nepotpun podatak. Invalida porodičnih i ličnih 1.137. iz svih ratova. Iz II svet -skog rata ima ih mnogo više, jer izgleda da je porečki srez deo samo podatke za invalide iz ovog rata. Nepismenih sada ima prema podacima 6.464 do 50 godina starosti. To je takodje nepotpun podatak.

Ukupno je elektrificirano 25 vlaških sela, pre rata bilo je jedno. Srez krajinski je 70% elektrificiran. Cifra o zaduženim domovima postoji, ali nisu potpuni podaci za porečki srez. Do sada je završeno 23 zajedružna doma, nedovršena 4.

Sagrađeno je zgrada od tvrdog materijala 1.377 .Sigurno je više, i to svestambenezgrade. Pre rata je bilo svega 5 do 6 . Na primer u Plavni pre rata nije bila ni jedna a sada ih ima 15.

Milenko Stopanović :

Kada se radi o ovim selima preko Tjmoka ,oni pre rata nisu imali ni jednu kuću od tvrdog materijala a sada imaju 60 ito samo Zlokuće, Crnomasnica 30 i Kovilovo 60, ukupno 150.

Paun Šerbanović :

Ovde bi trebalo takođe zahvatiti cifru okoporbe protiv sifilisa, koliko je izlečeno i kakve je rezultate ta borba pokazala.

Živan Vasiljević :

To bi negde uzeli.

Da li možemo sadanešto da kažemo na osnovu ovih cifara , da damosvoju ocenu i da uhvatimo ovo pitanje borbe protiv običaja i navika ,pitanje zdravstvenog prosvetivanja i napretka, pitanja žena i ženske omladine, koliko smo tu izmenili stanje i koliki je napredak to da povežemo i da idemo na diskusiju po ovim pitanjima.

Paun Šerbanović :

Najveći rezultat je postignut u oblasti školstva i prosvete, kadase radi o otvaranju osmogodišnjih škola i o obuhvatanju dece po školama .To je najvećirezultat unašoj prosvetnoj politici od oslobođenja na ovamo. Tu je i ova cifra o broju prosvetnih radnika najbolja ilustracija . U toj prosvetnoj politici na selu i zadružni domovi i elektrifikacija, to što ima radio aparata više, knjižica, svesu to u celini momenti koji govore o napredkukoji je postignut uovim selima od rata naovamo. Pored toga, ako bi hteli da govorimo o napretku u celini i o podizanju političke svesti, mislim da se može istaći i učešće našihljudu u masovnim organizacijama i svim našim selima, počev od socijalističkog saveza i saveza komunista, u organe društvenog upravljanja. Utom radu, sa svim nedostacima koji postoje i na drugim mestima, ipak se vidi stalno podizanje političkog nivoa ljudi u selima. Takođe , je bilo prilično veliko učešće u većem broju sela u akcijama i frontovskim brigadama, u omladinskim akcijama biloje nekih sela koja su davala svoje omladinske brigade kao što su Urovica i dr. Dalje, kada se radi o podizanju kulturnog nivoa i prosvetivanja žena i ženske omladine, po našim nekim rezultatima koje smo postigli do sada trebalo bi istaći najviše rad kroz domaćičke tečajeve i zdravstvene za žansku omladinu. Ima izmena, ne samo gde sam ja bio većsu to i drugi drugovi videli, ima izmena u životu u kućama gde su žene prošle kroz ove tečajeve, sprema se raznovrsnija hrana ,raznovrsnija zimnica, ne jede se iz iste posude, postavlja se sto itd.

Ređji su slučajevi da se za sofromjede. Slična je situacija i kada se radi o uticaju omladinski koje suprolazile kroz ove tečajeve. Ima izvesnih izmena u kući, ma da još uvek taj konzervativizam izaostalnost pritiskuju i ne dopuštaju da se te stvari unesu u kuću. Međjutim, ima izvesnih izmena u kućama odakle su omladinke išle na zdravstvene tečajeve, kako kada se radi o načinu života mogu se zapaziti i izvesne izmene i napredak. Imali smo ranije naročito masovnu pojavu da se spava u istom krevetu. Ma da je pojava još i sada da spavaju u istom krevetu jer segostinske sobe još uvek ne koriste i rezervišu za svečane prilike, napredak je u tome što je uneto više kreveta. U većem broju sela, pored slamarica, ima pojava da kupuju više dušeka i jorgana, da unose više postavljenih stvari čega ranije nisu imali. Međjutim, ne bi mogli da se zanosimo da još uvek nema puno pojava zaostalosti unačinu života utim selima. Naročito se posebno ističu sela Plavna, Malajnica, Velika Kamenica, i Grabovica. Tu još uvek ima pojava da se spava u jednom krevetu, nema patosa, nema slamarica, i uopšte uslovi života su jako loši i nehigijesnski. U planinskim selima je pojava tuberkuloze i ako ima i vazduha i svih drugih uslova koji bi trebalo da onemogućavaju takve pojave. Međjutim, takvi uslovi života u kući i posebno slaba ishrana u toku leta prouzrokovali su u većem broju vlaških sela da se javlja tuberkuloza. Kada se radi o toj zdravstvenoj borbi dispanzer u Negotinu služi čitavom srezu. Na teritoriji našeg sreza ima 16 lekara.

Slobodan Urošević :

Raspored lekara sada je lošiji nego pre rata. Kobišnica, Brza Palanka, Jabukovac i Brusnik imali supre rata lekare.

Radomir Pajkić :

U jačim ekonomskim selima imamo povećanje u broju učenika u osnovnim školama a povećanje broja učitelja. U Mihahlovcu, Korbovu i Rtkovu, imamo povećanje u osnivanju odeljenja i broja učitelja.

Paun Šerbanović :

Imamo izvesnog otpora i kod komunista i vodili smo jednu diskusiju da bi ujednačili ta mišljenja kako efektirati da ~~xxxx~~ sprovedemo borbu u vlaškim selima.

Slobodan Urošević :

Ali imamo jednu paradoksalnu situaciju : imamo veći broj škola, domaćičkih tečajeva i sl., to znači kultu

standard ovog stanovništva treba da je veći. Tu ulaze i sve škole za omladinu.

Međutim, izgleda da broj nezdravih brakova raste. Znači, ova deca koja pohađaju kurseve i škole, koja se više društveno kreću neotporni su prema ovoj pojavi, i to nismo uspeli da suzbijemo. Loša je stvar što se taj vlaški običaj prikalemio u srpska sela.

Paun Šerbanović :

Mislim da bi trebalo izučiti taj problem u vlaškim selima, gde jetomasovna pojava. Uglavnom koliko se moglo da utvrdi nije problem kod muške omladine. Uglavnom izuzetak je mali da se ispod 18. godina žene .. Međutim, tu je osnovno pitanje ženske omladine, one se rano udaju, te je interesantno pitanje kako stvar postaviti do sada smo uopšteno išli na borbu protiv tih pojava, išlo se i na administrativne mere. Bilo je 2-3000 osuđenih ali nije bilo efekta. Dalje se nije uspelo da pogleda ko će doći u mogućnost da prekrši zakon.

Mi već imamo osmogodišnje škole u svim vlaškim selima i u narednom periodu biće lakše da se vodi borba protiv ranih brakova, jer će ženska omladina ostati u školi do 15, 16 godina, znači posle 16 i 17 godine praktično dve godine treba da se vodi borba te bi možda došli u obzir dase i 18 godina daje dozvola preko suda, tako da imaju orijentaciju da se za ove dve godine ide na oštrije mere i kažnjavanje. I u srpskim selima, ako se zatekne preko suda mi ćemo moći brže taj problem da rešimo. U vlaškim selima imamo masovan problem i dolazimo u položaj da proučimo i sprovedimo samo administrativne mere, a međutim neke stvari ne idu.

Djura Rokić :

Kod ove zdravstvene politike na teritoriji našeg sreza vredno je istaći jedan slučaj. U vlaškim selu Miloševu pre rata ni jedna se žena nije porodila u bolnici a danas se u bolnici sve poradjaju, tako da u 1954. godini broj poradjaja iz Miloševa prelazi čitav broj poradjaja u bolnici.

Milenko Stojanović :

Kadase radi o školovanju ljudi iz ~~vkašk~~ naših sela, i ako je broj prilično veliki, on nije ujednačeno raspoređen. Ima sela i čitavih krajeva u kojima nema ni jednog djaka u školi. Doskora Jabukovac nije imao ni jednog ni sa srednjom školom. Urovica nema ni jednog, Vratna ni jednog. Plavna samo jednog. Većina kojise školuju obično su iz Kobišnice i Bukovča, a delimično iz Radujevca, Prahova i nešto Brze Palanke.

Čini mi se da je politika primanja djaka iz vlaških sela bila takva da su se manje primili nego Srbi, a posebno iz Timočkih sela.

Božidar Djurić :

Ja mislim da je interesantno i pitanje podizanja vinograda u vlaškim selima unazad 20 godina .Na primer selo Slatina imalo je oko 150 ha vinograda asada ima oko 300 ha. Radujevac je imao takodje 50% manje u vlaškim selima . To je uticalo vrlo mnogo na podizanje standarda pa prema tome i na razvitak drugih stvari. Ja mislim da bi bilo dobro da se ta stvar pogleda. Na primer u srpskim selima kao Rajac imamo stagniranje unazad 20 godina, izuzev možda Račke i Braćevca koji su jedva nešto povećali površinu pod vinogradima. Na primer , značajno je podizanje dva podruma u Mihajlovcu i Radujevcu.

Što se tiče veštačkih đubriva i ove mere prodiru možda nešto manje nego u srpskim selima. I za vinogradarstvo to važi naročito za posle rata, pa i kada se radi o trgovini kada nije bilo razlike između hibrida i kalema. Na primer Mala Kamenica imala je pož dva vagona vina. U radujevcu sa se više orijentisala na domaću lozu kao što je prokupac, i on je postao masovna sorta.

Milenko Stojanović :

Dalje je pitanje industrijskih kultura. Kobilovo, Kobišnica, i Bukovče sada pamuk, duvan isto tako. To su intenzivne kulture koje zahtevaju više rada.

Radomir Pajkić :

U zdravstvenom pogledu uopštini Mihajlovac pre rata je mortalitet bio 9% a sada je 3% kod dece.

Milenko Stojanović :

U apsolutnim ciframa mortalitet je veći nego natalitet.

Živan Vasiljević :

Sada brže opada stanovništvo nego pre rata.

Radomir Pajkić :

To je opadanje samo u jačim ekonomskim selima, dok u Kobišnici, Brznoj Palanci i Poreču raste.

Strahinja Popović :

Kada se uporede srpska i vlaška sela ona više - mnogo više napreduju od oslobođenja. I u kulturnom pogledu.

Milenko Stojanović :

Čak i u nekim stvarima idu ispred srpskih sela, na primer u nošnji.

Radomir Pajkić :

U opštini Mihajlovac ovaj podatak govori koliko idu napred , podignuto je u tri sela stambenih zgrada 148.

Milenko Stojanović :

Prema onome kako je bilo ranije oni nisu u potpunosti dositgli srpska sela ,kaona primer u upotrebi veštačkih đjubri. Struktura ishrane se i kod njih menja,naročito u pogledu povrtarstva pa i voćarstva . Te dve grane poljoprivrede u vlaškim selima nisu bile ni zastupljene. Vlaška sela su uglavnom stočarska, imaju dosta stoke,medjutim, do skoro oni mlečne proizvode nisu uopšte unovčalali, jer su bili negigi-jenski spravljani.Sada su tu napredovali , ali mnogo manje. Ni litar mleka ne možemo da otkupimo je r sve upotrebljavaju za ličnuishranu , kao sir ikiselo mleko, i ako imaju viškove.

Dalje su napredovali u pogledu nošnje.Tu su se izjednačili sa sppksim selima naročito ženska omladina,dok je muška omladina otišla dalje nego srpska.

Što setiče zdravstvenog stanja,tuberkuloze ima više u srpskim selima, a u vlaškim sifilis i ostale venerične bolesti a Bogovina i Valakonje imaju više tifusa.U tome su naročito pomogli zdravstveni tečajevi, kao i opšteobrazovni tečajevi. Na primer u Vlakonju svega se jedna žena porodica kod kuće, inače sve u porodilištu .

Rajko Džaković :

Što se tiče borskog srezakao i broja radnika koji postoje u Boru, u toj situaciji ni pre rata ni sada nije bilo neke diskriminacije prema vlasima, da su se drugi zapošljavali i dobijali kvalifikacije a manje Vlasi.Pre rata u Boru je bilo 5.000 radnika a sada ih ima 8.000.Iz borske opštine ima negde oko6-700 Vlaha. Medjutim, ima ih oko 300 iz drugih sela. Ozbiljniji uticaj u vlaškim selima u kojima ima radnika ali neznam koliko prodire na primer pravljanje kuća, u kupovini nameštaja i radio aparata. U selu Luka ima oko 30 radnika . Pre rata bilo je oko 6 intelektualaca koje ja znam sa višom i srednjom školom, a sada ih ima oko 53 .To nisu sasvim tačni podaci.Od toga iz Bučja i Luke nema ni jednog koji ide u srednju školu i fakultet.

Interesantno je da u ta brdska isiromašnija sela taže prodiru uslovi za razvijanje dece.

Međutim, tu se nešto izmenilo kod problema zdravstvenog stanja. Recimo, mi smo imali 1950. godine oko 2.137. obolenja od luesa a već 1953. godine posle intenzivnog lečenja smanjilo se na 672 .Taj broj je sada sasvim neznatan. Pre rata u Boru je bilo 4-5 lekara, a sada ih mislim 13 do 15, takoda se u tu po malo menja odnos. I to je ~~svakako~~ svakako utiŕalo na taj opŕti ŕivot u selu, kao na primeru Brestovcu, gde ima veliki broj kvalifikovanih radnika. U Brestovcu uopŕte ne idu gologlavi, na posao idu u građjanskom odelu. Pre rata je u vlaŕkim selima bilo nepismeno oko 50% i oni uopŕte nisu pohađjali ŕkolu. Taj se odnos sada znatno izmenjio. Prema jednom podatku od 10-15 godina .njih 4 nisupohađjali ŕkolu, i to samo u stvari defektna deca. Ranije od 30 -45 godina nije bilo zahvaćeno kroz ŕkole oko 974 .Jaza Bor nemam podatke koliko ŕkoluju decu niti kako se odnose prema druŕtvenim organizacijama, u tome se ne mogu odvojiti Vlasi od Srba ni po ŕemu, i ja mislim da je tu odnos prilično izmenjen. ŕto setiŕe poljoprivrede, tu mi ne moŕemo joŕ mnogo govoriti. U selu Oŕtrelju koje ima 170 domova ima oko 200 radnika u Boru , i oni su posle rata napravili oko 50% kuća i svaki je nabavio i nameŕtaj. I u Oŕtrelju, Bučju, Luki, Zlotu, prodire to da ne jeđu iz jedne porcije, ŕto pokazuje da su malo uneli kulturniji naŕin ŕivota. U selima kao ŕto je Zlot recimo i ako idemo i u druga sela dalje od centra, tamo je ŕivot primitivniji nego u Luki. Mislim na ŕene koje ne znaju srpski ni da govore.

Boŕidar Djurić :

Kada se radi o kulturnom uticaju ne treba ispustiti iz vida uticaj na Dunavu, kao ŕto je Davidovac. Tamo je vrlo veliki uticaj u kući, unaŕinu ŕivota. Hteo sam da istaknem da svuda gde postoji mogućnost za intenzivne kulture tamo je i bogatstvo veće, te je tamo i razvitak svakako iŕao napred. Na primer Korbovo, Mihajlovac, Kobiŕnica, Bukovŕe, Radujevaŕ.

ŕivan Vasiljević :

Da li imamo podataka o broju komunista Vlaha.

Rajko Djaković :

Ja imam podatke , ali oni nisu taŕni. U Boru je prilikom popunjavanja anketnih listova i popisao napisao Srbin, te ne moŕeŕ znati ni po imenu ni po prezimenu, da li je Srbin ili Vlah. Međutim, oseća se izvesna razlika u mentalitetu između Srba i Vlaha. To se oseća i u partijskim organizacijama u selima.

Paun Šerbanović:

U srpskim selima ima 27.699 stanovnika, od toga je 1.449 članova Saveza komunista. Tu međutim nije ušlo Kladovo, Negotin i Donji Milanovac, i sigurno ako bi uzeli u obzir i taj broj-onda bi se procenat povećao. Prema tome u srpskim selima taj procenat kod seoskog stanovništva je 1,50. Od ukupnog broja stanovnika Vlaha 72.226-1.460 je članova Saveza komunista, odnosno 2%. Mi smo i jutros o tome razgovarali i konstatovali da je to zbog toga što imamo veći broj vlaških sela, kao što je Radujevac, Jabukovac, Prahovo, Kobišnica, dok recimo Rgljevu ima samo 6-7 članova Saveza komunista, Klanovac 5. Te su nam organizacije patuljaste izato je taj odnos takav.

Milenko Stojanović :

Prilikom venčanja i krštenja manji broj Vlahu ide u crkvu nego u srpskim selima.

Sreten Vučković :

Ne treba samo gledati da li idu u crkvu, nego da li idu i na " pomane " i " privjeg "

Rajko Djaković :

Ako uzmemo vlaška sela koja su zaostaliya, videćemo da oni idu na te " pomane " ,poštuju razne običaje i ne poštovanje jugoslovenskih praznika. Recimo u selu Zlotu i svim ostalim selima nema kuće koja ne priznaje te sve praznike. Dok u selu Brestovcu Šarbanovcu i Metomnici , naći će se masa ljudi koji oru tih dana. Pre rata oni to nisu radili. Mi očito manje problema imamo kod komunista, mislim kod tih religioznih problema, nego tri- četiri godina unapred. Nema problema da li će slavu slaviti ili da li će venačati u crkvi.

Milenko Vasiljević :

Sada se mnogo svečanije proslavlja Nova godina , 29. novembar, Prvi maj.

Živan Vaseljević:

Da uzmemo sada pitanje crkve i običaja i uticaj i kroz to da vidimo i držanjeovih komunista. Taj uticaj crkve kakav je bio možda malo unatrag .Ako ima novih podataka iz rata i danas , i kroz to što smo proučili, koliko ima da je sklopljeno brakova, pored matičara, i u crkvi, borba protiv štetnih običaja, i navika, koliko je uspešna i kako to stoji.

Rajko Djaković:

Recimo od 112 brakova - 20 nije sklopljeno u crkvi. To je oko 10% .To je za 1955. godinu. To je za nekoliko sela bez Bora. U Boru oko 90% ne ide u crkvu . Ima nekih sela koja idu 100% u crkvu prilikom sklapanja brakova. Recimo u Šarbanovcu iako postoji crkva 30 brakova se nije sklopilo u crkvi. To nije samo kod komunista.

Ako se posmatra crkva i njen uticaj, ne može se reći da ima nekog ozbiljnog uticaja na ta sela, bez obzira što su malo zaostali u odnosu na srpska sela, samo su se po mom mišljenju razni njihovi štetni običaji zadržali, mislim u vlaškim selima više nego u srpskim selima. Ma da imamo proces oslobodjenja kod praznovanja, još uvek oni drže razno- razne praznike i običaje .To znači da se može izvući zaključak bar za ovu našu opštinu, da crkva nema nekog svog posebnog naročitog uticaja, većeg nego na srpska sela, ali su zadržali te svoje običaje i treba naglasiti da su običaji zadržali mnogo više u selima koja su manje dostupna kulturnom centru.

Slobodan Urošević :

Ja mislim da te praznoverice u vlaškim i srpskim selima nisu daleko odmakle od drugih.

Rajko Djaković :

Kod Vlaha ima više toga.

Međutim, mnogi na te njihove verske praznike oru i krpaju. Meni pričaju u Brestovcu da nisu mogli zamisliti da seljak upregne stogu i radi. Znači, nešto se ispravilo, ma da ima toga pričanja pod uticajem starih seljaka. Recimo, kada prodjem kroz Brestovac na reci su 15 žena pred veče i nešto supalile, u stvari neznam šta su radile na vodi .Ja mislim da ima izvesnog napredka.

Sećam se diskusija unazad nekolikogodina, radnik tada nije dolazio na posao kada je slavio. Danas ondodje i kada mu je slava . Pre podne radi a posle podne slavi. Znači i tu ima izvesnog napretka. Kada sam razgovarao s jednim popom u Luki, on kaže : kada bi diskusijatovali koliko ja imam uticaja a koliko ti, ja i ti bi se podelili, a ranije sam imao malo više .

Rajko Nikolić:

U poslednje vreme oseća se veliki uticaj adventista. Oni čak iduna to da sistematski šire to kod ljudi iz drugih sela.

Rajko Djaković :

Ja sam razgovarao sa jednim od tih, i kada mi je ispričao koliko imaju svojih članova, video sam da obično uzimaju žene koje se kaju zbog nečega, koje imaju neko pokajanje pred bogom. Taj broj nije tako veliki. U Boru ima oko 30. Kobišnica ima 40-50, Bukovče 40-50 Mokranja 25.

U Zaječaru postoji njihov sveštenik, neki manjinac iz Dimitrovrada koji obilazi sve crkve u istočnoj Srbiji. U Boru su trebali da kupe zgradu za crkvu. Inače raspolažu sa prilično dobrom sumom novca. Imaju veze po malo sa zapadom.

Slobodan Urošević :

To je stvarno jedno pitanje koje mi moramo da rasčistimo i da vidimo zašto se to širi. Da su tu samo oni koji se kaju, to je možda njihovo objašnjenje. Interesantno je to da se ta adventistička sekta uporno širi i pored toga što se njoj suprotstavljaju pravoslani sveštenici vrlo oštro. Ja znam te borbe sa adventistima još od 1946. godine. Oni su mnogo porasli od 1946. godine na ovamo. Istina 1946. godi su bili vrlo primamljivi jer je svaki dobijao jedan paket u dva do tri meseca od jedne organizacije iz Amerike.

Nikola Račić :

Sada oni daju 10% od svojih prihoda.

Živan Vasiljević :

Dobro bi bilo da saveti za unutrašnje poslove to pitanje proanaliziraju.

Sreten Vučković :

Pored ovog ima nesumnjivo inekih drugih korena i da se ispita prosto pojedinačno kako je ko postao adventista. Ja verujem da će kroz jedan period drkva proći kroz krizu i da nećemo imati religiju odnosno da ćemo imati odumiranje religije i crkve, a kroz nekih 20 godina neće biti popova.

Strahinja Popović :

U Bukovč~~u~~ i Kobišnici pričaju - ko stupi u njihovu veru - ozdra više ako je bolestan, a dešava se da bolesni i radi toga odlaze. Takodje vezuju ljude satim zagrobnim životom. U Mokranju takodje ima adventista, imaju neku privatnu kuću i tamo se mole i kažnjavaju jedan drugog.

Milenko Stojanović:

U pokušajima Rumunije pre rata, u njihovoj akciji pokušavali su i crkvu da iskoriste, pa su predlagali izvestan pokret za stvaranje rumunske službe u crkvama, preko toga povezivanje sa Rumunijom, međutim u tim pokušajima nisu uspeli jer su seljaci odbijali i jer seljake nije interesovala mnogo služba na rumunskom jeziku, a i na slovenskom osim onog klanjanja. Tako da tu crkva nije imala nikakvog uticaja niti su mogli putem religije nešto da učine.

Strahinja Popović:

Sada se manja venčavaju u crkvi a više kod matičara. To je zbog toga što su visoke takse u crkvama a delom i zbog toga što crkva nema više onog svog uticaja. Međutim, ima jedna druga stvar da popovi koriste jedan običaj, naime popovi neće da krste dete čiji roditelji nisu venačani u crkvi, a onda posle krštenja dece venčavaju i roditelje.

Slobodan Urošević:

Jedan odlučujući činilac na držanju verskih običaja je žena. Vrlo mali uticaj mi imamo na žene i nismo uspeli da ih izvučemo iz toga. Ljudi prave otpor, omladina također. Međutim, žena koja je konzervativnija nego čovek ne učestvuje u društvenom životu, vrši ozbiljan uticaj i na ljude. Žena je po mojoj oceni, jedan od glavnih ~~glavnih~~ faktora za ove mlade brakove, mi smo do sada stalnopromašivali kada smo ljude stavljali pod sud. I kod svih običaja i svega toga žene su te koje podhranjuju običaje, one ih ulivaju deci dok se mala. Ali to nije karakteristično samo za vlaška sela, to je pojava i u srpskim selima. Uticaj crkve kod Vlaha nije izgleda ništa manji nego u srpskim selima, još više običaja drže u selima Srba. To nije specifično vlaško. Ovo pojava zaključenja preranih brakova i u srpskim selima se širi.

Strahinja Popović:

U vezi sa preranim brakovima, deca ostaju na ulici. Dete nema gde, ide sa babama i dedama zbog toga što se roditelji žene i udaju više puta.

Vidan Aćimović :

Naši drugovi u Čačku delili su jednu publikaciju, i mi smo se pretvorili u agitatore za stvaranje organizacije adventista umesto za suzbijanje te organizacije. I u Negotinu, i u nekim vlaškim selima, i u većini vlaških sela ova organizacije je u stalnom porastu i predstavlja problem. Mi smo vršili analizu i konstatovali ovo što su i ovi drugovi konstatovali - da su to razočarana lica iz raznih pobuda, ali okoreli četnici ili koji su se razočarali Zakonom o zemljišnom fondu, i bi su to neke žene.

Ali način na koji se okupljaju ti članovi jeste agitacija da se dobiju razni paketi i ti paketi stvarno dolaze. Govori se da treba da ih dobiju posle izvesnog vremena, a prethodno se vrše pripremanje, radnje, a ne idu direktno na učlanjavanje, prosto vrše pripremanje. Uglavnom tih pojava ima, i u većini slučajeva su takvi elementi i takva lica o kojima sam govorio. Ima i tu i jedna službenika Narodnog odbora sreza, ima još nekih lica koja su službenici. I mislim da bi s te strane jednim spremnim radom trebali videti ko dobija poklon pakete.

Živan Vasiljević :

Da uzmemo problem upotrebe vlašskog jezika u školama, pitanje pripravnih razreda, nekako od toga da podjemo, pa možemo da predjemo na upotrebu jezika u javnom političkom životu, kao i naš stav po tome. Da li ima nekih problema na to pitanje gledanje.

Sreten Vučković :

Ja sam rekao i malo pre svoj stav, kako je izmesen. Ja mislim da ono za škole upšte ne dolazi u obzir, da bi se stvarale neke vlaške škole, niti za kakve publikacije. Što se tiče pripravnih razreda, to je jedna vrlo dobra stvar i govoto je nemoguće kako bi učitelji mogli da bez toga rade. Ranije su bili stručni učitelji u pripravnim razredima. Pogotovo sada bi to trebalo da ostale, kada imamo rasprostranjenu mrežu školstva u terenskim osnovnim školama u vlaškim selima, i to bi bila jedna dobra tekovina koja će verovatno prilično dugo da bude. Moja je perspektiva sa vlaškim jezikom da on možda u dogledno vreme postane tipično dvojezičan elemenat. On se tako i razvija. On se razvija sporo, a mi tu treba da dodamo izvestan elemenat jer će tada brže da postane kulturni elemenat. Vlaški jezik će sam po sebi da odumre. Mislim da bi to bilo nepolitički i da bi moglo da izazove izvesnu akciju. Oni ne mogu da ga se otarase tako lako. Znači treba im stvoriti sve preduslove da prihvate jedan jezik preko koga će brže da se razvijaju.

Zato mislim da ti pripravni razredi treba dalje da ostanu. Treba možda pogledati kvalitet i metoda rada tih pripravnih razreda, pogledati pitanje metodike, kakva je i da li je ispravna, da li odgovara današnjim uslovima, da li treba razraditi drugu metodu, koja bi bila pogodnija za današnje uslove.

Drugo pitanje koje mislim treba pogledati, to je da taj vlaški elemenat treba mnogo intenzivnije da se školuje, koji je inače vrlo intenzivno školovan kroz osnovnu školu, kroz osnovnu nastavu. Mislim da je jedan od najvećih uspeha posle rata opismenjavanje i školovanje mlade generacije naših Vlaha.

Tome su doprineli veći broj učitelja i terenskih škola. Možda bi trebalo da Savet za prosvetu i kulturu Srbije i jedan i drugi Savet ovih srezova pogledaju da se dobije jedan kvalitetniji kadar učitelja. Ima učitelja koji ni sami ne znaju kvalitetniji kadar učitelja, ~~čim~~ srpski, a s druge strane i njihova sprema nije na dovoljnoj visini, kao što daje učiteljska škola u Negotinu. Ja mislim da taj problem treba i gore postaviti, jednom reči pomoć da nam pruže.

Ja mislim kada je reč o Vlasima, posebno je pitanje prosvetavanja žena. To se odnosi na sve seljake. Žena je ta uvek koja je zaostajala i konzervira sve druge vrste zaostalosti, jer kroz ženu struji domaćinstvo, priprema hrane, presađjivanje raznih tradicija, čuvanje dece, zatim praznoverja starih običaja štetnih. Mi smo konstatovali da je u neku ruku naprednije vlaško selo i da sustiže srpsko, anegd se čak izravnjalo i preteklo. Ili kada pogledaš privredu, ima više kulture na njivama i na imanju, zatim bolje gradi ekonomsku zgradu, ali to je glavni posao gde je muškarac svršio školu ili iz vojske nešto novo doneo. Žena je ta koja stalno zadržava, i pogotovu kada uporedimo Vlahe i Srbe nema toliko razlike, ali veću razliku osetiš kada uporediš Vlahinju i Srpkinju. Mislim da je posebno pitanje prosvetavanje Vlahinje. Kada žena nauči srpski jezik, vlaški jezik će da nestane tamo gde je Vlahinja postala dvojezički elemenat. Ona decu ne uči vlaški nego uči srpski. Roditelji s njim govore srpski, dok u selima nije tako. I meni se čini da je to pitanje žene posebno, kada se radi o prosvetavanju i o jeziku.

Što se tiče upotrebe vlašskog jezika ja mislim da ne treba ništa preduzimati protiv upotrebe u Sudu, pred vlastima i u političkom radu, i neka ide kako jeste. Ljudi mogu slobodno da govore i da ga upotrebljavaju i u politici.

Ja znam to iz iskustva. Ponekad više deluješ ako predješ na vlaški gde možeš neke stvari da objasniš na vlaškom, ili za ova pitanja iz dnevne politike vlaški može da se upotrebljava. Ne moramo da ga forsiramo gde ne moramo, ali tamo gde vidimo da je korisno vlaški upotrebljavati - možeda se upotrebi, da bi bio efikasniji politički.

Pitanje prosvetavanja treba posebno razraditi, i to može potpuno na primenu srpskog jezika. Oni koji ne znaju vlaški odnosno koji ne znaju srpski to su uglavnom srpski, to su uglavnom žene. Vrlo malo ima muškaraca koji ne znaju srpski ili ih nema, i sve to je nepismeno to je ono što ne zna srpski.

Rajko Djaković:

Meni se čini da bi mogli ići postepeno, a slažem se da ne forsiramo to da idemo u drugu krajnost- ne upotrebu vlašskog jezika, ali da bi trebali ići brže ne sa ukidanjem vlašskog jezika alivieše na srpski jezik. Ja sam diskutovao sa nekim prosvetnim radnicima, izgleda da ima tačnosti. U Boru je pre rata postojao pripravní razred za vlašku decu a posle rata su ga ukinuli. Tu nije bilo nikakvog otpora. Drugo u porodicama se masovno pripremio srpski jezik tako da deca govore srpski. U samom Boru i u selu Bor više nemaš posle rata nikakvog problema sa tom decom.

Ti si rekao da vlaški jezik mora da umire zbog terminologije. Ti kažeš treba razvijati, to je pozitivno, ali čini mi se da nikako idemo na tu liniju da mi još ne ukidamo ni pripravne razrede tamo gde možemo. Ja bih u reonu Zlota, gde ima 50% dece koja znaju potpuno srpski, malo brže išao na proces da roditelji malo više razgovaraju sa decom srpski, a to već i sada pripremaju. Ja bih negde pokušao, gde bi semoglo, da se ide na razgovor sa roditeljima da razgovaraju srpski sa decom i da deca ne idu u pripravne razrede. Meni se čini da će deca tada poprimiti više utisaka, lakše se školuje, i onda brže utiče i na roditelje.

Strahinja Popović :

Ja sam razmišljao o ovom pitanju i ne mislim da sada može da se ide u ovim uslovima, kakvi su danas našim selima i kakav je život u porodici, da ne može biti ni reči o ukidanju pripravnih razreda. Medjutim, kako se radi u pripravnim razredima? Oni ne obezbeđuju da se nauči srpski jezik, daje se obično ženi koja je opterećena decom ili uz neki drugi razred, i onda znači najamnije se radi sa tom decom. Medjutim, gde god ima mogućnosti pripravni razred treba da se odvoji u poseban razred. Možda bi mnogo bolje bilo da se ide u zabavište i da se onda daju dve godine i da se kroz igru nauči jezik. Ja mislim da će kasnije u nekim selima da se ide na ukidanje pripravnih razreda.

Žena u kući govori vlaški zato što je jedva u osnovnoj školi naučila srpski jezik, udje ukuću i živi pored baba ide i onda stalno govori vlaški jezik. Kada završi maturu oni će sigurno učiti svoje dete srpskom jeziku. To je ozbiljno pitanje, i ova kako ide u pripravnim školama mi ne postižemo rezultate i zato nam ženska omladina sa vrlo oskudnim znanjem srpskog jezika izlazi iz osnovne škole. Iskustvo je pokazalo da nastavnik koji ne zna vlaški jezik- postiže bolje rezultate nego onaj koji zna, jer učitelj mora više da razmišlja kako deci da prenese, a samo dete mora više da uči i da razmišlja.

U našoj učiteljskoj školi u zadnje vreme daju nešto od te metodike, ali još uvek oskudno, tako da lutaju i prave greške u ovom radu. Svakako da jezik ne može da se nauči da godinu dana, naročito ako se to radi pored nekog drugog rada. Metod zabavišta bio bi deci bliži samo to traži sredstva.

Živan Vasiljević:

Ako je bolje da učitelj u vlaškom selu ne bude Vlah, onda znači da raspored učitelja Vlaha treba da bude takav da budu u srpskim selima.

Strahinja Popović :

Ja mislim da je bolje da učitelj bude Vlah, ali ne u pripravnom razredu u vlaškom selu.

Radomir Pajkić:

Učitelji kažu da dva do tri meseca moraju da koriste vlaški jezik i da za to vreme govore vlaški sa decom.

Strahinja Popović:

Roditelji govore srpski jezik sa onom decom koju žele da školuju.

Sreten Vučković:

Pitanje pripravnog razreda ja ne postavljam kao pitanje pripravnog razreda, ali to može biti neka vrsta pretškolskog znanja gde će dete da nauči srpski jezik. To je činjenica, a na ovim pedagozima ostaje da to razrade. Zato sam zapomenuo metodologiju i čitavu organizaciju. Dalje je pitanje pojačati nastavu uopšte kvalitetnim kadrovima. Ja mislim da je to onda činjenica i mi moramo da tražimo pomoć od Saveta za prosvetu i kulturu Srbije. Treće pitanje je pitanje vaspitanja vlaške ženske dece i uopšte vlahinja. To je naročito vežno za seosku žensku decu, ali kod vlaške ženske dece to pitanje moramo više da podvučemo i da rad bude intenzivniji.

Rajko Djaković :

Vlaški jezik u političkom radu treba izbegavati gde god se može. Ima masa ljudi koji vam mogu izbegavati.

Mića - Zaječar :

Činjenica je da u svim našim selima, o kojima je ovde reč, ima primera da zaista u malom broju roditelja vode računa o tome. Tu se obično radi o drugovima koji su prošli kroz vojsku

kroz rat, koji su u svim našim organizacijama. To pitanje osposobljavanja dece za poznavanje jezika pre škole sve se više zaoštrava. Razgovarajući skoro u Srezu sa svim prosvetnim radnicima, dobio sam uti-sak da je to pitanje shvatanje potrebe učenja i osposobljavanja dece bilo potpuno ispušeno i prepušteno tom stihijskom razvitku, i bilo je sugestija da bi tu trebalo preduzimati nešto, ne možda neke organizacione akcije, s tim što bi se zabranila upotreba vlašskog jezika, ali kroz političke organizacije i možda kroz Socijalistički savez i roditeljske sastanke roditeljima pomagati da bi prosto bilo lakše inašim prosvetnim kadrovima, a s druge strane, kako to neki kažu, zašto dete takvih roditelja da ide godinu dana više u školu i oni čiji deca ne uče srpski jezik. Zato mislim da bi bilo dobro da se zauzme jedan stav. Učitelji su predlagali veću pomoć, veću brigu ipažnju i veće studiranje od naših prosvetnih organa, takodje ipo ovom pitanju da li su učitelje, mi imamo iskustvo iz jednog broja sela preko Timoka. Imali smo učitelje iz tih sela, i to se nama pokazalo loše ipomalo i štetno. Učitelj je dete poslao u pripravní razred, i njima je to smeralo kao društvenim i prosvetnim radnicima u selu. Medjutim, kada smo ih pomerili oni su postali i dobri učitelji i dobridruštveni radnici, tako da je to znatno koristilo njihovom ličnom ugledu, kao društvenim radnicima i oni pak pozdravljaju tu našu odluku i ako su u početku negodovali. Ja to ne bih reneralisao, ali se radi o ljudima i o tom subjektivnom momentu, ali možda i o tim stvarima treba voditi računa. Smatram da ne bi bilo preporučljivo da učitelj bude u svom selu, a mogao bi da ide u druga vlaška sela. Inače u svim selima u Srezu Zaječar postoje pripravní razredi osim u Grljanju.

Ja bih bio za ovo da pogledamo da ne propustimo stihijskom razvitku dalje zaoštavanje za osposobljavanje dece pre nego što podju u školu u pripravní razred da upoznaju srpski jezik, i da možda ovakav jedan nastup preduzmemo, koji ne bi bio nikakva ofanziva, ali ipak jedna briga ~~mnog~~ više, verovatno da bi urodio plodom i da bi postigli mnogo.

Paun Šerbanović:

Ja isto mislim da ne dolazi u obzir upotreba vlašskog jezika ni u školama, ni u pripravnim razredima. Razgovarao sam sa nekim učiteljima i oni to misle, i da bi u školi trebalo ići na štoširu upotrebu srpskog jezika, da bi se deca spremala za bolje praćenje nastave. Obzirom na ovo stanje koje imamo- relativno mali broj kuća u kojima se upotrebljava srpski jezik- ipak mislim da ćemo morati da zadržimo u većini sela pripravne razrede. Samo je pitanje kvaliteta rada. Potvrdio bih ovu stvar, o kojoj je govorio Marko, da bi trebalo poći od izvesnih iskustva koje mi nismo dovoljno pratili, kao u Brznoj Palanci i u ovim udaljenijim krajevima - zaseocima:

u Reci imamo oko 50 kuća u kojima se govori srpski sa decom i već je praksa da iz 10 kuća ta deca ne idu u privravni razred negose upisuju u prvi razred. Onda u Plavni imamo oko 20 kuća, među njima i nekih komunista, koji sa decom razgovaraju srpski i spremaju iz za školu, bez obzira da li će ići dalje na školovanje.

Mislím da dolazi u obzir da se to pitanje i ta iskustva više istaknu i na Socijalističkom savezu da se u razgovoru sa roditeljima pogleda to pitanje, jer bi moglo da naidje na podršku kod većeg broja ljudi, jer on gleda da dete manje godinu dana provede u školi. Drugo, deca koja znaju jezik, dešava se da ponavljaju tako da i tu izgube u vremenu. Jedna diskusija po tom pitanju mogla bi da koristi i po toj liniji mogli bi da idemo prema prilikama na ukidanje pripravnih razreda unekim selima.

Dalje bih hteo da kažem još o nekim problemima i da nekim drugovima, prosvetnim radnicima, Vlasima kažemo da ujednačimo te stavove. Bilo je dođuše malo više slučajeva, kao što su u nekim selima učitelji Vlasi praktikovali da su mnogo prevodili neke stvari na vlaški jezik. Na primer: u Kupuzištu, i roditelji su reagovali i onda su roditelji iz Kupuzišta išli i žalili se kod nekih naših drugova. Onda u Brznoj Palanci jedan učitelj je pre godinu dana pokušao nešto, da bi zainteresovao decu za rad, opet preko nekih recitacija. Roditelji su negodovali i deca su pokazala manje interesovanja. Mislím da to zaslužuje pažnju da mi sa tim drugovima prosvetnim radnicima diskutujemo i razjasnimo to pitanje, naime da je to vraćanje natrag, da su to slabi prevodi, a da ne govorimo o tome da to praktično ne znači ništa.

Dalje, još jedan momenat koji nije mnogo masovna. Bilo je pojava u Velikoj Kamenici, Na primer, Vlah iz Korbova na zdravstvenom tečaju obavljao je nastavu na vlaškom jeziku. On se mnogo ne muči, tu odmah objašnjava stvari, dovede nekog u komisiju iz Sreskog odbora, sluša kako propituje. Iako ovaj problem gledamo u celini, mi vidimo da vlaški jezik nemá nikakvu perspektivu ni kod ovakvih stvari. Može da bude da se nešto i manji rezultat pokaže i da se pomuče malo više za nastavu na srpskom jeziku, ali je daleko korisnije da nauče srpski jezik, pa da posle nastavimo na tom radu, da damo nešto štampe i šasopisa i da nastavimo taj kulturno-prosvetni rad sa ženskom omladinom.

Kada se radi o upotrebi jezika, u štampi ne dolazi u obzir Na radio i razglasnoj stanici takođe ne dolazi u obzir. U političkom i javnom životu ja bih rekao svoje mišljenje. U političkom i javnom životu smanjuje se istupanje na vlaškom jeziku na predavanjima, na konferencijama od strane naših aktivista, i naročito se prihvataju naši drugovi intelektualci Vласi da takve oblike istupanja ne obavljaju na vlaškom jeziku, jer se često puta neko pitanje ne može objasniti i razraditi

na vlaškom jeziku. Zato drugovi iz sela iz Sidjalističkog saveza i komune istupaju i na srpskom jeziku, objašnjavaju te stvari. Medjutim, kod samih ljudi ima tih pojava da upadaju na vlaškom jeziku, tako damislom da ne bi došlo u obzir ono što je ranije više isticano da se na tim skupovima od strane naših drugova aktivista koristi vlaški jezik. To ne dolazi u obzir zbog toga što u većini ti ljudi koji dolaze znaju i razumeju srpski, ma da rado slušaju i na vlaškom izvesna objašnjenja. Medjutim, ja sam i zato da sada ne pravimo neku kampanju protiv vlašskog jezika. Dolazi možda u obzir za ljude koji znaju vlaški jezik možda neke kraće konferencije, možda neke upadice, da bi bilo jasnije da ih objasne na vlaškom, ali u širem političkom radu mislim da ne bi trebali veštački da guramo tu stvar jer možemo kvalitet da dobijemo i sa istupanjima na srpskom jeziku. Mislim da je u vezi sa ovim vrlo važno pitanje štampe, časopisa, literature, poljoprivrednih knjiga, sve to što može da doprinese da i ljudi i žene više savladaju srpski jezik.

I kod kulturnog života bilo je izvesnih pokušaja za upotrebu vlašskog jezika, kao što je pre 2-3 godine u Velikoj Vrbici bilo pokušaja da neke jednočinke prevedu na vlaški jezik. Kasnije se pristupilo prevodjenju tih jednočinki na srpski jezik i to je pobudilo interes kod Vlaha. Bilo je i pojava, iz nekog kuoriozитета, da se list izdaje na vlaški jezik. Medjutim, ovaj list nema efekta, kvalitet je slab i mislim da to ne dolazi u obzir.

Živan Vasiljević:

Čini mi se da se još uvek diskutuje na vlaškom jeziku i na sastancima Saveza komunista i na izvesnim sednicama Odbora Sidjalističkog saveza, i mislim kada idemo na prekidanje te nikakve prakse umasovnom radu na ovakvom skupu ljudi, najmanje treba tu praksu da podržavamo na ovakvim skupovima. Čini mi se da tu treba biti odredjeniji. Zašto da nam sastanci Saveza komunista prežvakavamo neke stvari, a toga ima prilično pogotovu kada su sami. Bilo bi dobro tim našim sekretarima reći i pomoći im da se toga otkače. Ako mi sa komunistima ne možemo da se objasnimo, a onda sa ovima pogotovu. Mislim da tu neće biti teško da to shvate.

Milenko Stojanović:

Na primer zapazili su se i ovakvi slučajevi: službenik je umesnoj knacelariji komunista, obično Vlah, nailazi čovek i kaže - dobar dan, i obraća se na srpskom, a on mu odgovara na vlaškom. Imamo već te pojave na službenim mestima da se obični ljudi obraćaju na srpskom a službenik odgovara na vlaškom. Mislim da bi na te slučajeve trebali da ukažemo. Mi znači ne koristimo ksllove koji nam se pružaju.

Milenko Stojanović:

Kada se radi o ovim kancelarijama ima tu pojava da se obrate na srpskom, ali ja mislim ako neko traži objašnjenje na vlaškom - treba mu izaći u susret i ne naterati ga da pita na srpskom.

Sreten Vučković:

Ja se plašim da ljudi sada ne zadiru sa drugom stranom. Ovo je kraj gde može slobodno svako da se izražava kako hoće. Nije tako laka stvar da jezik isčupaš. Glavno je pitanje osnovnih i osmogodišnjih škola, to je pitanje inteligencije. Ako tu probijemo na širokom planu i kod ženske i kod muške omladine, mi ćemo u doglednoj perspektivi imati znažan prodor srpskog jezika.

Slobodan Urošević:

Nećeš pogrešiti ako kažeš sekretaru mesne kancelarije da se obraća na srpskom onomko se njemu obraća na srpski jezik. Ja mislim da Mile ima pravo. Kod nas se desilo da je Savet za privredu u Jabukovcu zasedavao i diskutovao na vlaškom jeziku. Ja nisam protiv da u izvesnim momentima i u izvesnim pitanjima čak neki od aktivista govori vlaški na skupovima. To neće biti loše za one proste stvari kada treba da se objasne.

Živan Vasiljević:

Ako treba vlaški igde upotrebiti, to treba da bude u radu sa ženama. Kod ostalog političkog rada ja bih principijelno bio zato da idemo na srpski jezik, a ako ptreba negde da upadneš kroz neku šalu da ga zakolicaš i da prati predavanje, onda to može biti na vlaškom.

Rajko Djaković:

Treba ovde podvući i neke činjenice i rezultate kroz osmogodišnje škole. Imamo prilično masovnu pojavu da žene i stari ljudi u kućama razgovaraju vlaški, ali ima pojava da se roditelji obrate na vlaškom jeziku a deca odgovarajuna srpskom. Očito je da su sve osmogodišnje i šestogodišnje škole napravile revo-

luciju u tome.

Živan Vasiljević:

Da li dolaze u obzir neke mere, pored ovog našeg uticaja.

Paun Šerbanović:

Ja sam zato da se na skupovima, za ta izvesna upadanja ili pitanja na vlaškom da mu se da odmah odgovor, ako hoćemo neki efekat da postignemo. Na domaćićkom tečaju kada seženeposebno školuju tamo bih kombinovao, da se neke lake stvari čitaju na srpskom jeziku, a ukoliko ne razumevaju da se objašnjava ali i topitanje da ovezujemo sa daljim omogućavanjem njihovog znanja srpskog jezika. To treba raditi usmislju da im pomognemo da savladaju srpski jezik, da bi mogli kasnije da im dajemo literaturu. Znači vlaški jezik treba upotrebljavati kao pomoćno sredstvo da se lakše s njima povežemo i objasnimo neke stvari.

Što se tiče folklor, izgleda da ono vuče nazad kako kaže drug Stambolić. Mislim da možemo neke stvari i tu organizovano da ~~knjižno~~ kanališemo, na primer da ne nastupaju sa pesmama na vlaškom jeziku. Možemo da uredimo tako da pevaju srpske pesme, ali ove naše iz rata, što takodje može da bude lepo i što će Vlasi da prihvate.

Što se tiče kulturno-prosvetnih društava i tu ne treba da se ~~exgami~~ srazavamo na primitivizam. To se najlakše može da organizuje. Kroz kulturno-prosvetna društva rad možeda se odvija i preko recitacija, horskih pesama, knjiga, čitaonica itd.

Sreten Vučković:

Što se tiče folklor ja znam da je drug Kardelj još ranije isticao taj stav, jer folklor idealizuje prošlost i primitivizam. Ima čak i elemenata vulgarizma u folkloru, ali ne ići ipak tome kao što suneka društva kao što su Branko Cvetković, ili Lola Ribar ili Kolo koja su suviše otišla ipretvorila se u kulturene grupe. Ne treba tako naša društva da rađe ali taj rad ne treba ni iz egavati jer je to naše prilično bogato kulturno nasledje. Mi ćemo da ga čuvamo ali ne i da prevlada tim kulturnim životom. Što se tiče potiskivanja vlaških pesama a pogotovo vlaških igara ne treba ~~mgogo~~ oštro ići, jer na tome nećemo uspet. Što se tiče drugog kulturnog nivoa, mi ćemo njih lakše da privlačimo i da traže i drugo. To znači prosto ići potom opštem planu našeg razvitka, jer je ta kultura- i makedonska, i šiptarska i vlaška - takva kultura se sa izvesnim uticajima orijentna ili sa izvesnim varijantama orijentna, ali ipak tu ne treba ići previše oštro.

Živan Vasiljević:

Mi ovde diskutujemo o izvesnim stvarima jer ovaj skup nije za to da donosi izvesne odluke, ali mi treba da iznesemo ova mišljenja drugovima za koje radimo. Ako nam budu bili potrebni novi stavovi, mi ćemo se konsultovati. Zato mislim da ova bojaznost treba da postoji. Mi sa ovom sednicom nećemo ići nekim merama. Ovo što radimo sada mi to već sprovodimo na jednoj liniji, a novo kvalitetno ne možemo ovde da donesemo.

Mislim da ovo kako radimo i nastavimo manje - više, a što se tiče ovih predloga koliko ih ima da ih izvučemo i u vezi sa ovim da se konsultujemo, ako treba da ih sprovodimo.

Inače ovo sa folklorom očigledno je da stoji za naše selo uopšte. Mi ne možemo da ga ukinemo kako god hteli i očigledno je da nam te stvari idu i ići će i ukoliko možemo da unesemo nove elemente kroz razvitak.

Paun Šerbanović:

Ja sam zato da vodimo određenu politiku kroz ta kulturno-prosvetna društva, a u selu nikom ne treba da pada na pamet da zabranjuje kola.

Živan Vasiljević:

Interesantan je detalj ove rumunske muzike koju slušaju. Mi sada normalizujemo odnose, ali tu nešto nije u redu. To pokazuje siromaštvo naših stvari koje ga vode na to da sluša Bukurešt i Sofiju. To ne govori za čitav taj život kod nas nije razvijen.

Slobodan Urošević:

Ima nešto što je tu stvarno. Činjenica je da je ovaj naš radio Beograd otišao mnogo na kulturnu muziku, tako da ljudi ne mogu mnogo da čuju narodne muzike. Ali, on sluša radio Bukurešt zato što mu daje muziku koja mu odgovara.

Živan Vasiljević:

Možda je to i predlog da Radio Beograd razmisli da nešto pripremi za ovaj živalj ovde. Po malo po ovoj liniji ako se i ideološki ne borimo protiv tog slušanja strahih radio stanica, to je pitanje ideološkog uticaja koje može da se širi kroz ove naivne stvari.

Sreten Vuković:

Ovo što je Marko podvukao treba da se vidi ko sve barata sa radio aparatima po čitaonicama. Drugo i čitaonice bi trebale da primanju programe Radio Beograda.

Ja mislim da radio Beograd ne daje redovno narodne pesme. On ih daje i sa obradom i bez obrade koje potpuno odgovara ukusu našeg vlašskog prosečnog slušaoca. Radio Bukurešt ima baš prilično narodnih pesama u obradi i ja ne verujem da to odgovara ukusu Vlaha primitivnog čoveka. Kada bi se preduzelo to da može Radio Beograd da se sluša ili da bude neka relejna stanica za ovaj kraj, a s druge strane da se organizuje u čitaonicama da primaju redovno program i da se vidi ko barata, mogli bi uvek da slušaju naše narodne pesme.

Strahinja Popović :

Muška omladina u selima uglavnom peva srpske pesme mnogo više nego vlaške.

Živan Vasiljević:

Da li ima nekih drukčijih gledanja ili karajnosti bilo u levom ili desnom skretanju od ovog broja inteligencije. Da li ima nekih čije držanje odudara a koje nije direktno dispozitura, ali prosto shvatanje koje stoji.

Rajko Djaković :

Mi imamo prilično tehničara i poluintelektualaca, ali nemaš ničeg da osetiš da je on Vlah, u smislu upotrebe jezika, načina života, niti nekog skretanja.

Mile Stojadinović:

Kod nas je ježan učitelj i on se nikako ne slaže zbog čega službenik unutrašnjih poslova ne dozvoljava, da se na ličnoj karti opredeli da je Vlah. Zatim u svim školama zabranjena je upotreba vlašskog jezika, u pripremnim razredima takodje, a on se međjutim, s tim ne slaže. Ne razumem zbog čega.

Živan Vasiljević:

Što se tiče akcije Rumuna, da idemo na jednu kraću diskusiju, s tim što bi predložio da se od strane drugova koji su na tome radili, izradi izveštaj da bismo te podatke objedinili ili koristili kao program, bilo da se izvuku opšte stvari.

Vidan Aćimović:

Što se tiče političkog rada, organizovanog političkog rada od strane rumunskih vlasti, mislim da to nema karakter organizacije, stvorene političke organizacije na ovom terenu, nego da to ima čisto obaveštajni karakter. Na toj liniji su oni sprovedili niz lokalnih akcija. Recimo karakterističan je slučaj lagerisanja vlaškog življa, onda puštanje da se izjasne da su Rumuni, da će se boriti za novu Rumuniju. I ta njihova akcija je propala. Mislim da je važno sa te strane njihovog političkog organizovanog rada da su sve njihove akcije propadale, a taj njihov obaveštajni rad stvaranjem obaveštajnih punktova, u tome se sastoji njihov rad i to uglavnom. U tom radu oni ne postižu neke bitne rezultate koji imaju masovnog odraza na našem terenu. Oni recimo i sada aktivni su i dalje prema našoj zemlji u tom obaveštajnom smislu. Prikupljaju podatke ekonomske privrede, tu i tamo ističu tu vlaško pitanje povezano sa rumunskom propagandom, ali nemaju masovnu bazu, da bi to imalo odraza za stvaranje neke organizacije šireg karaktera.

Slobođan Urošević:

Ja mislim da je ovo njihovo ~~pitanje~~ izlaganje nema dovoljno za orijentaciju kako bi politički varirali političke pojave a one detalje što imaju iz Sekretarijata unutrašnjih poslova, neka to oni prave kao prilog ovom materijalu koji će da ide gore.

Živan Vasiljević:

Radilo se o tome da kroz celu ovu analizu dodjemo do izvesnih određjenih gledanja koja bismo izneli u vidu mišljenja, ocena, predloga i zaključaka. Kroz ovo izlaganje nismo, čini mi se, došli i ujednačili gledišta za neka od ovih pitanja, kao što je pitanje osvrta i gledanja na istorijsko poreklo, i u vezi s tim i na to nacionalno osećanje, opredeljenje, pa smo došli onda do pitanja jezika i tu smo neke stvari zaključili, pa smo proučili neke stvari oko gledanja na akcije Rumuna, jer je od prilike sve bilo vezano i sve ovo treba CK radi jednog određenog gledanja kakvo je stanje na terenu, radi čega izživljavanje akcije Rumuna na ovom terenu koje je predmet i toga šireg interesa. Ja sam zato da sumiramo u par rečenica da bismo utvrdili ovo što smo do sad izneli.

Sreten Vučković:

Po pitanju istorijskog razvitka ja sam već izložio u početku, dalje da je na formiranju svesti i nacionalnog opredeljenja jako doprineli srpski ustanci u kojima su učestvovali i Vlasi masovno, da jeto i vlaški i srpski ~~življaj~~ ustanak. Vlasi kao čisto seljački elemenata, da je srpski živalj odigrado veću ulogu i da jebio vodeći element na uništavanju i razbijanju turskog feudalizma i da je rezultat srpskog revolucija ta tri ustanka za uništenje feudalizma, i onda njih niše ništa nije moglo da vezuje za fudalnu Rumuniju. Tu počinje njihova svest u zajedničkom interesu sa Srbima i srpskim elementom. To i opredeljuje njihovu orijentaciju na zajedničkom stvaranju srpske države.

Drugi element je, ma da ne toliko važan, nedostatak ekonomski razvijenih centara, koji bi delovali mobilizaciono u formiranju izolovanja Vlaha od Srba, znači stvaranjem buržoazije i intelektualaca Vlaha svi su ti centri bili srpski zbog razvijenosti kulturnog i seoskog elementa, i ukoliko su se izdiferencirali prelazili su u sklop srpskog življa. Treći element je u zajednički život kroz ovih 150 godina od srpskih revolucija do sada. Tu su zajednička država, narodnooslobodilački ratovi, zajednički politički život i drugi elementi koji su isto tako uticali na formiranje svesti naših Vlaha, da se osećaju srpski, da su srpski orijentisani, bez obzira na poreklo i jezik, onda po pitanju jezika da se oni zbog nerazvijenosti rumunskog jezika sve više i više izdvajaju, koji je inače doživljavao poseban razvitak kroz ovih 100 godina. On se potpuno izdvojio kao poseban jezik, i kao takav a nerazvijen jezik ostao je jezik jednog primitivnog stanovništva i poljoprivrednog elementa, i kao takav ne može da igra ulogu za Vlahe. Bez obzira što srpska buržoazija nije preduzimala akcije većeg stila posrbljavanja, Vlasi stalno primaju srpski jezik, ali taj proces nije brz, i kod Vlaha je sve veća pojava dvojezičkog elementa. Svi mlađji postaju dvojezički elementar, a taj proces ma da je dosta lagan ipak prodire kod svih Vlaha. Što se tiče prosvetavanja, tu se sa jednim intenzivnim prosvetavanjem Vlaha na širokom planu može postići to da će Vlasi za dogledno vreme, verovatno za dve decenije, da postanu dvojezički element, što će i kulturno i politički da bude korisno i za Vlahe i uopšte za socijalističku Jugoslaviju.

Što se tiče praktične strane, složili smo se oko jezika da to pitanje - kada se radi o školama, da se ostane na postupnom uvođenju dede u učenju jezika bilo kroz koje forme, ali da seza sada u celini ne može da ide na ukidanje, već samo gde je to moguće. Onda ovaj pokušaj i politički uticaj na roditelje da se nešto preduzme, jer izgleda da to ima i realnih uslova, jer su negde ljudi sami u tom smislu počeli.

Okolo jezika - da neke forme koristimo u smislu prelaska na srpski ne dolazi u obzir zbog toga što su se pokazale nekorisne, neprihvatljive i nerazumljive, osim za upotrebu vlašskog jezika, moža u političkom radu sa ženama i za neke lakše potrebe.

Pitanje kulturnog rada u vezi sa ovim programom, pitanje orijentacije tih društava, problem Radio Beograda, razne te forme to smo konstatovali kao potrebu. Neka očigledna sredstva, filmove sve to važi za ostala sela. Veća kontrola nad radio aparatima i pojave slušanja vezane za ovo objašnjenje u celini, i to će proistići iz našeg ideološkog uticaja. Mislim da ga ne moramo posebno da izdvojimo da ne ispadne da zabranjujemo slušanje, kao što je bilo u vreme IB.

Što se tiče učešća Vlaha u toku rata bilo na strani partizana ili na strani četnika, da tu nema nekih posebnih momenata koji karakterišu države vlašskog stanovništva, nego da je to rezultat seljaka prema našem pokretu i prema četnicima i odgovarajućim parolama, gde smo mi imali manji uticaj bio je veći uticaj neprijatelja. Ceo taj problem ne karakteriše nešto posebno za njihovo držanje kao nekih neorijatelja.

S druge strane istovremeno, da najveće akcije od strane Rumuna, najmasovnije u to vreme nisu uspele. To pokazuje baš nacionalno opredeljenje, gledanje i osećanje. Što se tiče graničnih sela prema Bugarskoj, ona se razlikuju. Ipak smo došli do izvesne ocene da je njihovo osećanje slabije, labilnije, neodređenije, na možemo da utvrdimo da su bugarofilske, ali nemožemo da kažemo da su Srbi. Ali po sećanju stvar je više za diskusiju.

Ova akcija Bugarske u toku IB govore u prilog tome. To je možda povezano sa onim što je Šarbanović rekao u diskusiji, da mi moramo u odnosu na ta sela da mislimo na neke drukčije mere i investicije, i da po tom pitanju utičemo jer su oni na tom pitanju osetljivi.

Osetljivost toga pitanja zahteva da mi neke stvari posebno proučavamo, kako bi i pitanje komunikacija i veza kao problem zatim pitanje elektrifikacije i škola rešili, što bi pomoglo na njihovo vezivanje ovamo. To bi moralo da bude predmet nekih naših planova. Dalje, oko ovih rezultata koje smo izneli cifarski, a delom u ocenama, da smo za ovaj predlog od odobrenja postigli prilično i konkretne stvari u pogledu uzdizanja inteligencije, upogledu privrednog razvoja, poljoprivrednog obrazovanja i priprema na nov komunalni život i izgradnju, daje tu tempo relativno dobar za uslove koje smo imali ovde, polazeći od sredstava koja su ulagana, obzirom da se industrijalizacija ovde malo vršila.

Tu je pitanje osnovnih, šestogodišnjih i osmogodišnjih škola i broj djaka u njima. Konstatovali smo da je 4-5 puta veći broj djaka nego ranije, a broj prosvetnih radnika skoro dvostruko. Onda zdravstveno prosvjećivanje, borba sa izvesnim bolestima, pre svega sa sifilisom i luesom i delimično sa tuberkulozom. U tom pravcu da je i ta zdravstvena služba pristupačnija i da se koristi. To je opet za uzdizanje njihovog standarda i na kojoj će osnovi i dalje ova sredstva da se razvijaju.

Onda ta ocena u kulturi. Ostajemo pri njoj da su Vlasi vredniji nego Srbi. To je samo za neka sela i ne mogu da se uporede sa svim srpskim selima. Čini mi se da su neka sela odmakla za og nivoa u načinu rada, u ekonomisanju, u korišćenju sredstava. Mislim da bi to bila prejak konstatacija. To važi za Kobišnicu i Radujevac. Može se reći da su vredni i trudoljubi.

Konstatovali smo da je manji uticaj, ma da još uvek u vlaškim selima religija i sujeverje su znatno veći, da se stanje menja i da se radi i u praznične dane, da je uticaj još veći naročito oko Bora. Problem adventista. I to se oseća u njihovom političkom životu, da sela u kojima imamo ljude na radu u preduzećima - stanje je daleko politički življe, i organa upravljanja i zborovak birača. Zbog toga ovde dolazi u obzir i razvijanje industrije dalje, odnosno razvijanje poljoprivrede. Kada smo već konstatovali da se Vlasi ne osećaju drukčije, sve ovo drugo što analiziramo, to je na liniji razvoja sela, a oni kao zaostali deo sela - samim tim ono iz toga prouzilazi. Uticaj pravoslavne crkve nije uopšte problem. Adventisti se pojavljuju, toga problema ima u gradovima i u srpskim selima, možda više u vlaškim.

Onda dalje stanje organizacija Saveza komunista i ostalih. Ispada da čak imamo veći broj komunista u vlaškim selima nego u srpskim, tako da to nije neki problem, nego može da se radi o aktivnosti, o nivou. To je opet pitanje zaostalosti. Znači sve u svemu, zaostalost se pojavljuje kao nit koja prati sve ove analize, kao osnovna nit koja se tu provlači.

Osvrt na taj stav dosada, u toku rata, do rata i posle rata. Konstatovali smo da je bilo lutanja, nesnalaženja i grešaka, zato što nikad nije bio prazradjen stav. Kao posledica toga i baš zato je potrebno da se o mnogim od ovih pitanja i sa aktivom konkretno diskutuje, da bi se došlo do uvida, da bi pojedinačno ljudi mogli da čitaju, da opredeljuju da nam to nikad ne postane neki nacionalni ili sličan problem, jer ga očigledno nemamo. Što se tiče stava sada, i ako ga nismo diskutovali, od prilike kakav je naš ovde, on je podsvesno i stav komunista, ma da ne kao rezultat poznavanja, ali od ove ocene i ovakvog gledanja ne odstupaju mnogi ni svi ljudi na terenu.

Radi se o podizanju toga gledanja, kao rezultat sistema nekih stvari a ne kao odsupanje od naše političke linije u tim našim vlaškim selima. Pri tome ono što je Sreta iznosio da se ne pretera u nekim stavovima i u pogledu jezika i u pogledu škola. Znači kod objašnjavanja voditi računa o tome da je to proces. Slično i sa folklorom i muzikom, pitanje tih problema radio Beograda i drugo.

Pitanje akcije Rumuna - da nisu imale nekih većih rezultata ni političkog odraza u daljoj prošlosti. Alikada se radi o tim akcijama da su imale izvesnih šojunskih rezultata sa raznim primesama, pošto je to i forma delovanja i od interesa je da se i prema njoj bude politički budan, jer smo videli da može da preraste, nanekim primerima u malim politički problem.

Neke stvari stoje da ih mi pokažemo, recimo u nekim istorijskim činjenicama. To je stvar nekih produbljanja. Pitanje upotrebe jezika može da bude stvar za diskusiju, znači da mi u tom smislu očekujemo da po njemu dobijemo neke sugestije kako u školi tako i van škole.

Što se tiče radi Beograda, prosto videti s njima a što se tiče ovih prosvetnih kadrova, ja ne znam kako bi nam pomogli osim da nam ne prave smetnje u pogledu nagrade koje bi im ovde postavili.